Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فـهـرست

شمیره   عنوان

۱. د کتاب په اړه څو ټکي
۲. لومړی فصل= اسلامي اقتصاد څه ته وايي
۳. غربي اقتصادي نظرياتو ته لنډه کتنه
٤. د اسلامي اقتصاد ظهور
٥. د اسلامي اقتصادي سیستم اصول
٦. د اسلام له نظره د مصرف کوونکي تیوري
۷. اوسنی اقتصادي سیستم څه ډول اسلامي شي؟
۸. دوهم فصل – د اسلامي او غیر اسلامي اقتصادي سیستمونو پرتله
۹. اسلام او سوسیالیزم
۱۰. اسلام او کپیټالیزم:
۱۱. اسلامي اقتصادي سیستم
۱۲. په اسلامي اقتصادي سیستم کې ثبات
۱۳. دریم فصل- اسلامي بانك
۱٤. په نړۍ کې د اسلامي بانکونو لست
۱٥. اسلامي بانکونه څرنګه کار کوي:
۱٦. د اسلامي بانګي سیستم غوره والی

۱۷. څلورم فصل - دتمویلولو اسلامي لارې
۱۸. سود یا ربا:
۱۹. ربا په قرآن او حدیث کې:
۲۰. د سود په اړوند څو شبهات او اعتراضات:
۲۱. د ربا(سود) د حراموالي اقتصادي منطق:
۲۲. د تمویلولواسلامي طریقې
۲۳. سکوك (اسلامي بانډ):
۲٤. پنځم فصل- اسلامي اقتصادي پرمختګ
۲٥. د اقتصادي پر مختګ د کچې لارې:
۲٦. پر مختګ د اسلام له نظره:
۲۷. ځنې غربي اقتصادي تیوریو ته کتنه
۲۸. داقتصادي پرمختګ غربي تیوریو په اړه ځوروستۍ خبرې
۲۹. شپږم فصل-د اسلامي هیوادونو ترمینځ اقتصادي همکاري
۳۰. په اقتصادي برخه کې پر نورو تکیه کول او پایلې یې
۳۱. اقتصادي یووالي ته لیوالتیا او په مخ کې پراته خنډونه
٥. د اقتصادي ائتلاف لارې
اووم فصل - انفلاسیون:
۳٤. د انفلا سیون ډولونه
۳٥. د انفلاسیون اغیزې:
۳٦. اسلامي اقتصاد او انفلاسیون:
۳۷. د انفلاسیون دکنټرول ځانګړې لارې
۳۸. اتم فصل- د اسلامي اقتصاد مهمې مسئلې
۳۹. نرخ ټاکل د اسلام له نظره
٤۰. بیمه (انشورینس):

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤١. بیمه د اسلام له نظره: ٣
٤٢. دمروجې بیمې خلاف د اسلامي علماوو دلایل
٤٣. تکافل یا اسلامي بیمه ٤
٤٤. نهم فصل - په اقتصاد کې د حکومت رول
٤٥. د حکومت دندې
٤٦. د حکومت د عاید سرچینې
٤٧. لسم فصل -د اسلامي دولت مالي او پولي پالیسي
٤٨. د اقتصادي پرمختګ لپاره ضروري ټکي
٤٩. په اسلامي هیواد کې مالیه (ټکس)
٥٠. زکات
٥١. زکات او اقتصادي ثبات ٧
٥٢. د زکات او ټکس تر منځ توپیر 1
٥٣. اسلامي پولي پالیسي 1
٥٤. ماخذونه ٧

د معاصر اسلامي اقتصاد پیژندنه

بشیر اللّه نجیمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم چاپ

کال ۱۳۸۸/ ۲۰۰۹ م

د کتاب پیژندنه

نوم : د معاصر اسلامي اقتصاد پیژندنه
تالیف : بشیر الله نجیمي
کمپوز : مؤلف
ناشر : د القلم د ژباړې او څېړنې خپرندویه اداره
آدرس : یونیورسټی روډ، ارباب روډ، ګل حاجي پلازه، اطاق: ٤٠٦
شمیر : ۱۰۰۰
نیټه : حمل ۱۳۸۸، مارچ ۲۰۰۹م
د چاپ نوبت : دوهم

د چاپ حقوق خوندي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د کتاب په اړه څو ټکي

علم نعمت دی، خو مونږ خوار افغانان له نورو نه زيات له دې لوی نعمت نه بې برخې يو، هغه افغان نيکمرغه او بختور دی چې پدې بده ورځ کې د زده کړې امکانات تر لاسه کوي، او زيات بختور خو هغه دی چې د لوړو زده کړو فرصت په لاس ورځي. پدې حساب زه هم ځان بختور شميرم چې الله تعالی په داسې ځای کې د تحصيل شرايط راته برابر کړل چې د نورو ساينسي علومو ترڅنګ د اسلامي علومو ښوونه او تدريس هم په کې کيږي، زما مطلب د اسلام آباد نړيوال اسلامي پوهنتون دی، کوم چې پر نورو خدمتونو سربيره يې افغاني ټولنې ته هم زيات شمير په پوهه او علم سمبال خادمان وړاندې کړيدي. ما د اسلام آباد په نړيوال اسلامي پوهنتون کې د اسلامي اقتصاد د ليسانس په دوره کې د خپلې زده کړې په دوران کې د غربي اقتصاد او اسلامي اقتصاد په اړه ګټور معلومات ترلاسه کړل او همغه وخت دا هيله راسره پيدا شوه چې د اسلامي اقتصاد په اړوند څه وليکم، دا مې خپله دنده وبلله ځکه چې د اسلامي اقتصاد زده کړه او تدريس په ډېرو لږو اسلامي هيوادونو کې تر سره کيږي او زمونږ په هيواد کې خو د جنګونو او د کفارو د تيريو په وجه دې خواته هيڅ پاملرنه نه ده شوې.

له نېکمرغه چې د ماسترۍ په دوران کې د اسلامي اقتصاد يو مشهور او تکړه اقتصاد پوه ډاکتر عبد الرحمان يسري (1) له مصر څخه د اسلام آباد نړيوال اسلامي پوهنتون ته د تدريس لپاره تشريف راوړ او ما ته دا وياړ راپه برخه شو چې له نوموړي څخه د Current issue in Islamic Economic په نامه د اسلامي اقتصاد يو مضمون ولولم. په دغه دوران کې مې د اسلامي اقتصاد په اړه د يوه داسې کتاب ليکلو ته پيل وکړ چې معاصرې اقتصادي نظريې او تيورۍ په کې رانغښتې وي. ددغه کتاب له

1- د مصر په سکندريه پوهنتون کې د اقتصاد استاذ دی.

ليکلو څخه زما هدف دا دی چې که وکولی شم د اقتصاد محصلينو ته د اسلامي اقتصاد په اړوند تازه مفکوره او نوي معلومات وړاندې کړم تر څو دوی ديته وهڅول شي چې د اوسني اقتصادي سيستم اسلامي کولو لپاره متې راونغاړي او پدې ډول سره ځانونه او ملت د دنيا او آخرت دواړو په کاميابيو سره سرلوړي کړي .

کوښښ کړی مې کړی په کتاب کې د اقتصاد د محصلينو اړتياوې په پام کی ونيسم، ډېرې اقتصادي موضوګانې په لنډ ډول راونغاړم او له ډېر ژور او اوږده بحث څخه ډډه وکړم. همدا راز پدې کتاب کې ځينې اقتصادي ترمنالوژۍ او اقتصادي اصطلاحات کارول شويدي او دا فرض شوېده چې ګران لوستونکي به تر يوه حده د اقتصاد په بنسټيزو اصولو او قواعدو پوهيږي. همدا راز په کتاب کې اسلامي اقتصاد له غير اسلامي اقتصاد سره په پرتليزه توګه څيړل شوی او د اسلامي اقتصاد په اړوند معاصرو پرمختګونو او د اسلامي اقتصاد د عملي کولو هڅو ته پکې اشاره شويده.

دغه کتاب د اقتصاد پر محصلينو سربيره د هغه چا لپاره هم ګټور بولم چې غواړي د اسلامي اقتصاد په اړوند تازه معلومات تر لاسه کړي، خو هغوی شايد په ځينو اقتصادي اصطلاحاتو او تحليلونو کې له څه مشکل سره مخ شي، خو بيا هم تمه ده پوره ګټه ورنه واخلي. کوښښ مې کړی ټول هغه څه چې ما د تحصيل په دوران کې د اسلامي اقتصاد په اړوند زده کړي وليکم او ددې ترڅنګ مې دا هم کړي چې د ځينو اسلامي اقتصاد پوهانو مقالې په لنډه توګه راوژباړم او په کتاب کې ځای ورکړم . د يادولو وړ ده څرنګه چې زه په خپله د ډاکتر عبد الرحمان يسري له نظرياتو څخه ډېر متاثر يم نو ځکه دغه کتاب هم په زياترو مسايلو کې د نوموړي د نظرياتو تر سيوري لاندې ليکل شويدی.

درنو لوستونکو، څرنګه چې دا زما لومړنۍ ليکنه ده، نو ښکاره خبره ده چې تيروتنې او غلطۍ به پکې شوې وي، که څه هم ما تر خپله وسه کوښښ کړی چې د اشتباهاتو مخه ونيسم، خو بيا هم کتاب له غلطيو نه تش نه وينم، نو که تاسو ښاغلو ته کومه غلطي په مخه درځي، هيله. ده چې په ښښې سره مې ونماځئ او د خپلې مهربانۍ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې يې راته په ګوته کړئ تر څو په راتلونکې کې سمه او تصحيح شي.

په پای کې له محترم استاذ سلطان محمود صلاح څخه ډيره مننه کوم چې د کتاب په تصحيح او چاپ کې يې مرسته راسره وکړه او هم له محترمو ورونو هر يو عزت الله ، قاري محمد نعيم او محب الله رحيمی نه ډيره مننه کوم چې د ليکلو په بهير کې يې خپله مرسته نه ده رانه سپمولې.

له رحمان خدای نه د خپل دې عاجزانه خدمت د قبول سوال کوم او ټولو هغو دوستانو ته د اجر او ثواب دعا کوم چې له ما سره يې په دې برخه کې مرسته کړيده.

په درنښت

بشيرالله نجيمي

اسلام آباد ، پاکستان
۲۰۰۵/۹/۱۱

لومړی فصل

اسلامي اقتصاد څه ته وايي؟

په نړۍ کې درې غټ اقتصادي سيستمونه موجود دي چې هغه عبارت دي له: کپيټاليزم، سوسياليزم او اسلام څخه. سوسياليزم يا کمونيزم په ځينو هيوادونو لکه روس، چين او داسې نورو کې پلی شو، خو نن سبا دغه هيوادونه بيا دکپيټالزم په لور روان دي او کمونيستي اقتصادي سيستم له مينځه تللی دی. کپيټاليستي اقتصادي سيستم تر اوسه په پښو ولاړ دی مګر دغه دواړه وضعي اقتصادي سيستمونه يوازې د انسان مادي اړتياوو ته درناوی کوي او د هغې د لاسته راوړنې او پوره کولو لارې چارې ښيي، روحي اړتياوو ته په کې پام نه دی شوی، بل دا چې دا اقتصادي سيستمونه انسانانو د خپل فکر په اساس جوړکړي دي، د آسماني لارښوونو او اصولو په اساس نه دي ولاړ، نو ځکه کامياب او ګټور نه دي، خو اسلامي اقتصادي سيستم يوازينی سيستم دی چې د مادي او روحي اړتياوو دواړو د پوره کولو لارې چارې په کې ښودل شوې دي. (اسلامي اقتصادي سيستم له نورو سيستمونو سره په دوهم فصل کې په پرتليزه توګه څيړل شوی دی). اسلامي اقتصادي سيستم د الله (ج) د اوامرو او احکامو په رڼا کې جوړ شوی، خو متاسفانه چې داسلامي خلافت له زرينې دورې څخه وروسته په بشپړه توګه نه دی پلی شوی که څه هم په دې وروستيو کې په دې برخه کې هڅې روانې دي.

ولې اسلامي اقتصاد؟ غربيانو چې کوم اقتصادي سيستم جوړکړی دی هغه د دوی د خپلو اقتصادي او کلتوري عاداتو او حالاتو په نظر کې نيولو په اساس جوړ شويدی. د بيلګې په توګه سود، خود غرضي او داسې نور په کې ګډ شوي دي او د دوی ټول اقتصادي سيستم په همدغو اصولو ولاړ دی او څرګنده ده چې د دوی ټول اصول د انسانانو په وسيله جوړشوي دي، نو مونږ نشو کولای چې غربي اقتصادي تګلاره په پټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګو عملي کړو، ځکه مونږ خپل بشپړ نظام لرو او الله (ج) د ځنې کارونو او اعمالو له کولو څخه منع کړي يو او څرنګه چې دا ژوند يوه آزموينه ده، نو مونږ بايد نه يوازې د دنيا د ژوند په اړوند فکر وکړو بلکې آخرت هم بايد په نظر کې ونيسو، په همدې بنسټ زمونږ اقتصادي سيستم بايد دقرآن او احاديثو د اصولو په مراعاتولو او د هغې په رڼا کې جوړشي.

غربي اقتصادي نظرياتو ته لنډه کتنه:

په عمومي ډول سره غربي اقتصادي تيوري په دوو برخو ويشل شوې ده کلاسيکل او کېنيزين اقتصادي مفکوره.

کلاسيکل اقتصادي نظريه: ددې نظريې اقتصاد پوهان پدې نظر دي چې په اقتصاد کې بايد هميشه ټول وسايل پکار اچول شوي وي، بشپړ توظيف (Full Employment) وي نوځکه دوی فرض کوي چې د عمومي عرضې خط عمودي دی او دوی پدې نظر دي چې حکومت بايد په مارکېټ کې هيڅ مداخله ونکړي، سربېره پردې دوی دا هم فرض کوي چې مارکېټ فعال (موثر يا Efficient) دی او د تنخوا اندازه بدليدونکې ده (Flexible Wage) او که مارکېټ (تقاضا او عرضه) په خپل حال پرېښودل شي تعادل مينځته راځي.

مګر کلاسيکل اقتصادي سيستم د لوی زوال (Great depression 1930) نه وروسته له ناکامۍ سره مخ شو او دکېنز نظريو ډېر شهرت وموند.

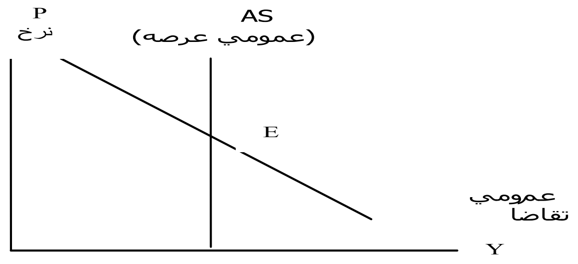

کېنزين اقتصادي نظريه:

کېنز وويل چې حکومت بايد په مارکېټ کې فعال رول ولري او عمومي تقاضا (غوښتنه) (Aggregate Demand) بايد ترتيب شي. پدې سيستم کې دوی دا فرض کوي چې د عمومي عرضې (Aggregate Supply) له اړخه کوم مشکل نشته او هر څومره شي چې وغواړو توليد کړو توليد کېدی شي، اصلي مشکل يوازې د تقاضا له اړخه دی.

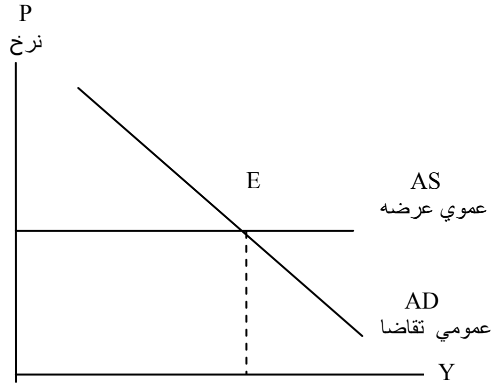

او تقاضا بايد د حکومتي لګښتونو په وسيله کنټرول شي، دوی دا هم وايي چې د تنخوا اندازه يا حد ثابت دی، (Wages are Rigid).

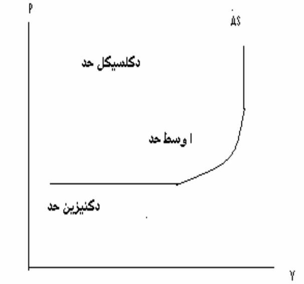

په دغه ګراف کې د عرضې د خط (Supply Curve) درې واړه برخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښودل شوې دي اسلامي هیوادونه ټول په اوسط حد کې واقع دي، ددې دا معنی شوه چې اسلامي هیوادونو خپل ټول وسایل په کار ندي اچولي او ددې ترڅنګ دوی د تولید له اړخه هم مشکلات لري.

مګر مونږ ته دا معلومه ده چې له اوو اسلامي هیوادونو (کویت، سعودي، لیبیا ، قطر ، متحده عرب امارات) څخه پرته چې ټول تیل تولیدونکي هیوادونه دي نور ټول اسلامي هیوادونه د غریبو یا وروسته پاتې هیوادونو په ډله کې راځي. زمونږ مارکېټونه او زمونږ مالي سیستم دومره موثر او فعال نه دی چې د غربي هیوادونو له حالت سره د برابرۍ وي او زمونږ حالات او شرایط له هغو شرایطو نه ډېر توپیر لري د کومو په بنا چې د لویدیځ اقتصاد پوهانو اقتصادي تیورۍ جوړې کړې دي.

له بل اړخه په اسلامي هیوادونو کې اصلي مشکل د عرضې (Supply) او یا تولید له لوري دی، تقاضا موجوده ده مګر مونږ د خپلې اړتیا وړ شیان په خپله نشو تولیدولی، اسلامي هیوادونو ته پکار ده چې د عرضې اړخ ته Supply) Side) ډیره پاملرنه وکړي ځکه د تقاضا له اړخه مشکل کم دی، په اسلامي هیوادونو کې چې کومه کمه تقاضا موجوده ده مونږ هغه هم په خپله نشو پوره کولای او د نورو بهرنیو هیوادونو څخه ډېر تجارتي وسایل اخلو.

نن سبا په غربي هیوادونو کې د اقتصادي ثبات ساتنه ,(Stabilization) غټه مسئله ده، یعنی د هغه بشپړ توظیف چې دوی ترلاسه کړی ثابت ساتنه او د هغې ترڅنګ د انفلاسیون کنټرولول یوه مهمه مسئله ده. خو زمونږ (اسلامي هیوادونو) مشکل دا نه دی، زمونږ په هیوادونو کې پوره توظیف (full employment) نشته، بېکاري زیاته ده، مونږ ته لومړی دا پکار ده چې خپل تولیدات زیات کړو، ترڅو خلکو ته روزګار برابر شي او د عوامو د ژوند سطحه ورسره ښه شي.

له بله پلوه غربي هیوادونو د الله (ج) اوامر له پامه غورځولي دي، دوی یوازې د مادي اړتیاوو (material need) د پوره کولو په هڅه کې دي او روحي خوشحالي یې له پامه غورځولې ده چې ددې په وجه د دوی په وګړو کې د ځان وژنې کچه ورځ په ورځ زیاتیږي

او سره له دې چې د ژوند ټول مشکلات یې هم حل دي بیا هم ذهني او روحي راحت او ډاډ نلري ددوی ځینو اقتصاد پوهانو دغه خبره منلې ده. یو غربي اقتصاد پوه وایي چې د مال او دولت زیاتیدل حتما د خوشحالۍ د زیاتیدو باعث نګرځي، بلکې یوازې د انتخاب ساحه (Range of Choice) ورسره زیاتیږي.

یعنی که یو سړی ۱۰۰۰۰ افغانۍ عاید ولري او بل سړی ۲۰۰۰۰ افغانۍ عاید ولري پدې صورت کې لومړني سړی یوازې هغه شیان اخستلای شي چې قیمت یې د افغانیو۱-۱۰۰۰۰ تر مینځ وي او دوهم سړی د ۱-۲۰۰۰۰ افغانیو تر مینځ قیمت لرونکي شیان اخستلای شي دا د دې معنی ورکوي چې د لومړي سړي د انتخاب ساحه د دوهم سړي د انتخاب له ساحې څخه کمه ده، مګر دا ددې معنی نه ورکوي چې هرومرو دې هغه سړی چې ډېر عاید لري خوشحاله او آرامه وي ، کېدای شي چې هغه سړی چې کم عاید لري له هغه بل نه ډېر آرام او روحا سوکاله وي .

الله(ج) په قرآن کې فرمایي: [الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللهِ أَلَا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ]. (الرعد: **27**)

ترجمه:(دغه رجوع کوونکي) هغه کسان دي چې ایمان یې راوړی دی او آرام نیسي زړونه ددغو (مومنانو) په ذکر دالله (ج) سره، واوری خبردار شئ چې په ذکر دالله (ج) سره مطمئن کېږي آرام نیسي زړونه.

یعنی خوشحالي د الله(ج) له اړخه ده او هر څوك چې د الله (ج) اوامر مني او د هغه عبادت کوي الله (ج) هغوی خوشحاله او آرام ساتي.

سره له دې چې ډېرو اسلامي هیوادونو کوښښ وکړ چې د غیر اسلامي اقتصادي نظریاتو او فارمولو په عملي کولو سره، خپل اقتصادي مشکلات حل کړي مګر د دوی ټولي هڅې ناکامې شوې او ددې په وجه ډېر اسلامي هیوادونه د سود تر بوج لاندې راغلل، د مثال په ډول پاکستان د خپلو پیداوارو (داخلي ناخالص محصول(GDP) تقریبا ۲۵%   یوازې د سود په ورکولو مصرفوي، نو مونږ ته پکار ده چې اسلامي اقتصاد عملي کړو او لدې لارې د دواړو دارینو کامیابي تر لاسه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسلامي اقتصاد ظهور:

اسلامي اقتصاد په تدريجي ډول پرمختګ کړی، په تيرو وختونو کې له نورو علومو سره ګډ و، لکه د قرآنکريم په احکامو کې، د فقهاء او تاريخ ليکونکو په ليکوکې د اسلامي اقتصاد په برخه کې لاندنيو علماؤ ډېر کار کړی دی:

امام ابويوسف(d182/798)[2],ماوردي (d450/1058)،ابن حزم (d456/1046) ,الغزالي (d 505/1111) ,ابن تيميه (d 728/1328) ,ابن قيم(d 751/1350)،ابن خلدون (d 808/1406) او شاه ولي الله (d 1176/1762) ډېر د قدر وړ کار کړی دی .مګر لکه څرنګه مو چې مخکې ذکر وکړ په دې دوران کې اسلامي اقتصاد له نورو علومو لکه فلسفه، فقه او نورو سره ګډ و .

د ابن خلدون کتاب (مقدمه)کوم چې د تاريخ د معرفت په اړوند ليکل شوې، خو ځينو اقتصادي نظريو ته هم پکې ډېره توجه شوې ده. ابن خلدون په دې کتاب کې د اقتصاد، سياست، ټولنيزو عاداتو او رواجونو او د حکومتونو د زوال او عروج تر مينځ د اړيکو او تړاو مسئله څيړلې ده. د ابن خلدون ځينې اصول او نظريات کوم چې ده تقريبا شپږ پيړۍ وړاندې ويلي وو دومره پرمختللي وو چې د نننۍ زمانې له نظرياتو او تيوريو سره ډير ورته والی لري. ابن خلدون په هر صورت په داسې وخت کې ژوند کولو چې د مسلمانانو سياسي او ټولنيز زوال شروع شوی و. هغه صحيح ويلي وو چې: *علم او ساينس هغه وخت پرمختګ کوي کله چې يوه ټولنه په خپله د پرمختګ په حال کې وي*، له دې څخه وروسته کله چې مسلمانان د زوال سره مخ شول د اقتصاد په برخه کې کله ناکله پرمختګ مينځ ته راتلو مګر دا په پراخه پيمانه نه و، يعنی له ابن خلدون څخه وروسته پدې برخه کې چا کوم غټ کار ونکړ، پرته له يو څو کارڅخه چې ځينو علماؤ لکه المقريزي، الدواني او شاه ولي الله وکړ نور کوم د پام وړ کار ندی شوی.

پدې دوران کې غربي اقتصادي علومو ډېر پرمختګ وکړ، د ۱۸۹۰لسيزې په دوران کې د الفرډ مارشال لخوا د اقتصادي اصولو په نامه کتاب چاپ شو او لدې څخه وروسته د

[2]- (d182/798) دغه ۱۸۲ ميلادي کال ، او د هغه لاندی ۷۹۸ هجري کال شيي

اقتصاد علم په غرب کې د يوه مستقل علم په ډول وپيژندل شو. خو اسلامي اقتصاد تر دوهم نړيوال جنګ پورې همداسې له نورو علومو سره ګډ پاتې شو، زيات اسلامي هيوادونه له دوهم نړيوال جنګ څخه وروسته آزاد شول په دغه وخت کې اسلامي هيوادونه د خپلو ويجاړو سيستمونو ترڅنګ د اقتصادي سيستم د جوړولو او بيا پر پښو دريدلو په هڅه کې شول ځکه دغه سيستمونه د نړيوال جنګ او د کفارو د حملو په وجه له مينځه وړل شوي وو، څرنګه چې په هغه وخت کې نور اقتصادي سيستمونه په سود ولاړ وو او سود د اسلام له نظره ناروا دی (د اسلامي اقتصاد او نورو اقتصادي سيستمونو ترمينځ ډېر توپيرونه شته او يوازې سود ندی) نو ځکه دوی دا اړتيا وليده چې خپل اقتصادي سيستم د اسلام د اصولو او قوانينو په چوکاټ کې جوړکړي.

په هر صورت لکه څرنګه مو چې وړاندې يادونه وکړه انفرادي هلې ځلې په دې برياليـ نشوې چې اسلامي اقتصاد د يوه مستقل علم په ډول نړيوالو ته ور وپيژني نو د ګډو هلو ځلو اړتيا پيداشوه. تر څو پورې چې په کال ۱۹۷۶ د فبروري په مياشت کې د اسلامي اقتصاد په اړه په مکه مکرمه کې لومړنی نړيوال کنفرانس جوړ شو ا و پدې وسيله اسلامي اقتصاد د يوه مستقل علم په ډول دنيا ته معرفي شو او همدې د اسلامي اقتصاد مشهورتيا او پدې لاره کې د کار کولو لپاره لاره برابره کړه. ددغه کنفرانس په جوړولو کې ډاکتر محمد نجات الله صديقي، ډاکتر محمد عمر او پروفيسر خورشيد احمد فعال رول ولوبولو.په دغه کنفرانس يا سيمينار کې د ډاکتر محمد نجات الله صديقي لخوا د پخوانيو اسلامي علماؤ د اقتصادي نظرياتو په باب يوه مقاله يا رساله وړاندې شوه، دغې مقالې په اسلامي اقتصاد باندې د بحث کولو بنسټ کېښود. ځينو نورو ادارو هم په دې اړوند مهم رول اداکړی دی چې لدې جملې څخه مهمې په لاندې ډول دي:

- دي اسوسيشن اف مسلم ساينتيسټ (The Association of Muslim Scientist) داسلامي ساينسي علماؤ ټولنه، چې په۱۹۷۲ کال په امريکا کې جوړه شويده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دي اسلامك فونډيشن ، لايسيسټر ، بريتانيا (The Islamic Foundation, Leicester, UK,) ، اسلامي موسسه په برتانيا کې په کال1973 کې جوړه شوې ده.

- اسلامك ډيولوپمنټ بنك (Islamic Development Bank) اسلامي پرمختيايي بانك، اسلامي ريسرچ او ټريننگ اداره، كال ۱۹۸۳،جده سعودي عربستان.
- نړيواله اسلامي اقتصادي پوهنځی ماليزيا ، ۱۹۸۳كال.
- نړيواله اسلامي اقتصادي پوهنځی اسلام آباد ، پاكستان ۱۹۸۳

د اسلامي اقتصادي بانك په اړوند د ډېر كار په وجه اسلامي پرمختيايي بانك نړيوال اسلامي اقتصادي پوهنځی اسلام آباد ته يوه جايزه هم وركړېده (IDB Prize).

اسلامي اقتصادي سيستم :

لكه څرنگه مو چې مخكې وويل مونږ نشو كولای غير اسلامي اقتصادي سيستم عملي كړو، نو ځكه را ته پكار ده چې يو داسې اقتصادي سيستم جوړ كړو چې د اسلام په اصولو ولاړ وي. اسلامي اقتصادي سيستم هغه سيستم ته وايي چې ټول اقتصادي مشكلات د قرآن او احاديثو په رڼا كې حل كړي.

دكتور عبدالرحمان يسري اسلامي اقتصاد په لاندې ډول تعريفوي:

اسلامي اقتصاد هغه علم دی چې له هغو اقتصادي وسايلو نه بحث او خبرې كوي كوم چې د الله تعالی له خوا د حلالو شيانو د لوړ امكاني توليد او هغو خدمتونو د برابرولو لپاره وركړل شويدی كوم چې نن او په راتلونكې كې د ټولنې لپاره په كار راځي.

كپيټاليزم او نور اقتصادي سيستمونه وايي چې وسايل محدود دي او اړتياوې لامحدودې دي .مګر په اسلام كې دا نظريه نشته، اسلام وايي چې الله تعالی ټول وسايل او موجودات ُپه يوه ټاكلي اندازه پيدا كړي دي لكه چې الله (ج) فرمايي :

"الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا" (الفرقان:1)

ترجمه: هغه (الله (ج) چې خاص هم ده ته دی ملك سلطنت د آسمانونو او د ځمكې او نه يې دی نيولی هيڅ ولد او نشته ده ته شريك (مل) په ملك سلطنت كې او پيدا كړی دی الله (ج) هرشي پس په اندازه كړی يې دی هغه (شي) په اندازه كولو سره.

لدينه دا څرګندېږي چې د وسايلو كمی نشته، مګر مشكل دا دی چې مونږ پدې نه يو توانيدلي چې ددغو وسايلو څخه په موثر ډول كار واخلو. ددې خبرې مطلب دا شو چې الله (ج) د انسانانو لپاره پوره وسايل او د اړتيا وړ شيان په دې ځمكه كې پيدا كړي دي، خو دا دې ته اړتيا لري چې مونږ د هغو د پلټنې او كارونې لپاره موثر ګامونه اوچت كړو او دا ويره غلطه او بې ځايه ده چې ځينې خلك وايي كه د نړۍ نفوس زيات شي نو انسانان به له لوږې سره مخ شي.

اوس دا سوال پيداكېږي چې اسلامي اقتصادي سيستم ولې ندی عملي شوی؟

مونږ بايد پدې پوه شو چې اسلامي اقتصاد د نبي كريم صلی الله عليه وسلم په وخت كې او د هغه نه وروسته وجود درلود، سود حرام شوی و، د زكات سيستم وجود درلود او اسلامي دولت په خپله زكات را ټولولو، حتی د حضرت عمر بن عبد العزيز رضي الله عنه په وخت كې د مسلمانانو اقتصاد دومره پياوړی شوی و چې داسې څوك نه پيدا كېدل د زكات پيسې واخلي، مګر وروسته بيا د كفارو له خوا اسلامي سيستم له مينځه يوړل شو او هم په وروستيو كلونو كې د اسلامي دولتونو مشرانو دې ته سمه توجه ونكړه. خو بايد ووايو چې پدې وروستيو كلونو كې اسلامي اقتصاد ته ډېر كار شوی دی او ډېر اسلامي بانكونه جوړشوي دي او څرنګه چې دغه بانكونه كامياب دي ، نو ځينو سودي بانكونو هم د اسلامي بانكونو كړكۍ (Islamic Banking window) خلاصې كړې دي لكه د سيټي بانك (City Bank) ,د چين د شانګهاي بانك (Shang

(c) ketabton.com: The Digital Library

Hai Bank)، سنتر چارتر بانک او داسې نور غير اسلامي بانکونه اسلامي بانکي سيستم په مخ بيايي. نوره تفصيلي څيړنه د اسلامي بانک تر عنوان لاندې فصل کې کتلی شئ. ددې ترڅنګ غربي هيوادونه هم په دې هڅه کې دي چې د اسلامي اقتصاد په اړوند معلومات ترلاسه کړي چې په دې لړ کې په انګلستان کې د اسلامي اقتصاد او فاينس په نامه يوه پوهنځی هم جوړه شويده.

له نيکمرغه پدې وروستيو کې په ځينو اسلامي هيوادونو کې د اسلامي اقتصاد پوهنځی جوړې شوې دي لکه په پاکستان، ايران، ماليزيا، سعودي عربستان او داسې نورو هيوادونو کې، دوی کوښښ کوي چې د اسلامي اقتصاد د عملي کولو لپاره اسلامي اقتصاد پوهان وروزي او د اسلامي اقتصاد د پلي کولو لپاره لاره برابره کړي.

پدې اړوند ډېر پرمختګ شوی دی او ان شاء الله په نږدې راتلونکې کې به په مکمل ډول د اسلامي هيوادونو اقتصاد اسلامي شي.

د اسلامي اقتصادي سيستم اصول:

په لنډ ډول د اسلامي اقتصاد اصول په لاندې ډول دي، يعنی اسلاي اقتصاد په لاندنيو ستنو ولاړ دی:

1) د سود حراموالی:

سود چې په عربي کې ورته ربا وايي، داسې ندی چې يوازې د اسلام په دين کې حرام دی، بلکې په ټولو اسماني اديانو لکه نصرانيت، يهوديت کې هم حرام دی، خو متاسفانه چې اوس يهودانو او نصرانيانو خپل دين پرېښی او سود خوري.

سود اخستل له کبيره ګناهونو څخه يوه لويه ګناه ده او څوك چې سود اخلي الله (ج) هغوی ته ويلي چې له الله (ج) سره د جنګ لپاره دې تيار شي، الله (ج) فرمايي:

"يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنْ الرِّبَا إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ (*) فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنْ اللهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ".
(البقرة: **۲۷۷-۲۷۸**)

ترجمه: اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړې دی وويرېږئ له الله (ج) نه او پرېږدئ هغه چې پاتې شوي دي له سوده که يئ تاسې مومنان. پس که ونه کړ تاسې (داکار) نو آګاه شئ (ځان تيارکړئ) تاسې په جنګ له (طرفه د) الله (ج) او رسول دده، او که توبه ګاره شوئ تاسې (له اخستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسې مه کوئ تاسې ظلم (چې سود به هم غواړئ) او نه دې ظلم کاوه شي پر تاسو (چې له راس المال څخه مو څه کم کړی شي).

اوسني بانکونه چې ګټه ورکوي هغه سود دی. په اسلام کې د پانګونې ډيرې داسې لارې شته چې د سود څخه پاکې دي چې تفصيل به يې وروسته (د تمويلولو اسلامي لارې) تر عنوان لاندې راشي.

2) زکات:

زکات په لغت کې پاکوالي او په اصطلاح کې ودې او زياتوالي ته وايي. زکات د اسلام دريمه بنا ده، زکات د نصاب د پوره کيدو په صورت کې له لاندنيو دريو شيانو پرته په هر څه کې فرض دی:

- د توليداتو وسايل يا فکتورونه هغه وسايل چې يو شخص په خپل کاروبار کې ور څخه کار اخلي، مثلا يو سړی يوه کمپنۍ لري نو په هغه کمپنۍ باندې زکات نشته بلکې د هغې په توليد کې زکات فرض دی.
- لومړنۍ اړتياوې .لومړنۍ اړتياوې هغه دي چې د يوه شخص د ژوند لپاره ضروري وي چې په هغه باندې زکات نشته مثلا يو شخص يو کور لري او په خپله په کې اوسيږي، نو په هغه زکات نشته ، مګر که ډير کورونه ولري او په کرايه يې ورکړي وي نو بيا زکات ور باندې شته.
- د نصاب له حد نه کمه شتمني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زکات په هر بډای مسلمان فرض دی او نصا ب یې په لاندې ډول سره دی (3):

- په بیکاره سپما او شتمنۍ (روپیو،پیسو) باندې 2.5% زکات دی.
- طبیعي زیرمې (معدنیات....) چې د زکات اندازه یې ۲۰% ده.
- هغه شیان چې په تولید کې یې له کپیټل (4) (capital) او محنت (labor) دواړوڅخه کار اخستل شوی وي پدې ډول شیانو کې ۵% زکات دی.مثلا یو سړی یوه کارخانه لري او په هغه کې په خپله هم کار کوي په دې صورت کې نوموړی باید ۵%زکات ورکړي .
- هغه تولیدات چې په هغه کې یوازې د کپیټل یا محنت (labor) څخه استفاده شوي وي چې پدې کې د زکات اندازه۱۰% ده، مثلا یو سړی د شاتو د مچیو کار و بار کوي په دې کې د نوموړي سړي یوازې کپیټل په کار اچول شوی دی او دده څه خاص محنت په کې نه شته ، نو په دې صورت کې نوموړې باید ۱۰% زکات ورکړي .
- هغه ځمکه چې د باران په وسیله اوبه کېږي د هغې په پیداورو کې ۱۰%زکات دی او هغه ځمکه چې په بله وسیله اوبه کېږي مثلا د واټر پمپ په وسیله د هغې په پیداورو باندې ۵% زکات دی
- په څارویو کې هم زکات شته چې د نصاب حد یې مختلف دی، او د بحث د نه اوږدولو په خاطر یې دلته له یادولو نه تیریږو.

نوټ: دغه پورته ذکر شوې اندازې د زکات د ځینو معاصرو اسلامي علماوو او اقتصاد پوهانو نظریه ده او دوی خپل نظر د باراني او غیر باراني مځکې د پیداوارو په زکات باندې قیاس کړی دی، خومشکل په دې کې دا دی چې څرنګه معلومه کړی شي چې په یوه کار و بار کې یوازې کپیټل او یا یوازې محنت کارول شوی دی؟ دغه کار لږ شاتته

3- د زکات دغه حد(اندازه) یا ریټ د محترم استاذ حسن الامین د لیکچر څخه را اخستل شوې نوموړی د اسلام آباد په نړیوال اسلامي پوهنتون کې د اسلامي اقتصاد استاذ دی .

4- کپیټل هر هغه شي ته وایي چې اقتصادي ارزښت ولري لکه ماشین آلات، کور ، موټر او داسې نور.

مشکل دی او د دقت غوښتنه کوي .

د زکات د لګښت ځایونه:

د زکات د لګښت د ځایونو په اړوند الله (ج) په قرآن شریف کې فرمایلي دي: ((إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللّهِ وَاللّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ)) (التوبة:59)

ترجمه:بیشکه همدا خبره ده چې صدقې (زکات صرفیږي) لپاره د فقیرانو او مسکینانو او عاملانو د هغه او هغو ته چې الفت اچولی شي په زړونو د دوی کې (له اسلام سره) او (صرفیږي) په (خلاصولو) د غاړوکې او پور وړو او په لاره د الله (ج) کې او مسافرانو (چې مال ورسره نه وي)، (مقرره او لازم کړې شوې ده دغه) فریضه (زکات) له (جانبه) د الله (ج) او الله (ج) په هرڅه ښه پوه او د حکمت خاوند دی.

په دغه آیت شریف کې الله (جل جلاله) د زکات آته مستحقین ذکر کړي دي :

I. فقراء
II. مساکین
III. العاملین (دزکات راټولونکي یا د زکات راټولولو عمله)
IV. مولفه القلوب (هغه کسان چې زړونه یې اسلام ته مایل شوي وي)
V. ابن السبیل (مسافر)
VI. في الرقاب (غلامان چې ځانونه پرې آزاد کړي.
VII. في سبیل الله (جهاد).

زیات شمیر اسلامي علماء پدې نظر دي چې د زکات پیسې یوازې په دغه پورته ذکر شویو آتو لارو کې مصرف کېداې شي او حکومت نشي کولی چې دا په نورو حکومتي کارونو او خدماتو کې لکه سړك جوړولو او داسې نورو کې مصرف کړي، خو ځنې نور معاصر علماء عقیده لري چې دغه پورته ذکر شوي لست ته وسعت ورکولی شو، دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې په العاملين کې نه يوازې زکات راټولونکي شامل دي بلکې پدې کې د حکومت ټول مامورين شامل دي او په في سبيل ا لله کې نه يوازې مجاهدين او جهاد شامل دی بلکې دا حکم هر نيك کار ته شامل دی لکه د ښوونځيو، سړکونو او روغتونونو جوړول او داسې نور.

د زکات نور تفصيل په لسم فصل کې داسلامي دولت مالي او پولي پاليسي تر عنوان لاندې ولولئ.

3) عدل او د عايد منصفافه ويش:

عدل په اسلام کې د ملا د تير حيثيت لري، نو په اقتصادي چارو او د عايد په ويشلو کې عدل ډير ضروري دی. اسلام ددې خلاف دی چې دولت د څو کسانو په لاس کې جمع او ذخيره شي او د ټولني نور وګړي په غربت کې ژوند وکړي. د عايد د منصفانه ويش او له غريبانو سره د مرستې په خاطر زکات فرض کړی شوی دی، لدې څخه علاوه شتمنو مسلمانانو ته د صدقې او خيرات ورکولو توصيه هم شوی ده، چې دغه پورته ذکر شوي شيان د عايد د منصفانه ويش او عدل د مينځ ته راتګ لارې برابروي. د عدل د تامين او فقر د له منځه وړلو په هکله ډيرې اسلامي لارښوونې وجود لري د مثال په توګه په يوه حديث شريف کې راځي :

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ وَمَا أَكَلَتْ الْعَافِيَةُ مِنْهُ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ (5)

ترجمه: د جابر بن عبدلله څخه روايت دی چې رسول الله (ص) وفرمايل: چا چې شاړه ځمکه آباده کړ له نو دا د هغه شوه............

لدې نبوي ارشاد څخه دا څرګنديږي چې وسايل بايد په موثر او عادلانه ډول وويشل شي او داسې کوښښ وشي چې ټول شته وسايل وکارول شي او خلك ترې ګټه اوچته کړي ددې

[5]-المصدر:سنن احمد، الکتاب: باقي مسند المکثرين، الباب: مسند جابربن عبدالله (رض)، رقم الحديث: ۱۴۵۵۰

تر څنګ دا هم بايد له ياده و نه ايستل شي چې دا جواز نلري چې يو کس ډېره مځکه ونيسي او بيا د هغه د آبادولو توان ونه لري او شاړه پاتې شي . د عدل په اړوند الله تعالی فرمايي:

[يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ] (المائدة: **7**)

ترجمه: ((اې هغو کسانو چې ايمان مو راوړې دی (يعنی اې مومنانو!)اوسئ تاسې محکم ولاړ(په حق باندې) لپاره دالله (ج) (اوسئ تاسې!)شاهدان په قسط (عدل او انصاف)سره)).........

اسلام د عايد د عادلانه ويش امر کوي او له اميرانو څخه غواړي چې د ټولنې له غريبانو سره مرسته وکړي او څوك چې د غريبانو سره مرسته نه کوي، زکات نه ورکوي او تل د مال او دولت د جمع کولو په هڅه کې وي دهغوی په اړوند الله (جل جلاله) فرمايي:

.........وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ (التوبة: **33- 34**)

ترجمه: ((او هغه کسان چې خزانه کوي سره زر او سپين زر او نه لګوي هغه په لاره د الله (ج) کې، نو زيری ورکړه دوی ته په عذاب دردناك سره، په هغه ورځې چې سختې سرې به کړی شي دغه خزانې په اور د جهنم (دوزخ)کې نو داغلی به شي په هغه سره وچولي (تندې) د دوی او اړخونه د دوی او شاګانې د دوی ((او ويلی به شي ورته)) دا هغه شي دی چې خزانه کړي وو تاسې د پاره د نفسونو(ځانونو) خپلو، نو وڅکئ تاسې ((خوند د سزا)) هغه ((مال)) چې وئ تاسې چې خزانه کاوه به مو ((په دنيا کې اوس درته بلا شو په عقبا کې))

4) اقتصادي آزادي:

اسلام کې ټول وګړي او ادارې په خپلو اقتصادي فعاليتونو کې پوره خپلواکي لري. او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت بې ځایه مداخله نشي کولی، مګر دغه آزادي د شریعت تر چوکاټ پورې محدوده ده، هغه پدې معنی څه شي چې شریعت منع کړي هغه منع دي د بیلګې په توګه یو صنعت کار نشي کولی چې په یوه اسلامي هیوا د کې شراب تولید کړي .

5) د شخصي ملکیت حق:

د شخصي ملکیت مطلب دا دی چې یو وګړی کولی شي شخصي دارایي او شتمني ولري او حکومت بیځایه په هغه کې د مداخلې حق نه لري، نا ویلي دې پاتې نه وي چې په کمونیستي سیستم کې د شخصي ملکیت حق نشته.

6) حلال او حرام:

اسلامي اقتصادي سیستم د نورو اقتصادي سیستمونو په خلاف د حلا ل او حرام سرحدونه لري دا په دې معنی چې هر هغه شي چې شرعا ناروا دی په اسلامي هیواد کې څوك ددې حق نه لري چې هغه تولید کړي او یا هغه وپلوري. د بیلګې په توکه څوك ددې حق نه لري چې شراب تولید کړي او یا د خنزیر غوښه وپلوري که څه هم خلك يې غوښتنه وکړي. په دې اړوند الله (ج) تعالی فرمايي:

[یَاأَیُّهَا النّاسُ کُلُوا مِمّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَیِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّیْطَانِ إِنَّهُ لَکُمْ عَدُوٌّ مُبِینٌ] (البقرة:**167**)

ترجمه: اې خلکو! خورئ تاسې له (ځینو هغو) شیانو څخه چې په ځمکه کې دي حلال پاك (بې شبهې) او پیروي مه کوئ تاسې د(اثر د) قدمونو د شیطان! (شیطان پسې مه ځئ! او دده په وسوسه د هوی او هوس متابعت مه کوئ!) بیشکه چې شیطان تاسې لره دښمن دی ښکاره .

7) د عایدیه لګښت کې اعتدال (د اصراف، او تبذیر منع):

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي:

[یَابَنِي آدَمَ خُذُوا زِینَتَکُمْ عِنْدَ کُلِّ مَسْجِدٍ وکُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنّهُ لَا یُحِبُّ الْمُسْرِفِینَ] (الأعراف:**30**)

ترجمه: اې زامنو د آدمه! واخلئ تاسې زینت (ښایست) خپل په نزد د (وخت)د هر لمانځه (په آغوستلو د پاکو کالیو د عورت ستر) او خورئ او څښئ او اسراف ((بې ځایه خرڅ)) مه کوئ تاسې، بېشکه چې الله (ج) نه خوښوي مسرفان (بې ځایه خرڅ کوونکي).

لدینه څرګندیږي چې مسلمانان د بیځایه مصرف (په نا موثر ډول سره د وسایلو د کاروني) څخه منع کړی شویدی. موږ کولی شو چې د اسلامي اقتصادي سیستم دغه پورته ذکر شوي اصول او ځانګړني په لاندې شکل کې وښیو:

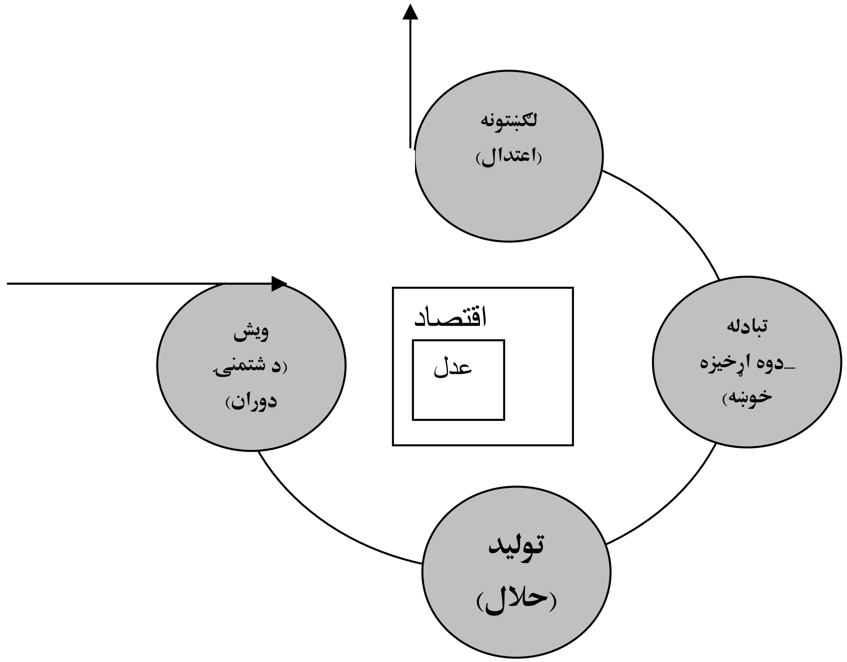

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورتني شکل کې وينو چې اسلامي اقتصاد په عدل ولاړ دی او د اسلام د حکم په اساس توليد بايد يوازې تر حلالو شيانو پورې محدود وي او د شيانو تبادله بايد د دواړو خواوو په خوښه وي، لګښت کې اعتدال يا ميانه روي عملي شي او عايد بايد په عادلانه ډول وويشل شي او شتمني د يو څو کسانو په لاسونو کې جمع نه شي.

8) د ميراث اسلامي قانون:

د ميراث د اسلامي قانون په مراعاتولو سره فيوډاليزم له مينځه ځي او په ټولنه کې د امير او غريب تر مينځ د توپير په کموالي کې لويه مرسته کيدلی شي. مونږ په دې ځای کې د ميراث د احکامو او د هغې د ويش د لارو چارو له يادونې څخه تيريږو ځکه هغه ځانګړی بحث دی او ددې کتاب موضوع نه ده.

9) د حکومت مثبت رول:

په اسلامي اقتصاد کې حکومت د يوې مرکزي پلان جوړونکې ادارې په شکل کار نه کوي، لکه څرنګه چې په کمونستي اقتصادي سيستم کې دی بلکې په اسلام کې حکومت د اقتصادي سيستم د خرابيو يا کمزورتياوو د ليرې کولو لپاره کارکوي، د احتکار د له منځه وړلو او په مارکيټ کې د شرعي قوانينو د پلي کولو دنده په غاړه لري. د موضوع نور تفصيل په نهم فصل کې په اقتصاد کې د حکومت رول تر عنوان لاندې راځي.

10) د غرر، قمار، نجش او دوکې منع:

غرر د قرارداد يا تړون پير او پلور د معاملې د له مينځه وړنې (فسخه)کولو له اهمو اسبابو څخه يو دی. غرر په لغوي ډول سره د خطر(Risk) او دوکې معنی ورکوي. د غرر

تعريف (6) امام سرخسي(Sarakhsi)په دې ډول کړی دی: غرر هغه وخت مينځ ته راځي کله چې د يوه تړون يا سودا پايله او انجام مبهم او ناپيژندل شول وي پدې معنی چې که د يوه قرار داد يا سودا پايله او عواقب مبهم پاتې شي ، نو غرر منځه ته راځي.
د ابن خلدون له نظره په خرڅلاو کې هغه وخت غرر مينځ ته راځي کله چې پلورونکي ته دا نه وي معلومه چې هغه څه خرڅ کړي دي او پيرودونکي (اخستونکي) ته دا نه وي معلومه چې څه يې پيرودلي دي.
مثال: په يوه تړون کې دوې بيعې : دا معنی ورکوي چې يو قرارداد يا سودا په دوو عقدونو يا تړونونو پورې تړاو ولري، دا په دې ډول چې پلورونکی (بائع)، پيرودونکي (مشتري) ته ووايي چې زه دا څيز (شي) په تا باندې په ۱۰۰افغانيو نقدو او په ۱۵۰ افغانيو قرض خرڅوم، او پيرودونکې يې قبول کړي، ووايي قبوله مې ده خو بې له دې څخه چې نرخ مشخص کړي چې په کوم قيمت به يې اخلي، په نقدو يې اخلي او که په قرض؟. په دې کې غرر، نا معينتوب شته يعنی نرخ يا قيمت ټاکلی او معين نه دی.ځکه چې پلورونکی په دې نه پوهيږي چې په کوم قيمت يې ورنه واخيست.

د ګټې او يا پيسو تر لاسه کولو ټولې هغه طريقې او لارې کومې چې په خالص ډول سره په قسمت پورې تړلې (متکي) وي د قمار تر حکم لاندې راځي. همدا راز دوکه ورکول هم د اسلام په مبين دين کې په کلکه منع شويده ، په قرآنکريم کې الله(ج) تعالی فرمايي:
[يَاأَيُّهَا الّذينَ آمَنُوا إِنّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلّكُمْ تُفْلِحُونَ.] (المائدة: **89**)
ترجمه: اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنی اې مومنانو!) بيشکه هم دا خبره ده چې شراب او قمار او بتان او غشي (د فال، دا څلور واړه ټول) پليت دي له کار د شيطان څخه دي نو ځان وساتئ تاسې له دې څخه له پاره ددې چې نجات وموئ تاسې (په ځان ساتلو سره).

6- د ډاکټر طاهر منصوري کتاب(Islamic law of contract) ، آتم فصل ، صفحه ۹۵- ۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه حدیث شریف کې د دوکې په اړوند پیغمبر (ص) فرمایي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ قَالَ أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي. (7)

ترجمه: له ابو هریره (رض) څخه روایت دی چې نبي کریم (ص) د غلې (خوراك) په یوه درمن تیرشو، خپل لاس یې پکې ورد ننه کړ ګوتې یې لمدې شوې نو ویې فرمایل دا څه دي اې د غلې څښتننه! هغه وویل باران پرې شوی دی اې د الله (ج) رسوله ، رسول (ص) وفرمایل: نو دا لاندې غنم دې سرته نه راوړل چې خلك يې ويني ، څوك چې چل ول کوي له مونږ څخه نه دي .

نجش (تیزول) هم منع دي، او هغه دا چې یو څوك د یوه شي د پیرودلو لپاره قیمت جګ ووایي خو د اخستلو اراده یې نه وي بلکه صرف ددې لپاره چې بل سړی پری ورتیز کړي لوړه بیه وایي تر څو دغه شي بل څوک په لوړه بیه واخلي.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم او د هغه ځینو اصحا بو به په مارکېټ کی پیرودل او پلورل مشا هده کول او نظارت به یې کولو او لدینه یې هدف په مارکېټ کې مداخله نه وه بلکه هدف یې د ظلم (دوکې او فریب) مخنیوی و.

الله پاك په سوره المطففین کې فرمایي.

[وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ (1) الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ (2) وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ].

ترجمه: افسوس، هلاك، خرابي یا کنده د دوزخ ده کم کونکېو لره (په پیمانه او تول کې) هغه (کسان) هر کله چې ځان ته اخلي پیمانه نو پوره اخلي او کله چې پیمانه ورکوي یا یې تلي هغوی ته نو کمي کوي (پوره يې نه ورکوي).

7- المصدر: صحيح مسلم، الكتاب: الايمان، الباب: قول النبي من غش فليس منا، رقم الحديث: ۱۴۷

11) احتکار:

12) احتکار کونکی هغه شخص دی کوم چې په قصدي ډول غذایي مواد ذخیره کوي او یا یې ددې لپاره پټوي چې بیه لوړه کړي .

په اسلام کې احتکار (یا انحصار) منع دی، نبي کریم صلی الله علیه وسلم داسې فرمایلي دي: عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ احْتَكَرَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ طَعَامًا ضَرَبَهُ اللهُ بِالْجُذَامِ وَالْإِفْلَاسِ (8)

ترجمه: له عمربن الخطاب (رض) څخه روایت دی وایي چې ما له رسول الله (ص) څخه واوریدل چې ویل یې: څوك چې له مسلمانانو نه غله منع کړي (احتکار وکړي) ،الله پاك به یې د جزام په ناروغۍ او په تنګدستۍ اخته کړي.

د اسلام له نظره د مصرف کونکي تیوري

د غیر اسلامي اقتصادي سیستمونو فکري مشران وایي چې انسان خود غرضه دی او غواړي چې صرف خپلې اړتیاوې پوره کړي. او د دوی په اند د انسان اړتیاوې (ضروریات) لامحدود دي. خو سمه خبره دا ده چې حتمي ندہ ټول خلك په عام ډول او مسلمانان په خاص ډول خود غرضه واوسي، د بیلګې په توګه که یو بډایه سړی یوه غریب سړي ته خیرات ورکړي پدې سره هغه (شتمن) ته روحي خوښي ورپه برخه کېږي او مونږ وینو چې ځینې کفار هم بیله کوم شخصي هدف څخه د غریبانو مرسته کوي، خو ټول دا ډول ندي.

کفار یوازې د دنیوي خواهشاتو پوره کول خپل هدف ګڼي، مګر مسلمانان په خپلو مصرفي فعالیتونو کې آخرت هم په نظر کې نیسي او د خپلې شتمنۍ یوه برخه د الله (ج) په لاره کې او بله برخه د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره کاروي. په عامه توګه د انسانانو اړتیاوې په درې ډوله دي:

8- المصدر: سنن ابن ماجه، الكتاب: التجارات، الباب: **الحكرة والجلب، رقم الحديث: ۲۱۴۶**

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-ضروريات   ۲ -احتياجات.   ۳-تحسينيات.

پورته ذکر شوي اړتياوي څنې لړ او څنې نورې ډېر اهميت لري.

د وسايلو په ويش کې د مصرفونکي انتخاب:

په لاندې چارټ کې د مصرف کونکي مصارف په ترتيبي ډول سره ښودل شويدي:

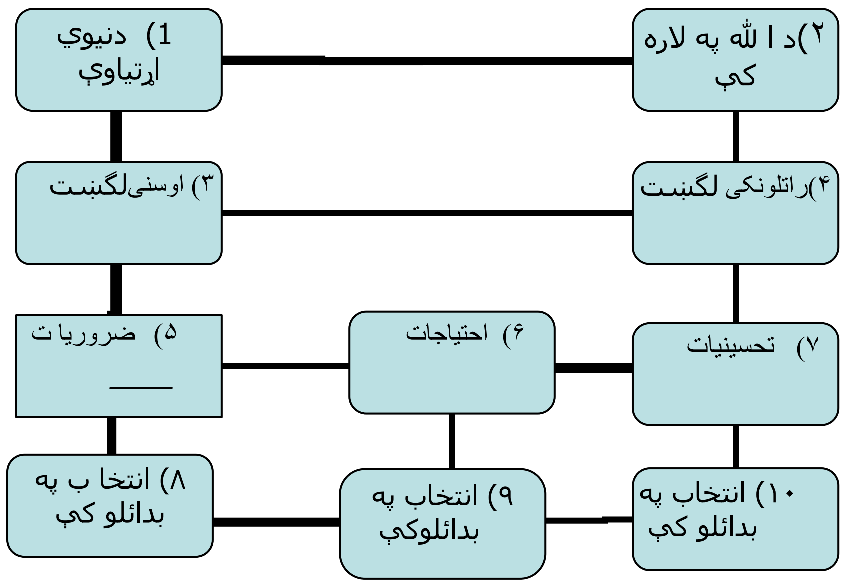

په اړتياوو د وسايلو د توزيع يا ويش قانون: وسايل لو مړی ضروریاتو، بیا احتیاجاتو او که بیا هم وسایل پاتې شي نو تحسینیاتو ته ګوښي کېدی شي

په کپيټالستي سيستم کې د مصرفونکي انتخاب:

لکه مخکې مو چې يادونه وکړه په کپيټاليزم کې مصرف کونکی خپل عايد د دنيوي شيانو له جملې څخه په هغو توکېو يا شيانو مصرفوي چې هغه ته ډېره يوټيليټي (فايده ، خوند) پکې ښکاره شي په لاندې شکل کې مونږ فرض کوو، چې يوا زې دوه اجناس موجود دي $x1$ او $x2$

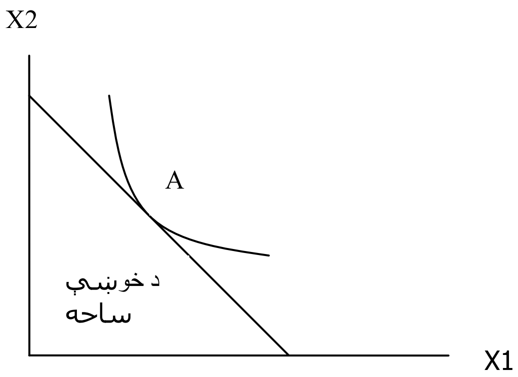

.نو مصرف کونکی به خپل عايد په دغه دواړو اجناسو په داسې ډول ويشي يا مصرفوي چې د دواړو اجناسو څخه لاسته راتلونکی يوټيليټي يا خوند اعظمي شي. او په دغه شکل کې هغه د (A) په نقطه کې مينځ ته راځي چيرې چې د توپير د نه موجوديت منحني (Indifference Curve) د بوديجې (Budget Line) له خط سره مماس دی.

د لګښت لپاره د اسلام عادي فورمول:

مسلمان مصرفونکي(Consumers)خپل عايد يوازې په دنيوي توکېو (شيانو) باندې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصرفوي بلکې د الله (ج) په لاره کې هم مصرف کوي او د هر شي پيرودل (اخستل) نه غواړي د مسلمان اړتيا تر مصلحت پورې اړه لري، هرهغه شي چې مصلحت په کې وي هغه د مسلمان اړتياده.

د امام شاطبي له خوا مصلحت په پنځه ډوله ښودل شوی دی چې هغه ته المقاصد الشرعيه هم ويلاي شو او هغه پنځه مصلحتونه په لاندې ډول دي:

۱-د ځان ساتنه ۲-د دين ساتنه ۳- د مال ساتنه ۴-د عقل ساتنه ۵- د نسل ساتنه. نو هر هغه شي چې له انسان سره د پورته ذکر شوو مصلحتونو په ساتنه کې مرسته کوي مصلحت ګڼل کېږي، خو ټول مصلحتونه يو شان اهم ندي. د بيلګې په توګه که يو سړی له ډېر ي لوږې سره مخامخ شي چې دده د مرګ خطر وي پدې حالت کې ډير مصلحت پدې کی دی چی يو څه وخوري حتی چې مرداره هم خوړلی شي، اما که يو څوك موړ وي او بيا هم يو شي اخلي نو پدې کې کم مصلحت دی.

احتياجات دری مرحلې يا پولې لري، او هغه په لاندې ډول دي :

۱- د اړتيا هغه حد يا پوله چې د پورته ذکر شويو پنځو مصلحتونو(شرعي مقاصدو) ساتنه ورباندې کېږي.

۲- د اړتيا هغه حد چې د پنځو مصلحتونو(شرعي مقاصدو) محا فظت نور هم ورباندې تقويه کېږي.

۳- د اړتيا هغه حد چې د دغو مصلحتونو(شرعي مقاصدو) ساتنه ورسره ښه يا غوره کېږي.

په لاندې شکل يا ګراف کې د يوه مسلمان لګښت ښودل شوی دی او په دې ډول سره يو مسلمان د دنيوي او اخروي لګښت يا اهدافو تر مينځ حرکت کولی شي.

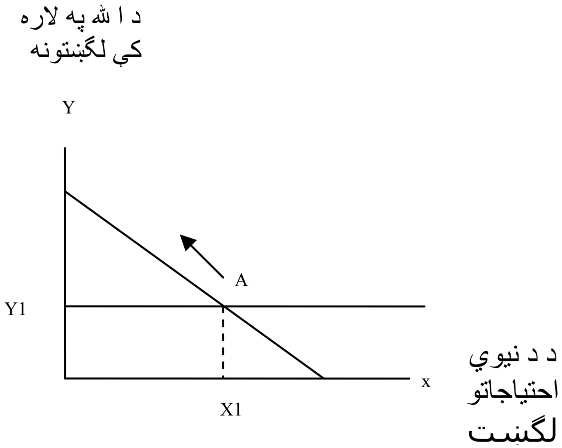

د اسلام له نظره يو سړی خپل عايد په دوو شيانو مصرفوي يو دنيوي اړتياوې او بل د الله په لاره کې(اخروي اړتياوې)که چيرې فرض کړو ددغه سړي د دنيا اړتياوې (X1)وي، نو دغه شخص به د خپل عايد (Y1) برخه د الله په لاره کې په مصرف رسوي او ددغه سړي تعا دل د (A)په نقطه کې مينځ ته راځي پدې ځای کې مونږ د توپير د نه شتون خط (Indifference Curve)مفکوره نه کاروو، د (A)نه پورته ټولې نقطې غوره دي معنی دا چې د الله په لاره کې چې څومره ډېر مصارف وشي هغومره ثواب لري، مګر دنيوی اړتياوې هم له پامه نشو غورځولای . اوس سوال دا دی چې څومره لګښت بايد وشي؟ ددې لپاره يو خاص قانون نشته مګر تر ټولو ښه منځنی لګښت يا اوسط مصرف دی، رسول الله (ص) فرمايي:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَرْجِسَ الْمُزَنِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ السَّمْتُ الْحَسَنُ وَالتُّؤَدَةُ وَالاقْتِصَادُ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنْ النُّبُوَّةِ .

ترجمه: عبدالله بن سرجس مزني (رض) وايي چې رسول الله (ص) فرمايلي: غوره اخلاق ، دوستي او ميانه روي د نبوت له څلورويشتمې برخې نه يوه برخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو مونږ باید په دنیوي کارونو کې اصراف ونکړو ځکه چې هغه نا روا دی. په غیر اسلامي سیستم کې د یوه سړي ضرورت یا خواهشات د ټولنې له اړتیاوو سره په ټکر کې واقع کیږدي شي، مګر په اسلام کې د یوه شخص ضرورت د مصلحت په بنا ټاکل کیږي او هغه شخص یې په خپله نه ټاکلی شي مګر شخصي مصلحت د ټولنې له مصلحت سره سمون لري یعنې په تضاد کې نه واقع کیږي .د بیلګې په توګه د اسلام له نظره یو سړی نشي کولی چې شراب وخوري او یا یې تولید کړي که څه هم دا سړی اصرار وکړي چې زه دیته ضرورت لرم او یا دا چې د شرابو په تولید کې ګټه کوم، ځکه چې دا لومړی مصلحت ندی او که چیرې شخصي مصلحت د ټولنې له مصلحت سره په تضاد کی واقع کیږي نو بیا د ټولنې مصلحت د اولیت حق لري.

ددې لپاره چې مقاصد شرعیه تر لاسه شي دوه ډوله موسسې یا اداري پکاردي:

۱-داوطلبانه اداره: دغه ته فرض کفایي کارونه هم ویلي شو چې یو مسلمان له بل سره په داوطلبانه ډول مرسته کوي او یو بل ته امر بالمعروف او نهي عن المنکر کوي (په نیکو کارونو امر او له بدو څخه منع کوي)

۲-اجرایي اداره : دغه اداره ددې لپاره جوړیږي تر څو مصرف کونکي له ناروا کارونو څخه منع کړي او هغوي دیته اړ باسي چې د اسلام مطابق کار وکړي دغه اداري ته حکومت ویلی شو چې د مصرف کونکي په عمل کې په لاندې صورتونو کې مداخله کولی شي:

I.د حرامو شیانو پیرودل - پلورل

II.په تحیسنیاتو او یا حاجیاتو کې اسراف

III. په تحسینیاتو ټول یا زیات مصرف کول او د ضروریاتو له پامه غورځول.

اوسنی اقتصادي سیستم څه ډول اسلامي شي؟

ټول اسلامي امت په دې باندې توافق لري چې د اسلامي هیوادونو اوسنی اقتصادي سیستم په داسې اصولو ولاړ دی چې له اسلامي شریعت سره په تضادکې دی. لدینه مو مخکې هم یادونه وکړه . ټول مسلمانان دا هیله لري چې زر تر زره اسلامي اقتصادي سیستم جوړشي تر څو د دنیا او آخرت دواړو بری تر لاسه کړي. اوس دا سوال پیداکیږي چې څرنګه کولی شو خپل اقتصادي سیستم اسلامي کړو او هغه اعمال چې له اسلامي شریعت سره په تضاد کې دي څه ډول له مینځه یوسو؟.پدې اړوند اسلامي اقتصاد پوهان دوه نظریې لري:

۱-یو دم اسلامي کول

۲- په تدریجي توګه اسلامي کول

یو دم اسلامي کول: ددې نظریې پلوي اقتصاد پوهان لکه دکتور سید طاهر[9] پدې نظر دي چې اسلامي حکومت ته پکار ده یو دم ټولې اقتصادي اداري په اسلامي اصولو برابرې کړي یعنې په ټولو ادارو کې لکه بانکونو او داسې نورو کې سود بند کړي او ددې تر څنګ نور اسلامي قوانین عملي کړي. د دوی دلیل دا دی چې اسلام مکمل دین دی او د اسلام د اصولو نه مراعاتول لویه ګناه ده که څه هم د لږ وخت لپاره وي، دغه ډله اقتصاد پوها ن د قرآنکریم په دې آیت باندې استدلال کوي چی فرمایي: 1الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ . (المائدة**2**)

ترجمه:نن ورځ نا امیده شول هغه کسان چې کافران شوي دي له (ابطاله د) دین ستاسې نو مه ویریږي له دغو (کفارونه اې مومنانو)او وویریږئ له مانه، نن ورځ مکمل کړ ما

[9]- دکتور سید طاهر د اسلام آبا د په نړیوال اسلامي پوهنتون کې د اسلامي اقتصاد استاذ دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې ته دين ستاسې او تمام (پوره مې کړ پر تاسې) نعمت (د دين په اکمال) او غوره کړ ما تاسې ته اسلام له جهت د دين، نو هر څوك چې اړ شو (خوراك د حرام شي ته) په سخته لوږه کې حال دا چې نه وي مائل ګناه ته پس بې شکه چې الله (ج) ښه مغفرت کونکی دی (د خطاياتو) ډېر رحم والا.

دغه ډله اقتصاد پوهان وايي چې د اسلام دين مکمل دين دی نو اقتصادي سيستم بايد په تدريجي ډول سره نه بلکې يو دم اسلامي کړی شي.

۲- تدريجي اسلامي کول: دغه ډله اقتصاد پوهان لکه دکتور عبد الرحمان يسري (10) او داسې نور دا وايي چې نننی اسلامي هيوادونه د شريعت د اصولو څخه ليرې تللي دي او په لنډ وخت کې دا ممکنه نده چې ټول اقتصادي سيستم اسلامي کړي شي، د دې لپاره يو څه وخت ته اړتيا شته او دوی وايي چې دغه کار بايد په تدريجي ډول سره وشي، او دوی له غير اسلامي اقتصادي سيستم څخه اسلامي سيستم ته اوړيدل په مختلفو مراحلو ويشي:

د ضرورت مرحله:

په اسلامي فقه کې دا قاعده شته چې وايي: [الضروريات تبيح المحضورات] يعنی کله داسې حالات راتلای شي چې يو مسلمان ديته اړ باسي په موقتي ډول د شريعت له عمومي حکم څخه ليرې شي، سرغړونه وکړي او دا استثنايي حالات دي، د بيلګې په توګه که څوك له سختې لوږې سره مخامخ شي يعني د مرګ خطر يې وي او د خوراك لپاره حلال څه نه وي هغه کولی شي مرداره، يا د داسې حيوان غوښه وخوري چې د غوښې خوړل يې په عادي حالت کې حرام وي. ديته ضرورت ويل کيږي، مګر د ومره بايد

[10]- پروفيسور دکتور عبد الرحمان يسري د مصر په سکندريه پوهنتون کې د اقتصاد استاذ دی، او د اسلامي اقتصاد له غټو علماوو څخه شميرل کيږي.

وخوري چې يوازې ژوندی پرې پاتې شي او ځان پرې مړول جواز نلري.

په اوسني وخت کې د اسلامي اقتصادي سيستم د پلي کولو لپاره ډېر کمزوري کوښښونه روان دي او هغه هم په تيت او پرك ډول سره، نو ځکه اوس اضطراري حالت دی او د دې لپاره چې اقتصادي سيستم د شريعت د اصولو مطابق وګرځولي شي، په موقتي ډول سره به د ځينو غير شرعي کارونو له سرته رسولو څخه خلاصی شونی نه وي. په دې مرحله کې اقتصاد پوهان بايد لاندې تحقيق (څېړنه) وکړي:

(الف): اسلامي اقتصاد پوهان بايد اضطراري حالت وڅيړي او هغه پروژې يا کارونه چې خلك يې ضروري او اضطراري بولي وڅيړي او د هغې په اړوند ډيټا او معلومات راجمع کړي او هم د ديني علماؤ او فقهاوو سره ورباندې مشوره وکړي ، چې آيا دا ضرورت دی او که نه؟

(ب): هغه کسان يا پروژې چې په رښتيا ضرورت لري هغوی ته بايد لارښوونه وشي، او هغوی ته د دغه مشکل داسې حل وښودل شي چې شريعت ته نژدې وي (البته که پوره شرعي حل ممکن نه وي) او هم د ضرورت د اوږدوالي موده وټاکل شي ځکه ضرورت د شريعت په بنا يو موقتي شي دی نه دايمي، نو اقتصاد پوهان با يد په ډېر دقت او احتياط سره د ضرورت د مرحلې اوږدوالی وټاکی.

مثال: که اوسنی اقتصادي سيستم په نظر کې ونيسو په ډېرو اسلامي هيوادونو کې اسلامي بانکونه وجود نلري، که چيرې يو مسلمان صنعتکار د خپلې فابريکې د چلولو لپاره قرض ته اړتيا ولري او داسې څوك وجود ونلري چې له ده سره مرسته وکړي او دغه صنعتکار په سود باندې د قرض اخستلو د شرعي حکم په اړوند فتوی وغواړي او ووايي چې زه دا منم چې سود حرام دی، خو زه پيسو ته اړتيا لرم آيا د ضرورت په بنا په موقتي ډول سودي قرض واخلم او که نه؟ اسلامي اقتصاد پوها ن د ديني علماؤ سره په مشوره دا بايد وڅيړي او وګوري چې دا د ضرورت تر حکم لاندې راتلی شي او که نه؟ او دا دې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پام کې ونيسي چې که دغه سړی پور وانه خلي نو کېدی شي دده کمپنۍ بنده شي او په دې سره به ډېر غريب کارګران له کاره ګوښه شي او دا هم له ياده ونه باسي چې په اسلام کې يوه فقهي قاعده ده که چيرې څوک له دوو غير شرعي کارونو سره لاس او ګريوان وي او له دواړو څخه خلاصی نا شونی وي، نو هغه کار به کوي چې کمه ګناه ولري.

I. اوسطه مرحله

په منځنۍ يا اوسط مرحله کې د ځينو ټاکل شوو اهدافو لاسته راوړل ضروري دي. مخکې لدې څخه چې آخري مرحله (Structural Change) عملي کړی شي. په دغه مرحله کې بايد په عوامو او ټولنه باندې کار وشي تر څو زيات کسان يا يوه لويه ډله جوړه کړی شي چې د اسلامي اقتصاد اصول قبول کړي او د تقويې هڅه يې وکړي. ددې تر څنګ ځنې داسې پروژې يا فابريکې جوړې شي چې د شريعت په اصولو برابرې وي .

په دغه مرحله کې اسلامي اقتصاد پوهانو ته ښايي لاندې کارونو ته پاملرنه وکړي:

(الف): د هغو قواوو او ځواکونو په اړوند معلومات او ډيټا راجمع کول چې د اسلامي اقتصاد د اصولو خلاف دي او د اقتصادي سيستم د اسلامي کولو په مخ کې خنډ واقع کېږي او بيا ددغو ځواکونو کمزورې او پياوړې نقطې (ټکي) معلوم شي او بيا ددې کوښښ وشي چې لومړی د هغوی ضعيفې نقطې له مينځه يووړل شي او په موقتي ډول د هغوی قوي ټکي يا عناصر پرېښودل شي.

(ب):اقتصادي محققين (څېړونکي) با يد دغه کمزوري ټکي په خپلو څېړنواو مطالعو کې په ښه کړي او داسې لارې او پاليسۍ وښيي چې هغه ورباندې له مينځه يووړل شي.

(ت): داسې پروژې پيداکول او په هغوی باندې تحقيق کول کومې چې په بشپړه توګه د اسلامي اقتصاد په اصولو جوړيدی شي. دغه پروژې به د آخري مرحلې لپاره د ستنې يا

بنسټ شکل ولري او په دغو پروژو باندې به آخري مرحله (Structural change Phase) ولاړه وي.

(ث): د اسلامي اقتصاد اصول او ګټې با يد د خبري رسنيو(Media)له لارې عوامو ته وښودل شي او ددې تر څنګ په منځنيو، عالي ښوونځيو او پوهنتونونو کې زده کوونکو ته د اسلامي اقتصاد په اړوند زده کړه ورکړل شي .

مثال: په هغو قواوو کې چې د اسلام د اصولو د پلي کولو په مخ کې خنډ ګرځي يو کمزوری ټکی انحصار(Monopoly) دی، چې د ډېرو اسلامي هيوادونو وګړي ورسره مخ دي. ددې مسئلې اسلامي حل دا دی چې ددغو شيانو يا تجارتي توکېو بديل (Substitute) جوړشي، خو پداسې شکل دا ډول پروژې او يا کمپنۍ جوړول په کار دي چې دغه شيان توليد کړي او پرينږدي چې قيمتونه يې ډېر جګ شي او په دغو پروژو يا کمپنيو کې د اسلامي لارو په وسيله لکه د مشارکت او يا د مضاربت پاڼو (Mudaribah Certificate) د عرضه کولو په ذريعه او يا د تمويلولو د يوې بلې اسلامي لارې په وسيله د زيات شمير خلکو ګډون يقيني کړی شي. په دغه شکل سره به په راتلونکی کې د انحصار(Monopoly) (11) د مينځ ته را تګ مخنيوی وشي.

دوهم مثال: انفلاسيون هم يو له هغو مشکلاتو څخه دی چې اسلامي هيوادونه ورسره مخ دي او دا په مخالفو قواوو کې (غير اسلامي اقتصاد کې) يو ضعيف ټکې دی ، اوس ددې لنډ مهاله اسلامي حل په مينځنۍ مرحله کې تر څو پورې چې مکمل سيستم اسلامي کېږي څه کول په کار دي؟ په داسې حال کې چې په اسلامي هيوادونو کې مالي او پولي پاليسۍ په سودي سيستم باندې ولاړې دي؟ په موقتي ډول د انفلاسيون حل با يد پيداکړي شي. ددې لپاره چې دانفلاسيون مضر اثرات کم کړي شي. دغسې حل با يد د

[11]- مناپولي هغه حالت ته وايي چې په هغه کې يوه کمپنۍ يا يو سوداګر په دې وتوانيږي په انفرادي ډول سره په نرخ باندې اغيز وکړي يعنې کم يا زيات يې کړی شي. چې زياتره وخت نوموړی شخص د خپل شخصي مفاد لپاره په بي انصافه ډول قيمتونه جګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت لخوا تصدیق شي او دا باید په تدریجي توګه وي تر څو مکمل اسلامي حل پیدا کړي شي. د مثال په ډول آیا انډیکسیشن (12) کېدی شي او که نه؟ او یا کو م بل حل وموندل شي. بل مثال:وګوری د ټیکس سیستم چی په اسلامي هیوادونوکې په ځانګړې توګه په حقیقي مسلمان باندې کوم چې د زکات په اداکولو کې صادق دی لوی فشار او بوج دی .

آیا دا ممکنه ده چې په سیاسي سطحه کې داسې یو حرکت په کار واچول شي چې د زکات پیسې له ټیکس څخه کمې کړي او پدې اړوند اقتصاد پوها ن تحقیق وکړي چې په دې کار سره فواید عامه (Public Interest) ته زیان نه رسیږي.او همدا رنګه اقتصاد پوهان با ید دا وڅیړي که چیرې د زکات په وسیله ټیکس عوض شي نو عواقب به یې څه وي.

II. وروستۍ مرحله (The structural change phase

دا د اسلامي اقتصاد داصولو د پلي کولو وروستۍ مرحله ده ، او یوازې هغه وخت شروع کېدی شي چې د منځنۍ مرحلې اهداف لاسته راوړل شي. په دې مرحله کې به د اقتصاد پوهانو کار یا څېړنه دی شیانو ته شامله وي: په موثر ډول کارونه، په عادلانه توګه د عاید ویش، او د شریعت د اصولو پر بنا د زیاتو پروژو جوړول او ددې تر څنګ د لوی اقتصاد (Macro Economic) جوړل د شریعت د اصولو مطابق، او د داسې پالیسیو جوړول چې د هغو په وسیله ټول هغه کارونه او اداري وټرل شي کومې چې د شریعت د اصولو مطابق کارنکوي.

12- انډیکسیشن دیته وایي چې د پیسې ارزښت په بل شي مثلا سرو زرو پورې وټړل شي په دې ډول سره چې اوس په دغه روپیو دومره طلا کیږي نو کله چې ته ماته قرض بیرته راکوې دومره پیسې به راکوې تر څو چې دغه اندازه سره زر ورباندې واخستل شي.

دوهم فصل

داسلامي او غیر اسلامي اقتصادي سیستمونو پرتله

د اسلامي اقتصادي سیستم او نورو اقتصادي سیستمونو تر مینځ ډېر توپیرونه وجود لري چې مهم یې په لاندې ډول دي :

- اسلامي اقتصاد د اسلامي دین او ژوند لپاره د اسلامی دود لارې یوه بر خه ده او نور اقتصادي سیستمونه د انسانانو پر نظریو او قوانینو ولاړ دي.
- په اسلامي اقتصادي سیستم کې زکا ت شته په نوروسیستمونو کې زکات نشته.
- په اسلام کې سود حرام دی مګر په نورواقتصادي سیستمونو کې سود کارول کېږي.

اوس به په هر یوه باندې په لنډ ډول سره رڼا واچوو.

اسلام او سوسیالیزم:

سوسیالیزم د انفرادیت یوه نظریه ده، چې په هغه کې حکومت ته پراخ واك ورکول کېږي. سوسیالیزم د کارل مارکس په وسیله مینځ ته راغی لومړی په روسیه او وروسته په شمالي کوریا ، کیوبا ، چین او د شرقي اروپا په ځینو هیوادونو کې عملي شو، پدې وسیله یې ډېر شهرت پیدا کړ. مارکس دا نظریه درلوده چې مادي او اقتصادي حالات د تاریخ د مهمو پېښو د راوړل کېدو اساسي وجه یا عامل دی او دغه فکتور(ماده،اقتصادي حالت) د ټولنې دود ، عنعنات او طبیعت جوړوي او نور ټول فکتورونه لکه کلچر ، مذهب، دین، ټولنیز تعلقات او سیاسي کارونه ټول په اقتصاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې تړاو لري.

مارکس د تاریخ په شرحه کې د دیالیکتیک ماتریالیزم (Dialecticmaterialism) له نظریې څخه کار اخستلو. سوسیالیزم په حکومتي ملکیت (Public ownership) باندې ولاړ دی او په اکثرو مسا ئلو کې حکومتي پلان ضروري ګڼي او ددې تر څنګ عاید په مساوي ډول ویشي. د سوسیالزم له مخې د ټولو بد بختیو او حوادثو اصلي عامل د شخصي ملکیت حق دی او له همدې ځایه دوی عقیده لری چې د شخصي ملکیت حق باید له چا سره نه وي .

د سوسیالزم مهم خواص:

- د تولید د وسایلو عمومي ملکیت: یعنې د تولید ټول وسایل باید له عوامو څخه واخستل شي یا د حکومت په کنټرول کې شي او یا اشتراکي فارم ورته جوړ شي چې ټول وګړي په کې په ګډه کار وکړي.
- مرکزي اقتصادي فلان: د حکومت له خوا د اقتصادي امورو له پاره لکه تجارت، صنعت او داسې نور مرکزي پلان جوړیږي او د همغه اهدافو د لاسته راوړلو له پاره هر شخص یا هرې فابریکې ته وظیفه ورکول کیږي چې لازم عمل وکړي .
- د شخصي آزادۍ له مینځه وړل: په دې سیستم کې ټول وګړي مکلف دي چې د مرکزي پلان مطابق کار وکړي، ټول د ټولنې خدمتکار ګڼل کیږي او اقتصادي آزادي نه لري.
- د عاید مساویانه ویش: په سوسیالیستي یا کمونستي اقتصادي سیستم کې عاید په مساویانه ډول سره ویشل کیږي پرته له دې چې طبیعي توپیر په نظر کې ونیول شي او دا ددې باعث ګرځي چې خلك له کار کولو څخه ډډه وکړي. په اسلام کې د عاید ویش په عادلانه ډول سره دی خو طبیعي توپیر په نظر کې نیسي د بیلګې په توګه که څوك ډیر کارکوي ډیر عاید به لاسته راوړي او که کم کار کوي کم عاید به لاسته راوړي .

د سوسیالیزم ناوړه اغیزې:

- له کار کولو څخه ډډه کول: لکه څرنګه مو چې مخکې ذکر وکړ په سوسیالیزم کې د شخصي ملکیت حق نشته او عاید په مساویانه ډول سره ویشل کیږي نو ځکه څوك دیته زړه نه ښه کوي چې ډیر کار وکړي ځکه پدې کی دوی ته خاصه ګټه نه وي.
- زیاتره وخت عرضه له تقاضا څخه کمه وي ځکه حکومت د ځینو شیانو نرخ له خپل اصلي قیمت څخه کم ټاکي او دا ددې باعث ګرځي چې تقاضا زیاته کړي او په مقابل کې یې عرضه دومره نه وي، چې دا بیا د راشن کولو باعث ګرځي او په ځینو حالاتو کې د تور مارکیټ د مینځ ته راتګ باعث هم ګرځي چې په هغه کې بیا شیزونه له حکومتي ټاکل شوي قیمت څخه په لوړ قیمت خرڅیږي .
- څرنګه چې د تولید وسایل لکه فابریکې او داسې نور د حکومت په لاس کې وي نو دا د کمپنیو تر مینځ د رقابت د کمولو او یا له مینځه وړلو باعث ګرځي او په دې سره د وسایلو د موثر استعمال مخنیوی کیږي.

اسلام د مارکس نظریه په مکمله توګه ردوي

کارل مارکس له مذهب څخه انکار کوي او مذهب د اقتصادي حالت تابع ګڼي چې دده دا ادعا حقیقت نلري. د مارکس د دیالیکتیک ماتریالیزم (Dialecticmaterialis) نظریه هم د منلو وړ نده او د نړۍ ډېر جنګونه او تاریخي پیښې صرف په مادي شیانو او اقتصادي حالت پورې ندي تړلې، لدینه علاوه اسلام شخصي ملکیت ته اجازه ورکوي کوم چې د مارکس په فلسفه کې وجود نلري.

د ۱۹۹۰ کلونو په پیل کې د کارل مارکس په فلسفه ولاړ سوسیالیستي سیستم د روسیې د ماتې سره یو ځای له زوال سره مخ شو، او سوسیالیستي هیوادونو د سوسیالیزم یا کمونیزم د ۷۵ کلنې تجربې څخه وروسته سوسیالیستي سیستم پریښود او کپیټالیستي سیستم ته بیا را وګرځیدل

ددې تر څنګ کمونیزم د کپیټالیزم په شان عقیده لري چې خوشحالي او ذهني سکون د مادي اړتیاوو په پوره کولو پورې تړلې دی چې دا هم حقیقت نلري او دا موضوع مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې یاد کړې وه ، خو په لنډ ډول ویلی شو چې روحي خوشحالي د الله (ج) له طرفه ده او په دولت او دارایۍ پورې مکمل تړاو نلري الله تعالی فرمایلي:..... أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (الرعد 27). یعنې بیشکه چې د ا لله په ذکر سره زړونه سکون مومي.

د پخواني شوروي اتحاد له ړنګیدو وروسته د کپیټالیزم آزاد مارکېټ نورهم قوت وموند سربیره پر دې د ګلوبلایزشن ناره نور هم د کپیټالیستي سیستم د تقویه کولو کوښښ کوي.مګر په پوره آزاد مارکېټي سیستم کې هم ډېر مشکلات شته، لکه انحصار (Monopoly)، د مارکېټ نا موثریت، او د امیر او غریب تر مینځ د توپیر زیاتوالی.

د اسلام له نظره د حکومت رول محدود مګر اړین (ضروري او اهم)دی او دا موضوع، د حکومت رول په اقتصاد کې، تر عنوان لاندې په تفصیل سره ذکر شویده. دلته یوازې پدې بسنه کوو چې د ځینو عام المنفعه شیانو برابرول د حکومت و ظیفه ده او شخصي سکټور ته د هغوی ورکول موثر ندي او یا په بل عبارت دا د عوامو په ضرر تمامیږي.

اسلام او کپیټالیزم:

کپیټالیزم یو اقتصادي سیستم دی په کوم کی چې د تولید ټول او یا زیات وسایل لکه مځکه، فابریکې، سړکونه ... او د ویش سیستم تر شخصي اداري (Management) لاندې کارول کېږي چې ګټه ترلاسه کړي. په لومړنیو مراحلو کې به په دغه سیستم کې ټوله سلسله د زیات رقابت په وسیله مخکې بیول کېده چې په دې سره د ځو کسانو سره د دولت د جمع کېدو میل نور هم پیاوړی شو ، مګر وروسته لوی شرکتونه مینځ ته راغلل او د حکومت مداخله او کنټرول په مارکېټ کې زیات شو(13).

کپیټالیزم د صنعتي انقلاب په دوران کې مینځ ته راغی او په انفرادیت

13- Webstor's new college dictionary, pp 208

(Individualism) اوخود غرضۍ یا شخصي مفاد (Self interest)باندې تکیه لري.

د کپیټالزم مهم خواص:

- اقتصادي آزادي : په کپیټالیزم کې پوره اقتصادي آزادي شته ځوک چې هرڅه وغواړي تولید کړي تولیدولی یې شي. هر ځوک کولی شي چې خپلې پیسې بل چاته په سود ورکړي او یا په سود سره قرض واخلي او داسې نور پداسې حال کی چې په اسلام کې سود ناروا دی او د حلال او حرام مفکوره شته ده.
- د شخصي ملکېت حق: د شخصي مکلیت حق په کپیټالیزم کې شته هر فرد کولی شي چې خپل عاید څرنګه چې وغواړي ویې کاروي او خپل دولت او شخصي مال زیات کړي حکومت په کې د مداخلې حق نه لري. په اسلام کې هم د شخصي ملکېت حق شته مګر تر شرعي اصولو لاندې .
- د حکومت محدود رول: د کپیټالیستي اقتصادي سیستم بل صفت دا دی چې حکومت باید په مارکېټ کې مداخله ونه کړي، خو پدې وروستیو کې په کپیټالیستي سیستم کې هم په اقتصادي فعالیتونو کې د حکومت لاسوهنه تر یوه حده منل شویده، مګر د حکومت رول په کې محدود دی. په اسلامي اقصادي سیستم کې د حکومت رول محدود مګر مهم دی او هغه په تفصیل سره په نهم فصل کې راغلي.

د کپیټالیزم ناوړتیا:

- د عاید غیر عادلانه ویش: کپیټالیستي سیستم داسې اصول لري چې د هغې په وجه سره امیر نور هم امیر کېږي او غریب نورهم غریب کېږي، په دغه سیستم کې شتمن د غریبو خلکو له غریبۍ څخه ناوړه ګټه اخلي، سود په دغه سیستم کې وجود لري چې په دې سره له شتمنوسره د دولت جمع کېدل شروع کېږي او په ټولنه کې دوه طبقې مینځ ته راوړي یوه لویه غریبه طبقه او بله کوچنۍ امیره طبقه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- غیر مفید اقتصادي فعالیتونه: ځنې وخت کله چې ښه فصل یا ښه تولید شوی وي او عرضه له تقاضا څخه زیاته شي نو په کپیټالیستي سیستم کی تولیدونکی د نرخونو د کمیدو له ویرې خپل تولید کړي توکې له مینځه وړي تر څو نرخونه کښته نشي. په داسې حال کې چې ډیر خلك به هغه شي ته اړتیا لري . ددې ډیرعملي مثالونه شته دي چې یو یې د نرخونو د ښکته کیدو او ګټې د کمیدو له ویرې د امریکا د متحده ایالاتو له خوا غنم په سمندر کې اچول دي .
- مضر رقابت:په کپیتالیستي سیستم کې د فابریکو او صنعت کارانو تر مینځ سخت رقابت موجود وي، رقابت د اقتصادي پرمختګ او د نویو شیانو او تکنالوژۍ د ایجاد لپاره ښه دی مګر چې هغه تعمیري رقابت وي خو له بده مرغه ځنې وخت داسې رقابت صورت نیسي چې په هغه سره یو قوي صنعت کار یا فابریکه یوه ضعیفه فابریکه یا صنعت کار له پښو غورځوي چې دغه ډول رقابت غیر مفید دی. د مثال په توګه کله چې یوه نوې کمپنۍ مارکېټ ته داخلیږي ددې له ویرې چې په راتلونکی کې به قیمتونه ښکته شي د مارکېټ پخوانۍ کمپنۍ په قصدي ډول سره د محدود وخت لپاره د خپلو تولیداتو قیمتونه ښکته کوي او کله چې هغه نوې داخله شوې کمپنۍ مجبورا له مارکېټ څخه ووزي دغه کمپنۍ بیا خپل نرخونه ډیر او چت کړي او په دې وسیله له عوامو سره زیاتی او ظلم کوي.

د نولسمې پیړۍ په آخر کې سوسیالیستانو او کارګرو پدې سیستم باندې ډېرې نیوکې وکړې، او د ادم سمیت کپیټالیزم (آزاد مارکېټ سیستم)یې د مشکلاتو سره مخ کړ، او د حکومت د مداخلې غوښتنه یې وکړه. په شلمه پیړۍ کې د اقتصادي لوی زوال (Great depression) ۱۹۲۹_۱۹۳۳ په وجه ډېر شیان بدل شول او په کپیټالیستي سیستم کې ډېر بدلون راغی چې په هغه کې یې د حکومت مداخله قبوله کړه.د انحصار (Monopoly) په ضد قانون جوړ شو ددې تر څنګ د کارګرو منظمې او فعالی ټولنې جوړې شوې.

یو ډېر اهم شي چې اسلامي اقتصاد له نورو څخه بیلوي هغه نظریه ده، اسلام د نړۍ

ژوند یو امتحان بولي .اسلامي اقتصادي سیستم د اسلامي اصولو په نظر کې نیولو په بنا جوړ شویدی، کوم چې د انسانانو لپاره د دواړو جهانونو کامیابي غواړي نو ځکه ددغه سیستم ریښې په اسلامي شریعت کې دي.

ددغه سیستم هدف په یوه وخت کی د ژوند د مادي او روحي اړتیاوو پوره کول دي، بالعکس کپیټالیزم په مادي فلسفه باندې ولاړ دی او په مکمل ډول په مادي پرمختګ او غوره کیدو تمرکز لري هغه هم یوازې په دې جهان کې، آخرت له پامه غورځوي. د اسلامي اقتصاد بل صفت دا دی چې ټول اقتصادي کارونه یا فعالیتونه لکه مصارف، پانګه اچونه، تولید ، او اقتصادي پرمختګ او داسې نور په پټه توګه د اسلامي اخلاقو تابع وي لدې امله شخصي مفاد (خود غرضي) او د شخصي ګټې قوانین په مکمل ډول سره د عملي کېدو وړندي، یانه کارول کیږي .له بله اړخه خود غرضي او معاشرتي ګډوډي له کپیټالیزم څخه سر چینه اخلي.

ورورګلوي او ساده ژوند د اسلامي اقتصا د یو صفت دی بالعکس ځان ښودنه او ناوړه رقابت د کپیټالیزم غوښتنه ده.

د اسلام له نظره له انسان سره چې کو م مال او دولت دی هغه ورسره د امانت په ډول ایښودل شویدی او هغه با ید د الله (ج) د اوامرو مطابق وکارول شي، خو د کپیټالیستي نظریې مطابق هر سړی د خپل مال اصلي مالك ګڼل کیږي او هر رنګه یې چې وغواړي کارولی (استعمالولی) شي.

په اسلامي اقتصادي سیستم کې د حکومت رول د معاشروي اهدافو په لاسته راوړلو کې ډېر فعال او اهم دی مګر په کپیټالیستي سیستم کې دومره فعال ندی.

اسلام د یوه او یا څو کسانو سره د دولت د جمع کېدو خلاف دی، زکات او صدقه د دې رنځ او مشکل مخنیوی کوي مګر په نورو سیستمونو کې دا ډول علاج وجود نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي اقتصادي سيستم:

اسلام د ژوند مکمل نظام دی او په دې کې ټول درې واړه سيستمونه اقتصادي ، ټولنيز او سياسي سيستمونه يو له بل سره تړاو لري او د يوه او بل په موثريت باندې زياته اغيزه لري.او ددوی ټولو مرکزي ټکی يا اصل اخلاقي (شريعت،عقيده) سيستم دی.

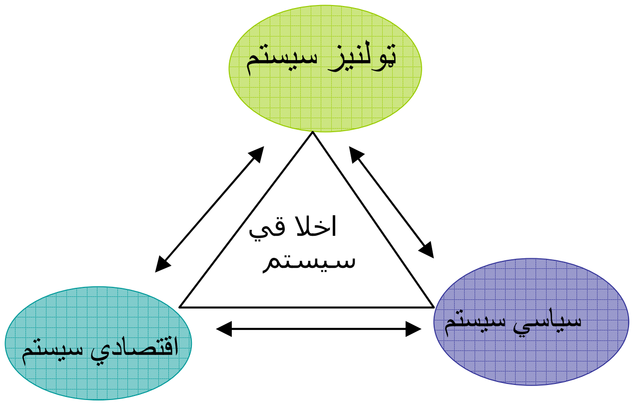

داسلامي اقتصادي سيستم اساسي خواص مخکې ذکر شوي دلته يوازې يو ځو بيا تکرار وو.

- اسلامي اقتصاد د اخلاقو په وسيله تنظيم شوی اقتصادي سيستم دی او د اسلام د اخلاقي فلسفې يوه برخه ده. مګر په مقابل کې غير اسلامي اقتصادي سيستمونه اخلاق په نظر کې نه نيسي.
- شخصي فعاليتونه آزاد دي مګر د شريعت تر چوکاټ لاندې، داسې مطلقه آزادي کومه چې په کپيټاليستي سيستم کې شته په اسلام کې نشته او داسلام له نظره د هر شي اصلي مالك الله (ج) دی او مونږ با يد د هغه د اوامرو مطا بق عمل وکړو.
- اسلامي اقتصاد يو واضح هدف لري او هغه د ټولنيزې هوساينې او وروګلوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینځ ته راوړل او ساتنه ده.

- کار د تولید اهم فکتور دی او کار د عاید د تولیدولو او ویشلو او د عاید د لاسته راوړلو قانوني لاره ده.
- سود حرام دی د اسلام له نظره.پیسې یوازې د پیر او پلور (Exchange) وسیله او د شتمنۍ ذخیره (Store of wealth) ده او په پیسو باندې د سود اخستل حرام دي.

په اسلامي اقتصادي سیستم کې ثبات:

په اسلام کې سود سخت منع شویدی. اسلامي اقتصاد غواړي چې د پیسو برابرونه په کاروبار کې د شراکت (Equity) په بنا وشي، نه د سودي قرض او پروژو په بناء، بلکې لازمي ده د نورو اسلامی لارو لکه مشارکت، مضاربت او داسې نورو په بنا تمویل (Financ) شي. لدې څخه څرګندیږي چې اسلامي اقتصاد په ونډو یا شراکت (Equity base) ولاړ سیستم دی او بالمقابل کپیټالیستي سیستم په سودي قرض باندې ولاړ دی.

د ثبا ت د کنټرول لارې: د یوه اقتصادي سیستم ثبات کېدی شي چې په تجربي (Empirical) او یا په تحلیلي(Analytical)ډول سره وڅیړل شي. څرنګه چې تر اوسه داسې یو هیواد نشته چې په پوره ډول یې اسلامي اقتصادي سیستم عملي کړی وي . نو موږ کوښښ کوو چې له تحلیلي طریقې څخه کار واخلو او په دې ډول د اسلامي اقتصادي سیستم ثبات وښیو، ددې هدف لپاره کولی شو چې لږ ترلږه دری دلیلونه وړاندې کړو.

1) ډېر اقتصاد پوهان په دې نظر دي چې دکپیټالیستي سیستم د نا ثباتۍ یوه اهمه وجه دا ده چې دا سیستم په سودي قرض باندې ولاړ دی یعنې زیاترې پروژې او یا فابریکې په سودي قرض باندې چلیږي چې دغه د بې ثباتۍ غټ عامل دی.یو اقتصاد پوه

((مینسکي(Minsky)) دا نظر لري چې معا صر کپیټالیستي سیستم په لنډ مهاله قرضو باندې ولاړ دی، یعنې د کمپنیو زیاتره ماشین آلات یا کپیټلا[14] په قرضي پیسو باندې اخستل شوي دي او کله چې ددغه لنډ مهاله قرضونو د بیرته سپارلو وخت راشي کمپنۍ نور لنډ مهاله قرض اخلي تر څو پخوانی قرض سره له سوده ادا کړي او دا سلسله دوام پیداکوي.که چیرې کمپنۍ خوش قسمته وي او ګټه زیاته وکړي نو ښه تر ښه ټول قرض به اداکړي، خو که کمپنۍ تاوان وکړي او یا اقتصادي زوال مینځ ته راشي نو بیا دکمپنۍ سره پیسې نه وي چې قرض ادا کړي نو پدې صورت کې به یا کمپنۍ له مینځه ځي، یا (Bank carupt) کېږي.

هینري سایمن (Henry Simon) یو بل اقتصاد پوه وایي: د اقتصادي بې ثباتۍ خطر هغه وخت کمیدلی شي چی قرض وانه خستل شي خصوصا لنډ مها له قرض، یعنې که چیرې د شراکت (Equity)په بنا پانګونه وشي غوره به وي.

2) سفته بازي (Speculation): د پیسو هغه ډول تقاضا او ساتنه چې لوړ سود وربانديې وګټل شي یا د پیسو احتکار آمیزه تقاضا (Speculative demand of Money) د اقتصادي سیستم د بې ثبا تۍ یو عامل ګڼل کېږی. په اسلامي سیستم کې د نا ثباتۍ دغه عامل او وجه ډېره کمه وي، ځکه له یوه اړخه په اسلام کې سود منع دی او له بله اړخه د زکات عملي کول خلك دیته هڅوي چې اضافي پیسې له ځان سره ونه ساتي کومې چې ددې (Speculation) هدف له پاره په کارېږي، همدارنګه اسلامي اخلاقي اوامر احتکار سخت منع کوي نو ځکه پدې سیستم کې د (Speculative) فعالیت کم دی

3) نړیواله پانګونه: (International Finance):

که چیرې نړیواله پانګه اچونه او د پیسو انتقال له یوه هیواده بل هیواد ته په نظرکې ونیسو نو د معمولي سود (Interest rate) په فرق سره د یوه هیواد څخه بل هیواد ته

[14]- هر هغه شي ته وایي چه یو اقتصادي ارزښت ولري لکه کور،مځکه، ماشین الات، موټر ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلك پیسې نقلوي او پدې وجه په یوه هیواد کې کله پیسې زیاتیږي او کله کمیږي چې دا هم د اقتصادي بې ثباتۍ یو عامل دی.

کله چې په یوه هیواد کې د سود حد زیات وي هغه هیواد ته له بهر څخه پیسې داخلیږي (Capital inflow) او کله چې د سود اندازه کمه شي، نو له هغه هیواد څخه پیسې بهرته انتقالیږي، یعنی (Capital outflow) صورت نیسي، چې په دې سره د یوه هیواد د پولي واحد ارزښت را لویږي.

په اسلامي اقتصادي سیستم کې سود نشته او پانګه اچونه دګټې او تاوان د شریکولو په بنیاد کیږي، یعنې اسلامي سیستم په حصصو یا ونډو (Equity Shares) باندې ولاړ دی او دا د اوږدې مودې لپاره وي، نو ځکه که په یوه اسلامي هیواد کې دګټې اندازه زیاته او یا کمه شي عوام په لنډ وخت کې پیسې له یوه هیواد نه بل ته نه انتقالوي، یعنې که د ګټې معمولي توپیر وجود هم ولري ډیر خلك نه غواړي چې خپل حصص ونډې (Shares) له یوه هیواد څخه بل هیواد ته یوسي (په یوه هیواد کې یې خرڅ او بل کې یې واخلي) ځکه دوی د اوږدې مودې لپاره پانګونه کړې وي.

دریم فصل

اسلامي بانک

اسلامي بانك د لومړي ځل لپاره د شخصي (انفرادي) کوښښونو په نتیجه کی را مینځته شو ځکه چې معاصر بانکونه په سود باندې ولاړ وو اوسود د اسلام له نظره ناروا دی، نو ځکه ځنې ویښ مسلمانان د حکومتونو له بې تفاوتۍ څخه مایوسه شول او په انفرادي ډول یې دا هلې ځلې شروع کړې خو وروسته ځنې اسلامي هیوادونه په دې کوښښ کې ورسره شامل شول لکه پاکستان، ایران، سوډان....

لومړنی اسلامي بانك په کال ۱۹۶۳م کې د مصر په یوه وړوکي ښار چې د بیت عمر په نوم یادیږي جوړشو، دغه بانك دیو څوکسانو د شخصي هلوځلو په نتیجه کی جوړشو د حکومت مرسته ورسره نه وه ملګرې. په هغه وخت کې د سیاسي ملاحظاتو په وجه دوی دغه بانك ته د اسلامي بانك نوم نه و ورکړی. لدینه وروسته د اسلامي بانکونو جوړیدل پیل شول چې مهم یې په کال ۱۹۷۵ کې د اسلامي پرمختیایي بانك جوړیدل و. دغه بانك د یوه نړیوال بانك یا مرستندویه اداري په ډول چې بې سوده قرض ورکوي جوړشو.

په همدغه کال کې د دوبۍ اسلامي بانك جوړ شو او وروسته په کال ۱۹۷۸ کې د مصر د الفیصل اسلامي بانك او د سوډان او کویت بانکونه (FinanceHouse) جوړشول لدینه وروسته د ډیرو نورو اسلامي بانکونو د جوړیدو لړۍ پیل شوه او تر اوسه داوم لري.

دکویټ اسلامي بانك څوارلس څانګې لري، د مصرد الفیصل اسلامي بانك څلورویشت څانګې لري چې د مصر په ټولو ښارونوکې خورې دي. اسلامي پرمختیایي بانك د پانګونې او پرمختګ اوه څانګې لري. د اسلامي هیوادونو له جملې څخه د سوډان هیواد تر ټولو ډیر اسلامي بانکونه لري لکه البرکه بانك، فیصل اسلامي بانك، اسلامي بانك د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مغربي سوډان لپاره، د سوډان اسلامي بانك اوځني نور چې ټول بې سوده پانګونه(سرمايه اچونه)او قرض برابروي وجودلري.

د اردن اسلامي بانك څوارلس څانګې لري او له برياليو بانكونو څخه دی دا بانك ۶۵۰۰۰ څخه زيات پيسې اچونكي او مالي حساب لرونكي (Depositor)لري . د نورو اسلامي بانكونو بر خلاف دې بانك ته كمپنۍ ويل كېږي او ددې د حصصو يا ونډو(Shares) تجارت د عمان د حصصو د راكړې وركړې په ماركېټ يا سټاك اكسچينج كې ترسره كېږي. او ددې بانك ونډې د اردن د ټولو نورو بانكونو له حصصو څخه ښه فعاليت كوي .

په لنډ ډول ويلی شو چې تر اوسه پورې د ټولو اسلامي بانكونو شميره تقريباً له ۲۶۵ څخه زياته ده او په ټولو اسلامي بانكونو كې د$۲۴۰بيلونه روپيو څخه زياته سرمايه (كېپټل) په كار اچول شويده .

اسلامي بانكونه د سود پرځای د ګټې او تاوان د شريكولو پر بنياد ولاړ دي . د اسلامي بانكونو وده يا پرمختګ (Growth rate)په كال كې د ۱۰% څخه تر ۲۰% پورې دی. په پيل كې له خلكو سره دا ګمان و چې اسلامي بانكونه به كامياب نه شي او د غربي او په سود ولاړ سيستم د مقابلې توان به ونلري مګر ددغو توقعاتو برخلاف اسلامي بانكونه ډېر برياليي وختل او د غربي بانكونو ښه مقابله يې وكړه او په همدې وجه غربي بانكونه متاّثر شول او ځينو غربي بانكونو هم د اسلامي بانكونو كړكۍ خلاصې كړې او زيار يې وكړ تر څو د اسلامي بانكارۍ تقليد وكړي د دغو بانكونو څخه څو مهم په لاندې ډول دي

- سټېنډرډ چارټر بانك
- سيټي بنك (City Bank) چې په كال ۱۹۸۳ كې يې د اسلامي بانك كړكۍ خلاصه كړه
- Klient Benson(Unit Trust)Credit, Swiss
- First Boston(Personal Investment account)
- Austrian Leader's Bank (Unit trust)

- د چين دشانګهای بانك

په نړۍ كې د اسلامي بانكونو لست(15):

اسلامي بانكونه په ټوله نړۍ اسلامي او غير اسلامي هيوادونو كې خواره دي په لاندې لست كې مونږ په هر هيواد كې يو څو اسلامي بانكونه د بيلګې په توګه را اخستي دي:

هيواد	داسلامي بانك نوم
البانيا	عرب البنين اسلامك بانك، تيرانه
الجزاير	بانك البركه د الجيري، الجيريز
استراليا	مسلم كميونيټي كواپريټو اسټراليا
استراليا	مسلم كميونيټي كريډيټ يونين
بحرين	الامين كمپني فار سيكيوريټيز انډ انوسټمنټ فنډ
بحرين	البركه اسلامك انويسټمنټ بانك
بحرين	عرب اسلاميك بانك
بحرين	بحرين اسلامك بانك
بحرين	بحرين اسلامك انوسټمنټ كمپنۍ
بحرين	انوسټر بانك
بنګلديش	فرسټ اسلامك انوسټمنټ بانك
بنګلديش	اسلامك بانك ،بنګلديش
بنګلديش	فيصل اسلامك بانك

[15]- دغه لست مكمل نه دي كه تاسو غواړي چې مكمل لست وګورئ نو د اسلامك ايكنامكس په نوم كتاب چې پروفيسرعبدالحميد ډار او پروفيسر ميا محمد اكرم ليكلی له ۳۰۸ مخ څخه تر ۳۲۰ مخ پورې وګورئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامك بانك اف بروناي،برحد ،دارالسلام	بروناي
اسلامك ډيولوپمنټ بانك اف بروناي،برحد	بروناي
تبونګ امانه اسلامي ،بروناي	بروناي
سوسايټي جنرل	فرانسه
كپيټل ګايډينس	فرانسه
الجيرين سوعدي ليزينګ هولډنګ كمپني	فرانسه
عرب ګمبين اسلامك بنك	ګمبيا
بانك سيپه ايران	جرمني
كامرس بانك	جرمني
ډچ بانك	جرمني
المين اسلامك فاينشل انډ انوستمنټ كارپورشن،لميټيډ	هند
بانك موسكات انټرنشنل	هند
الفلاح انوستمنټ لميټيډ	هند
البركه اسلامك انوستمنټ بانك	اندونيزيا
بانك معاملات اندونيشيا ،جكارتا	اندونيزيا
دل مال اسلامك ټرسټ	اندونيزيا
بانك كشاورزي ،تهران	ايران
بانك مسكن ايران،تهران	ايران
بانك ملت،تهران	ايران
بانك تجارت.	ايران
عراقي اسلامك بانك فار انوستمنټ انډ ډولوپمنټ	عراق
بانك سيپا ،ايران	ايتاليا
جوردن اسلامك بانك	اردن
انټرنيشنل انوستمنټ ګروپ	كويټ

البركه بانك	لبنان
بانك اف بيروت	لبنان
فيصل فايننس	لكسامبورګ
فيصل هولډنګ لكزامبرګ	لكسامبورګ
تكافل	لكسامبورګ
عرب ماليزين مرچنټ بانك،برهد ،كولالمپور	ماليزيا
بانك اسلام برهد ، كلالمپور	ماليزيا
اسلامك بانكنګ انډ تكافل ډيپارټمنټ بانك	ماليزيا
فيصل فايننس، مراكو	مراكش
فيصل فايننس،(نيدرلنډ)	مراكش
حبيب نايجيرين بانك لميټيډ	نايجيريا
احمد زركي انډ كو	نايجيريا
بانك مسقط انټرنيشنل	عمان
عمان عرب بانك	عمان
الفيصل انوستمنټ بانك لميټيډ ،اسلام آباد	پاكستان
التوفيق انوستمنټ بينك لميټيډ ، لاهور	پاكستان
فيصل بينك لميټيډ	پاكستان
عرب اسلامك بانك	فلسطين
عرب اسلامك انټرنيشنل بانك	فلسطين
دفلسطين انټرنيشنل بانك	فلسطين
قطر انټرنيشنل اسلامك بانك	قطر
قطر اسلامك بانك دوحه	قطر
بدر بانك	روس
اسلامك ډولوپمنټ بانك ،جده	سعودى

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشنل کمرشل بانك لمتيډ ،جده	سعودی
سعودي امريکن بانك ، جده	سعودی
سعودي هالنډ بانك	سعودی
بانك الجزيره	سینیګال
بانك اسلامي سينيګال	جنوبي افريقا
البرکه بانك لميټيډ ،ډوربن	سريلانکا
امنتا اسلامك بانك	سوډان
امنتا تکافل لميټيډ	سوډان
سوډانيز اسلامك بانك	سوډان
کوپوله اسيټ منيجمنټ،جنيوا	سويس
دارالمال اسلمي ټرسټ، (اس .اي) ،جنيوا	سويس
فيصل فاينس (سويزرلنډ)اس.اي،جنيوا	سويس
يونايټيډ بانك اف سويزرلنډ	سويس
البرکه تورکش فاينس هوز ،استنبول	ترکيه
فيصل فاينس انسټيټيوشن ،استنبول	ترکيه
ابو دوبي اسلامك بانك	امارات
ګلپ انټرنيشنل بانك،ابو دوبي	امارات
نيشنل بانك اف دوبي	امارات
البرکه انټرنيشنل لميټيډ ،لندن	انګلستان
البرکه انوسټمنټ کو.لميټيډ ،لندن	انګلستان
الصفا انوسټمنټ فنډ	انګلستان
بانك سيفا ،ايران	انګلستان
تکافل (يو.کې)لميټيډ ،لندن	انګلستان
الميزان کموډيټي فنډ في اي سي،ډربن	اير لينډ

د اسلامك انوسټمنټ کمپني ،اس ټي.هيلير	اير لينډ
المنزل اسلامك فايننشل سرويس	امريکا
امريکن فايننشل هوز	امريکا
يونايټيډ مورګيج	امريکا
امين هوزنګ کواپريټو ،سانفرانسيسکو	امريکا
صبا اسلامك بانك،صنعا	يمن
فيصل اسلامك بانك	يمن
يمن اسلامك بانك	يمن
يمن نيشنل انوسټمنټ کمپني،صنعا	يمن

اسلامي بانکونه څرنګه کار کوي؟

اسلامي بانکونه د سود پرځای د اسلامي پانګونې (سرمايه اچونې)طريقې کاروي اوددې تر څنګ نور عادي بانکي خدمتونه هم وړاندې کوي

د پانګه اچونې اسلامي شکلونه په لاندې ډول دي :

- مشارکت
- مضاربت
- مرابحه
- بيع سلم
- بيع موجل
- اجاره
- استصناع

(c) ketabton.com: The Digital Library

- قرض حسنه

دغه ډول په پنځم فصل کې په تفصیل سره ذکر شویدي او دلته يې يوازې د نومونو يادول کفايت کوي.

بانکي خدمتونه:

د اسلامي بانك لخوا وړاندې کېدونکي خدمتونه په لاندې ډول سره دي.

1) جاري حساب (Current account): اسلامي بانکونه هم د نورو عادي بانکونو په شان دا خدمت سرته رسوي يوازيني توپير يې دا دی چې له پيسې اېښودونکي نه ددې اجازه اخلي چې دغه پيسې په خپلو نورو بانکي فعاليتونو کې وکاروي .بانك په دې باندې کومه ګټه نه ورکوي او يوازې د ساتنې دنده لري او مالك يې هر وخت کولی شي له خپل بانکي حساب څخه پيسې وباسي، بانك ددغه بانکي حساب ضامن دی او د دوی لخوا تضمين کېږي.

2) د پس اندازحساب (Saving account): اسلامي بانک دغه خدمت د څه مصرف (لګښت) څخه پرته اجراکوي، هيڅ سود او يا ګټه نه ورکوي مګر د بيرته سپارلو په وخت کې شايد ځنې بانکونه پيسې اچونکي ته د تشويق پخاطر يو خاص امتياز ورکړي. د بيلګې په توګه : د يوې وړې پروژې تمويلول او يا ځنې تحفې ورکول او دا هغو کسانو ته ورکول کېږي کوم چې زياته سپما (saving) کوي او دا سود نه ګڼل کېږي ځکه له مخکې معين شوی ندی او د بانك په خوښه پورې اړه لري چې ورکوي يې او که نه او که ورکوي يې نو څومره ورکوي؟ ددې د جواز دليل د نبي کريم صلی الله عليه وسلم (ص) يو حديث دي چې فرمايي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِنٌّ مِنْ الْإِبِلِ فَجَاءَهُ يَتَقَاضَاهُ فَقَالَ أَعْطُوهُ فَطَلَبُوا سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلَّا سِنًّا فَوْقَهَا فَقَالَ أَعْطُوهُ فَقَالَ أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللهُ بِكَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً (16)

[16]- المصدر: صحيح بخاري، الكتاب: الوكاله، ،الباب: وكاله الشاهد والغائب جائزه ، رقم الحديث: ۲۱۴۰

ترجمه: له ابي هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی وايي: د يو سړي په نبي کريم صلی الله عليه وسلم اوښ پور ؤ، نو راغی د خپل پور غوښتنه يې کوله، نبي کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل ورته ورېې کړئ، اصحابو رضي الله تعالی عنهم اوښ ولټاوه خو هغه ته برابر يې ونه موند ، بلکې له هغه نه يې ښه وموند ، نبي کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل ورته ورېې کړئ، هغه سړي وويل زما حق دې پوره راکړ، الله پاك دې ستا حق پوره درکړي، نبي کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل: بيشکه ستاسې غوره ستاسې غوره راکړه ورکړه کوونکي دی.

ددغه پورته حديث څخه څرګنديږي چې دا زيادت سود نه بلکه د احسان په معنی دی او احسان ګڼل کېږي.

۳) د پانګونې حساب (Investment deposit): دغه ډول بانکي حساب د اسلامي بانکونو ځانګړی خدمت دی ، چې له "سپرده پس انداز و يا سپرده ثابت" سره څه اندازه ورته والی لري، خو تر مينځ يې ډېر توپير هم شته.

د تيوری له مخې دا پيسې اچونه (deposit) نده بلکې بانك ته پيسې ورکول دي چې هغه يې د مضاربت په اساس دده له اړخه وکالتا وکاروي پدې صورت کې پيسې اېښودونکی رب المال يا د مال خاوند او بانك مينجر(مضارب) يا وکېل دی. پيسې پدې شرط بانك ته ورکول کېږي چې ګټه او تاوان پکې شريك وي خو دګټې حصه يا اندازه له وړاندې نه د بانک او پيسې ورکونکي له خوا ټاکل کېږي. يا په بل عبارت د دغو پيسو له کارونې نه چې کومه ګټه لاسته راځي هغه د دوه اړخيزې موافقې په اساس ويشل کېږي او بانک نشي کولی له مخکې نه دا ووايي چې پيسې اچونکي ته به څومره ګټه ورکوي مثلا لس زره، شل زره ....بلکې يوازې فيصدي يې ټاکل کېږي د مثال په توګه داسې موافقه کيږي چې د ګټې ۶۰% به د پيسې ورکونکي او پاتې ۴۰% به د بانك برخه وي.

د پيسو د ليږدونې خدمت:

اسلامي بانك د نورو بانکونو په شان له يوه ځای نه بل ته د پيسو په ليږدونه کې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته کوي او ددې خدمت په بدل کې کمیشن (مزدوري) اخلي او همدارنګه د تجارت په کولوکې له تجار سره مرسته کوي او ددې په بدل کې هم یوه اندازه مزد یا اجوره اخلي چې دا شرعاً جواز لري.

د اسلامي بانکي سیستم غوره والی:

اسلامي بانك پر سودي بانکونو باندې په څلورو دلایلو سره غوره والی لري:

1) عدل
2) موثریت
3) ثبات
4) پرمختګ یا وده

دا په لاندې ډول سره په لنډه توګه شرحه کوو او ورسره به په دغو څلورو شیانو کې اسلامي بانك له نورو بانکونو سره پر تله کړو.

۱) عدل: د اسلامي بانك بنسټ پر عدل ولاړ دی د پیسو ورکونکي (Depositor) او سرمایه کارونکي (Investor) تر منځ پوره انصاف کوي یعنې ګټه او تاوان یې سره شریك دی. په سودي سیستم کې ظلم دا دی چې پیسې ورکونکي ته ټاکلی سود ورکول کېږي او د اړونده پروژې په ګټه پورې څه تړاو نه لري هغه ګټه که زیاته وي او که کمه د پیسو ورکو نکي لپاره سود ټاکل شویدی او په ځینو حالاتو کې د پیسو ورکونکي حقیقي ګټه د انفلاسیون له امله منفي هم شي ځکه پدې سره د پیسو د اخستنې قدرت کمیږي یعنې پیسې بې قدره کېږي.

حقیقي سود=نامینل سود-انفلاسیون. په هره اندازه چې انفلاسیون زیاتیږي په هغمه اندازه سره حقیقي سود کمیږي .

همدارنګه سودي بانکونه له پیسو کارونکي (investor) څخه غواړي چې راس المال سره له سوده (په قرض اخستل شوې پیسې+سود) واپس کړي که هغه ګټه کړې وي او که

تاوان، یعنې هرومرو به پیسې سره له سوده بیرته ورکوي چې پدې سره ځنې وخت نوموړی دیته اړ کېږي چې خپله کمپنۍ له اصلي قیمت څخه په کمه بیه خرڅه کړي تر څو په سود اخستل شوې پیسې واپس ور کړي چې په دې سره ډېر وګړي بیکاره کېږي. په اسلامي اقتصادي سیستم کې څرنګه چې سود ناروا دی نو بانکونه د ګټې او تاوان د شریکولو په بنیاد پروژې تمویلوي او د پیسو ورکونکي ګټه د پروژې له ګټې سره تړلې ده.

۲) موثریت: په اسلامي بانکي سیستم کې تمویلول (Financing) دکار یا پروژې پر موثریت ولاړ دی او یوازې هغو پروژو ته پانګه ورکو ل کېږي کومې چې ډېره ګټه ولري ځکه چې بانك په خپله په ګټه او تاوان کې شریك دی اوکه په کوم کار کې ګټه ونه شي نو بانك هیڅ شي نه شي تر لاسه کولای. بالعکس په سودي بانکې سیستم کې بانك دکار و بار له بریالیتوب او ګټې سره څه خاصه علاقه نلري د دوی هدف یوازې د خپلو پیسو سره له سوده ترلاسه کول دي، ګټه که لږ وشي که ډېره ددوی سود ټاکلی دی او ددې لپاره چې ددوی پیسې سره له سوده واپس شي دوی زیاته ګروي اخلي، او هغه چا ته پور ورکوي کوم چې شتمن وي که څه هم هغه کار یا پروژه د کومې لپاره چې دغه سړی پور اخلي غیر موثره یا بې فایدې وي، مطلب دا چې بانك یوازې د پور اخستونکي(Credit worthiness) د ضمانت ارزښت ته ګوري، د کار له موثریت سره یې علاقه نه وي.

۳) اقتصادي ثبات: څرنګه چې په اسلامي بانکي سیستم کې پیسې برابرونه (Deposit) او پیسې کارونه (Investment)دګټې ا و تاوان د شریکولو پر بنسټ ولاړ دي، نو ځکه مسوولیت(Liability) او شتمنی (Asset) دواړه بدلون منونکی دي، چې په دې وجه همیشه تعادل برقرار وي. ددې لپاره چې دا موضوع څرګنده شي یو څه تشریع ته اړتیا لري ، مونږ ته دا معلومه ده چې په سودي سیستم کې سود له مخکې ټاکل کېږي او د پیسو کارونکي ته به هرومرو همغه اندازه ګټه ورکوي، نو په ځینوحالاتو کې چې د هغه شخص همغه کار و بار یا کمپنۍ دکومې لپاره یې چې پیسې اخستي دي ګټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونکړي او د پيسو او ورسره د سود د ورکولو وخت راشي، بانک نوموړی شخص مجبوروي چې خپل کار و بار او يا کمپنۍ بنده کړي، سامان يې خرڅ کړي تر څو ددوی پيسې ورکړی شي چې په دې وجه په ټولنه کې بيکاري نوره هم زياتيږي .

سربيره پر دې که چيرې موږ سودي سيستم په نظر کې ونيسو نو سود په خپله د ناثباتۍ يو مهم عامل دی او هغه په دې ډول که چيرې په يوه هيواد کې سود لږ کم شي او يا په يوه بانک کې سود کم کړي شي، نو خلك خپلې پيسې له دې بانك څخه بل بانك او يا بل داسې هيواد ته نقلوي چې لوړ سود ورکوي او دغه د پيسو انتقال (capital flight) د داخلي اقتصادي سيستم دګډوډۍ او رکود باعث ګرځي. له نيکمرغه چې په اسلامي بانکي سيستم کې ګټه او تاوان سره شريك دي نو دګټې د نه کېدو په صورت کې بانك ته هيڅ هم نه ورکول کېږي او د هغه سړي کار و بار دوام مومي تر څو ګټه وکړي .

۴) اقتصادي پرمختګ (Growth): اقتصادي پر مختګ هغه وخت ممکن دی چې د نوي تکنالوژۍ، پرمختللې بشري قوې اويا دکومې بلې وجې په اثر د يوه مللك پيداوار زيات شي او په دې سره د خلکو د ژوند سطحه لوړه شي.

د نوې او پرمختللې تکنالوژۍ او د توليد د نويو لارو پيدا کول ډېرو تجربو او زيات لګښت ته اړتيالري، ورسره د تاوان احتمال هم پکې زيات وي ځکه ځنې وخت نوي ايجاد شوې تکنالوژۍ او يا تجارتي توکي مارکېټ نلري او يا ښه کار نه کوي نو ددغه پورته ذکر شويو دلايلو په وجه صنعت کار ديته زړه نه ښه کوي چې په دې ډول پروژو باندې پانګه ولګوي ځکه که تاوان هم وشي دی به هرومرو سود او اصل پيسې بانك ته واپس ورکوي. خو څرنګه چې په اسلامي اقتصادي سيستم کې ګټه او تاوان شريك دي نو صنعت کار او يا کار و بار کونکی په ډاډه زړه په نويو پروژو باندې پانګه لګولی شي ځکه د بانک او صنعت کار تر منځ ګټه او تاوان دواړه شريك دي.

څلورم فصل

د تمويلولو اسلامي لارې

څرنګه چې په اسلام کې سود حرام دی نو موږ بايد د تمويلولو (Finance) داسې لارې پيدا کړو چې له سود څخه پاکې وي، له نيکمرغه ډېرې داسې اسلامي لارې شته چې له سوده پاکې او د ګټې او تاوان د شريکولو پر بنياد ولاړې دي لکه مضاربت، مشارکت، بيع سلم، بيع موجل، مزارعه، استصناع.

ربا يا سود يوازې په اسلام کې حرام ندی، بلکې له اسلام څخه مخکې په يهودي او نصراني اديانو کې هم الله (ج) سود حرام کړی و. د سود نظام اسلامي هيوادونو ته د ۱۹ - ۲۰ پيړيو په دوران کې د غربي سيکولر هيوادونو او د هغوی د بانکونو په وسيله رانقل شو، ځکه په دغه دوران کې ډېر اسلامي هيوادونه دکفارو مستعمرې وې.

مخکې له دې چې د تمويلولو پورته ذکر شوې اسلامي لارې و څېړو لازمه بولو د سود په اړوند څه معلومات وړاندې کړو:

سود يا ربا:

ربا په لفظي ډول زياتوالي او اضافه والي ته وايي.الله (ج) فرمايي.

[وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ] (الروم:**38**)

ترجمه: او هغه څه چې ورکوی يې تاسې له سود نه، د پاره ددې چې زيات شي په مالونو د خلکو کې پس نه زياتيږي هغه په نزد د الله (ج) او هرهغه څه چې ورکوی يې تاسې له زکات څخه چې اراده لری تاسې په هغه سره د ثواب (او رضا) د الله (ج) پس دغه هم دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي زياتونكي (دحسناتو خپلو)..

ابوبکر جصاص ربا داسې تعریفوي:(دا یو داسې قرض دی چې د یوې ټاکلې مودې لپاره پدې شرط ورکول کېږي چې قرض اخستونکې به د بیرته سپارلو په وخت له اصلي قرض سره سره ټاکلی زیاتوالی هم ورکوي).

پورتنی تعریف لاندینۍ برخې یا اجزا لري:

- ربا زیاتوالی دی په اصل مبلغ باندې
- دا پر اصلي مبلغ داسې یو تفاضل دی چې بیرته ورکول یې یوه معاهدوي یا پخپله خوښه منل شوې وجیبه ده .
- دا یو معین تفاضل دی چې د معین وروسته تادیه کولو یعنې ټاکلې مودې په مقابل کې اخستل کېږي.

ربا په قرآن او حدیث کې:

د ربا په اړوند په قرآنکریم کې لاندې آیتونه نازل شوي دي.او زه یې دلته په د نزول د ترتیب په اساس ذکرکوم:

i. [وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ] (الروم**38**)

ترجمه:او هغه څه چې ورکوی یې تاسې له سود نه، د پاره ددې چې زیات شي په مالونو د خلکو کې پس نه زیاتیږي هغه په نزد د الله (ج) او هرهغه څه چې ورکوی یې تاسې له زکات څخه چې اراده لری تاسې په هغه سره د ثواب (او رضا) دالله (ج) پس دغه هم دوی دي زیاتونکي (دحسناتو خپلو).

ii. [وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا](النساء**160**)

ترجمه: او (په سبب) د اخستلو د سود حال دا چې په تحقیق منع کړي شوي وو دوی (په تورات کې) له غه (سوده) او (په سبب د) خوړلو د دوی مالونه د خلکو په ناحقه سره، او

تیار کړی دی مونږ له پاره دکافرانو د دوی څخه عذاب دردناك.

iii. [يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.] (آل عمران**129**)

ترجمه:اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی یعنې اې مومنانو! مه خورئ سود! په دې حال چې دوه چنده په دوه چنده (وي)او له الله تعالی نه وویریږئ چې بری مو په برخه شي.

iv. [الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ] (البقرة**274**)

ترجمه:هغه کسان چې خوري (یعنې اخلي) سود (له خلکو) نه پاڅیږي دوی (دقیامت په ورځ کې) مګر لکه چې پاڅیږي هغه څوك چې حواس یې خراب کړي وي شیطان (دعربو په ګمان) له (خپله) اثره. دا (حال د دوی) په سبب د دې دی چې دوی ویل بیشکه هم دا خبره ده چې تجارت خو هم داسې دی (په جواز کې) لکه سود حال داچې حلال کړی دی الله (ج) تجارت او حرام کړی یې دی سود....

v. [يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ] (البقرة**277**)

ترجمه:اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی وویریږئ له الله (ج) نه او پریږدئ هغه چې پاتې شوي دي له سوده که یئ تاسې مومنان.

د ربا په اړه یو شمیر احادیث:

i. عَنْ جَابِرٍ قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آكِلَ الرِّبَا وَمُؤْكِلَهُ وَكَاتِبَهُ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَشَاهِدَيْهِ وَقَالَ هُمْ سَوَاءٌ (17)

ترجمه:له جابر (رض)څخه روایت دی وایي: چې رسول اکرم(ص) لعنت ویلی په سود خوړنکي، سود ورکونکي او سود لیکونکي او شاهدانو یې او ویې فرمایل چې دوی سره برابر دي په ګناه کې.

ii. ... أَبَا سَعِيد الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ بِلَالٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَمْرٍ بَرْنِيٍّ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَيْنَ هَذَا قَالَ بِلَالٌ كَانَ عِنْدَنَا تَمْرٌ رَدِيٌّ فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ لِنُطْعِمَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ أَوَّهْ أَوَّهْ عَيْنُ الرِّبَا عَيْنُ الرِّبَا لَا تَفْعَلْ وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِعْ التَّمْرَ بِبَيْعٍ آخَرَ ثُمَّ اشْتَرِهِ (18)

iii. ترجمه:له ابوسعید (رض)څخه روایت دی بلال (رض) نبي کریم (ص) ته برني خرما (یو ډول غوره خرما ده) راوړه، نو نبي کریم (ص) ورته وفرمایل، چې د ادې له کومه کړه؟ بلال(رض) وفرمایل: له مونږ سره بیکاره خرما وه، نو دوه پیمانې مې په یوه پیمانه خرڅې کړې ترڅو نبي کریم (ص) ته یې ورکړو چې ویې خوري، نو نبي کریم (ص) وفرمایل: وئ وئ، اصل سود اصل سود ، داسې مه کوه، اوکله دې چې غوښتل چې ښه خرما واخلې نو خپله بیکاره خرما خرڅه کړه او نوره ښه په بیله بیعه واخله.

iv. عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِت قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ (19)

ترجمه: له عباده بن صامت (رض) څخه روایت دی چې نبي کریم (ص) وفرمایل: سره زر په

17- المصدر:صحيح مسلم ، الكتاب: المساقاة. الباب :لعن اكل الربا و موكله، رقم الحديث: ٢٩٩٥

18- المصدر: صحيح البخاري، الكتاب: الوكاله ، الباب: اذا باع الوكيل شيئا فاسدا فبيعه مردود، رقم الحديث: ٢١۴۵

19- المصدر:صحيح مسلم ، الكتاب: المساقاة. الباب : الصرف وبيع الذهب بالورق نقدا،رقم الحديث ٢٩٧٠

سرو زرو، سپین زر په سپین زرو، غنم په غنمو او وربشې په وربشو ،خرما په خرما ، او مالګه په مالګه، یو رنګ او یو برابر، لاس په لاس، خو کله چې دا ډولونه سره مختلف وو بیا مو چې څرنګه خوښیږي هغسې یې خرڅ کړئ ، خو لاس په لاس.

v. عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَبِيعُوا الدِّينَارَ بِالدِّينَارَيْنِ وَلَا الدِّرْهَمَ بِالدِّرْهَمَيْنِ (20)

ترجمه:له عثمان بن عفان (رض) څخه روایت دی چې نبي کریم (ص) وفرمایل:یو دینار په دوه دیناره او یو درهم په دوه درهمو مه خرڅوئ.

د ربا ډولونه:

ربا په دوه ډوله ده، ربا الفضل او ربا النسیئه:

۱- ربا الفضل (سود په وسیله د زیادت):دا د دوه همجنسو توکېو یا شیانو غیر مساویانه تبدیلولو په صورت کې مینځ ته راځي.مثلا یو کیلو غنم په دوه کیلو غنمو باندې. ربا الفضل په همجنسو شیانو کې صورت نیسي، یعنې که یو سړی له بل سړي سره همجنس شي تبادله کوي نو باید په مساوي اندازه باندې وي (وزن، شمیر، پیمانه) او که یو اړخ زیات ورکړي دا بیا سود کېږي.

۲- ربا النسیئه (د وروسته والي سود):دا هغه ربا ده چې د همجنسو یا غیر همجنسو شیانو د تبدیل په صورت کې مینځ ته راځي په دې ډول چې زیادت د وخت په مقابل کې وي. مثلا که څوك یوه کس ته اوس دری کیلو غنم ورکړي په دې شرط چې یو کال وروسته به دی څلورکیلو غنم ورکوي دا ربا نسیئه شوله ځکه په دې کې دغه زیادت (یوه کیلو اضافه غنم) د وخت په مقابل کې ترې اخستل کېږي

20- المصدر:صحيح مسلم،الكتاب: : المساقاة، الباب:الربا، رقم الحديث: ٢٩۶٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سود په اړوند څو شبهات او اعتراضات:

ځينو علماؤ د ربا او بانکي سود (Interest)تر مينځ د توپير کولو کوښښ کړی:

• ځنې حضرات دا وايي چې د ربا حرمت يوازې تر ربا مضاعفه پورې محدود دی، ځکه چې په قرآنکريم کې راغلي دي:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ] (آل عمران**129**)

ترجمه:اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی يعنې اې مومنانو! مه خورئ سود !په دې حال چې دوه چنده په دوه چنده (وي).

او لدې آيت شريف څخه دا مطلب اخلي چې مرکب (Compound) سود حرام دی، مګر ساده سود نه دی حرام.

مګر دا خبره غلطه ده له قرآن او حديث څخه دا څرګنديږي چې دواړه قسمه سود حرام دی. په قرآنکريم کې الله (ج) فرمايلي دي: [وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا] (الإسراء**30**)

ترجمه: مه وژنئ تاسې اولاد خپل د ويرې د فقره، ځکه چې هم دا مونږ روزي ورکوو دوی ته او تاسې ته هم ، بيشکه چې قتل د دوی ده خطا (ګناه) لويه.

د پورتني آيت مطلب دا نه دی چې له بلې وجه يې ووژنئ.نو ددې څخه څرګنديږي چې هر ډول سود(ساده او مرکب) دواړه ناروا دی.

• دکور په کرايه باندې قياس: ځنې کسان وايي څرنګه چې د کور د استعمال په بدل کې کرايه اخيستل جواز لري په همدې ډول د پيسو د استعمال په بدل کې د سود اخستل جايزدي. مګر کور او پيسې ډېر توپير سره لري کور استهلاکي شي ندی او پيسې، مالګه، غنم او داسې نور استهلاکي شيان دي او دکور په استعمال سره کرايه دار له کور څخه منفعت اخلي او کور خرابيدی هم شي.

• صرفي او استهلاکي قرض : يوه عالم محمد دولې په کال ۱۹۵۰ کې داسې نظر ورکړ چې سود په استهلاکي (consumption goods) شيانوکې راځي.مګر هغه قرض چې

د پانګې اچونې او يا د توليد او کار و بار لپاره اخستل شوي وي په هغه کته ورکول (سود)جايزدی.مګر دغه ادعا او دليل د سود جواز نشي کېدی ځکه له قرآنکريم او احاديثو نه دا څرګنديږي چې دواړه قسمه سود ناروا دی .

• ځينو اقتصادپوهانو کوښښ وکړ چې د انفلاسيون په وجه د سود جواز پيدا کړي. دوی وايي چې څرنګه د پيسو ارزښت د وخت په تيريدوسره د انفلاسيون په وجه کميږي نو د بانك سود يوازې د انفلاسيون په مقابل کې ورکول کېږي تر څو د پيسو اصلي ارزښت ثابت پاتې شي. خو حقيقت دا دی چې په دې وجه مونږ سود نشو حلالولی، ددې ترڅنګ که چيرې نرخونه کم(deflation) شي او يا ثابت پاتې شي بيا دا نظريه خپله دفاع نشي کولی.او څوك به ديته حاضر نشي چې د خپلو پيسو څخه کمې له بانك څخه واخلي.د انفلاسيون د مضرو اثراتو د له مينځه وړلو په خاطر شايد منا سب انډيکسيشن (Indexation) د منلو وړ وي. او يا بايد مونږ داسې پولي سيستم جوړ کړو تر څو د پيسو ارزښت ثابت پاتې شي.

• ضرورت: سنهوري يو بل عالم وايي چې نن سبا د قرض په وسيله د کار و بار او پروژو تمويلول ډېرعام شويدي، حتی دا د ضرورت مرحلې ته رسيدلي دي. مګر دا ضرورت له هغه ضرورت سره مشابه نه دی کوم چې د شرعي ضرورت مرحلې ته رسيږي په کومه مر حله کې چې حتی دخوګ د غوښې خوړلو جواز هم پيدا کېږي.

اوس دغه کپيټالستي سيستم چې پر اسلامي هيوا دونو د بهرلخوا تپل شوی او يا دوی پخپله غوره کړی، دا په سود باندې ولاړ دی او په اسلامي هيوادونو کې يې يو اضطراري حالت جوړکړی.نو دغه حالت په اسلامي هيوادونوکې د سود د منع کولو د قانون نرم والی غواړي پدې ډول هغه وايي چې د لنډ وخت لپاره تر څو چې ټول سيستم په مکمل ډول اسلامي کېږي ساده سود(Simple interest) ته جواز ورکړل شي او مرکب سود(Compound Interest) منع شي،مګر دغه نظريه د سودي سيستم د نورې تقويې سبب ګرځي نو ځکه د منلو نده.

تر اوسه دا ټول کوښښونه چې د سود د جواز (روا توب) لپاره شويدي ناکام شويدي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې نه دي توانيدلي چې ربښتينو مسلمانانو ته قناعت ورکړي ددې تر څنګ د مصر د الازهر د ريسرچ اکاډيمۍ، د پاکستان اسلامي نظرياتي انجمن، د اسلامي کانفرنس د فقهي اکاډيمۍ او نورو اسلامي هيوادونو د فقهي اکاډيميو ددې ډول نظرياتو له منلو څخه انکار کړی او ټول هغه کوښښونه او افکار يې ناکام کړي او مردود يې شميرلي چې د سود د جواز لپاره وړاندې شوي دي.

د ربا(سود) د حراموالي اقتصادي منطق:

• د وسايلو توزيع: په سود باندې ولاړ اقتصادي سيستم، وسايل په موثر ډول پر توليدي عواملو(Factor of Production) نشي ويشلی يعنې وسايل د مختلفو کمپنيو او پروژو ترمنځ د توليدي موثريت په بنا نه ويشي. په سودي سيستم کې بانکونه کمپنيو او پروژو ته د هغوی د توليدي موثريت په بنا نه بلکې د هغوی د (Credit worthiness (د ضمانت د ارزښت) په بنياد پيسې ورکوي هغوی ته مهم صرف دا دي چې د دوی پيسې سره له سوده بيرته تر لاسه شي. د هغه کار او کمپنۍ په ګټه کې د دوی څه فايده نشته د دوی برخه يوازې سود ده.

خو اسلامي اقتصادي سيستم کوم چې د ګټې او تاوان د شريکولو پر بنسټ ولاړ دی د سودي اقتصادي سيستم يو ډيره غوره بديل را په ګوته کوي . او دا سيستم د کمپنيو او پروژو تر مينځ د وسايلو ويش د موثريت او ګټورتيا په بنا کوي ځکه چې اسلامي بانک په خپله د کمپنۍ يا پروژې په ګټه او تاوان کې شريك دی نو ځکه د هغه پروژې يا کمپنۍ کاميابيدل او پيداواري صلاحيت (موثريت Efficiency) ورته مهم دی او دلته د هغه شخص يا کمپنۍ مالي ارزښت (Credit Worthiness) په نظر کې نه نيول کېږي.

سودي بانکونه وړې کمپنۍ له پامه غورځوي دا سره له دې چې د دوی هغه پروژې چې پيسې ورته اخلي يا دوی يې د تمويلولو غوښتنه کوي ډيره احتمالي فايده لري خو ځرنګه چې دوی د غټو کمپنيو په مقابل کې په مالي ډول مستحکمې نه وي نو بانکونه ورته توجه نه کوي. خو په اسلامي بانکونو کې داسې نه کېږي ځکه بانك د پروژې له

موثريت او ګټورتوب سره علاقه لري او يوازې د کمپنۍ مالي ځواك مستحکموالی (Credit worthiness) ورته د ارزښت وړ ندی ځکه بانك د پروژې په ګټه او تاوان کې شريك دی.

• **دعايد توزيع**: سودي سيستم يو داسې حالت مينځ ته راوړي چې په هغه کې عايد په غير عادلانه ډول توزيع کېږي يعنې بيله دې چې کوم اقتصادی منطق په نظر کی ونيول شي اميرانو او غټو کمپنيو ته ډيره او غريبانو او وړوکمپنيو ته لږ برخه ورکول کېږي، د بيلګې په توګه بانکونه غټو کمپنيو ته په کم سود پيسې برابروي ،مګر وړو کمپنيو ته خو اول ځوك قرض نه ورکوي او که بيا يې ورکړي هم په ډېر لوړ سود باندې يې ورکوي او د هغوی څخه ډېره ګروي اخلي.

• سودي سيستم په معاشره کې يو غير مفيد عادت پياوړی کوي هغه دا چې عوام د خپل ځان سره پيسې ساتي او په کار يې نه اچوي يعنې په بانك کې يې اچوي او سود پرې اخلي چې دا د اقتصادي پرمختګ لپاره ګټور ندی.

د تمويلولواسلامي طريقي (21):

1) مشارکت
2) مضاربت
3) اجاره
4) مرابحه
5) **بيع موجل**
6) **بيع سلم**

---

[21]- دتمويلولو دغه اسلامي لاري چه ښکته ذکرکيږي د نړيول اسلامي پوهنتون د (رئيس) دکتور محمود احمد غازي لخوا د ليکل شوي کتاب (اسلام مين ربا کي حرمت اور بلا سود سرمايه کاري) څخه سره له لنډيزه را ژباړل شوي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

7) مزارعه

8) استصناع

9) بیع بالوفا

10) د حصصو (ونډو) پلورل یا عرضه کول (Issue of Securities)

اوس به په لنډ ډول پورته ذکر شوې لارې وڅیړو

(۱) مشارکت:

مشارکت او مضاربت د سود له ختمیدو وروسته د هغه اصلي او غوره بدیل دی. دلته ځني هغه مختصر بنیادي اصول ذکر کوم چې له امله به یې دا په ډاګه شي چې د مشارکت د تصور په بنیاد د بانکارۍ مقاصد څه ډول حاصلیدی شي.

د مشارکت (شرکه) څخه مراد دا دی چې دوه یا زیات کسان په یوه کار کې د سرمایې په شریکولو سره شریک شي او دکار و بار ګټه او تاوان د دوی تر مینځ شریک وي.

- نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې په مشارکت کی ګټه په هر داسې یوه نسبت ویشل کېدی شي چې ټولو شریکانو له مخکې نه اتفاق ورباندې کړی وي. خو که تاوان وشي نو دا به هم د ټولو شریکانو د سرمایو په نسبت ویشل کېږي. یعنې که د چا سرمایه ۱۰% وي نو لس فیصده تاوان به ګالي او که د چا ۹% سرمایه وي نو ۹% تاوان به ګالي.
- ټول شریکان تر مخکې شرایطو لاندې دا طې کولی شي چې کار و بار به څوک چلوي او پاتې شریکان به څه خدمت سرته رسوي. د ګټې ویش به همیشه د فیصدۍ په لحاظ کېږي او د هیچا لپاره به معین مبلغ نه ټاکل کېږي.
- کار و باري اداره یا کمپنۍ د شریکانو په اجازې سره قرضه او یاکوم بل مالي مسئولیت اخستی شي.
- یوه مشارکه کمپنۍ له نورو کمپنیو سره مشارکت یا مضاربت کولی شي په دې شرط چې د دواړو کمپنیو شریکانو دا اجازه ورکړې وي. د امام ابو حنیفه په نظر د

مضاربت لپاره له شرکاوو نه اجازه اخستل ضروري ندي.

- په کومو مشارکه کمپنیو کې چې د بانك لخوا سرمایه ولګول شي باید ددغه کمپنۍ په انتظام او اداره کې د بانك عمل داخل شي. د مثال په توګه بانك باید د خپلې سرمایې په تناسب د کمپنۍ په چلونکې ډله (مدیره هیئت یا بورډ اف ډایریکټر) او ځنې نورو چاورکې خپل ارکان یا نماینده ونوموي.
- بانك چې کله وغواړي د مشارکه کمپنۍ کاغذات، اسناد رسیدونه او داسې نورې کتنې د ځان د تسلې او د غبن د مخنیوي په خاطر کولی شي.

1) **مضاربت:** مال یا سرمایه د یوکس یا یو ګروپ له خوا او عمل د بل کس یا ګروپ لخوا او ګټه د مخکینۍ موافقې په اساس ویشل کېږي. که تاوان وشي هغه صرف د سرمایې د مالك وي او د کار و بارکونکی عمل ضایع کېږي مالي تاوان نه وي ورباندې.

د مضاربت مهم احکام په لاندې ډول دي:

- مضاربت د متعین او ټاکل شوي مبلغ پر بنا کېږي. په کوم غیر معین مال او یا جایداد باندې نه کېږي. اوپه داسې قرض باندې هم نه کېږي چې هغه تر اوسه پورې (د مضاربې تر پیل پورې) نه وي وصول شوی.
- مضاربت عام او خاص کېدی شي، عام په دې معنی چې کمپنۍ په هر کار کې چې مناسب یې وګڼي سرمایه لګولی شي، مګر په خاص مضاربت کې کمپنۍ صرف په هغه کار و بارکې سرمایه لګولی شي چې سرمایه لګونکي یې ورته اجازه ورکړې وي. په خاص مضاربت کې د ځای، نوعیت او داسې نور شرطونه هم لګیدی شي.
- کوم مبلغ چې په طور د امانت له چاسره وي، د مالك په اجازې سره یې په مضاربت کې لګولی شي.
- سرمایه په عملي ډول کمپنۍ یا مضارب ته حواله کول اړین دي، که چیرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرمایه له مالك سره پاتې شي مضاربت صحیح ندی.

- د ګټې نسبت باید له مخکې څخه وټاکل شي، یعنی دا څرګنده شي چې کمپنۍ او سرمایه ورکونکي ته به دګټې څومره حصه ورکول کېږي.
- هر هغه شرط منسوخ دی، چې د هغه پر بنا د تاوان ګالل په کمپنۍ (مضارب) پوري وتړل شي .
- که مضاربه کمپنۍ (مضارب) داسې کار و بار وکړي دکوم چې اجازت نه وي ورکړل شوی نو پدی صورت کې مسئولیت د مضاربه کمپنۍ په غاړه دی.
- مضاربه کمپنۍ خپل ضروري مصارف د مضاربت له عاید څخه اخستی شي ددغه ضروري مصارفو تعیین د بازار د رواج او د زمانې د عرف په بنا کېدی شي.

۳) اجاره (Leasing):

د سرمایه کارۍ دغه طریقه هم د شریعت له نظره جایزه او روا ده او په پرمخ تللو هیوادونو کې په پراخه کچې له دې څخه کار اخستل کېږي بالخصوص په بانکارۍ کې. په یاد ولرئ چې په بنیادي ډول اجاره د اسلامي فقهاوه ایجاد و او په لویدیځ کې هم دا تصور په نژدې ماضي کې مینځته راغلی دی.په انګلستان کې دا رواج د ۱۹۶۰ ع عشرې څخه شروع شو او ډېر زر یې په کار و باري کړیو کې مقبولیت تر لاسه کړ.ددې اندازه له دې څخه کېدی شي چې په ۱۹۷۹ع کال کې ټول دوه زره ملیونه پونډه اجاره شوي و کومه چې د ټولې سرمایه کارۍ لس فیصده و.

د اجارې نه مطلب داسې لین دین دی چې په هغه کې دیوه جایز شي ملکیت له ځان سره وساتل شي، مګر د هغې څخه دګټې اخستلو حق (حق الانتفاع) دیوې معینې مودې لپاره په بل چا خرڅ کړی شي.

د اجارې مهم احکام په لاندې ډول دي:

- د اجاره کړی شوي شي منفعت یا د کاروني حق معلوم وي.او له مخکې څخه طې شوی او ټاکل شوی وي او که د استعمال کوم حق غیر معین وي نو معاهده صحیح

نده. دا هم اړینه ده چې دا له مخکې نه تعیین او وټاکل شي په اجاره باندې اخستل شوي شي به چیرې، څرنګه او دکومو مقاصدو لپاره استعمالېږي ؟ البته د احنافو په نزد دکور او دکان په اجاره کې تعینول ضروري ندي ،چې په دې کې کرایه دار په خپله اوسیږي او که بل څوك او په دکان کی څه کار و بارکوي.ددغه شیانو داسې استعمال چې په هغه ځای کې معروف نه وي او کور ته په کې تاوان رسیږي د مالك د اجازې نه پرته جوازنلري.

- د اجارې مودت، تاریخ ، پیل او ختم باید له وړاندې نه معین وي
- د داسې عمل لپاره چې شرعاً او یا عادتاً صحیح نه وي اجاره ورکول ناجایز دي. د بیلګې په توګه د شرابو جوړولو لپاره ځای په کرایه ورکول اوداسې نور.
- په څرګنده توګه د کرایې اندازه ټاکل.

۴)مرابحه:

له بیع مرابحه نه مطلب دا دی چې یو شي د هغه په پخوانۍ بیه واخستل شي (وپیرودل شي) د اخستنې بیه طې او څرګنده شي او له ټاکلې ګټې (مفاد) اچولو نه وروسته بیا خرڅ کړی شي.

ددې د جواز لپاره لاندې قوانین ضروري دي:

- د پخواني قیمت معلومول او تعیین ضروري دی. یعنې لومړنی اخستونکې به واضح او په ډاګه وایي چې دا شي ما په دومره اخستي که یې نور مصارف پرې شوي وي د هغه ذکر کول هم ضروري دي او بیا ووایي چې زه دومره ګټه ورباندې اخلم او دا شي اوس په دومره خرڅوم.
- د ګټې د شرحې یا اندازې فارمول له مخکې نه ټاکل.
- دکوم سامان چې مجموعي قیمت معلوم نه وي د هغه د ممکنه قیمت د فیصدۍ له مخې د ګټې تعیینول جایز ندي. مثلا چې په دې دکا ن کې موجود ټول سامان په ۱۰% نفع واخله دا سودا صحیح نده_لومړی باید د سامان قیمت (نرخ) تعیین شي او بیا پر هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵% یا ۱۰% گټه وویل شي. د طلا، سپینو زرو او یا د یو قسم پولي واحد مرابحه بیع جایزه نده ځکه دا سود ګڼل کېږي . ددغې طریقې په کارولو سره لوی ماشین الاتو او نورو شیانو کې ښه کار اخستل کېدي شي.

۵) بیع مؤجل:

له دینه مطلب په قرِض باندې خرڅول دي. یعنې پدې کې قیمت یو ځل او یا په قسطونو خو څه موده وروسته اداکېږي، خو قیمت له مخکې نه تعیین وي او د قیمت ورکولو تاریخ هم ټاکل شوي وي او دا هم ذکر وي چې یو ځلي او که په قسطونو به وي.

د بیع موجل احکام په لاندې ډول دي:

- پلورونکی د هغه شي مالك وي چې خرڅوي یې او هغه یې په تصرف (قبضه)کې وي.
- د قیمت د تر لاسه کولو لپاره له پلورونکي (بایع) سره دا اختیار شته که وغواړي چې د اخستونکي (مشتري) کوم شي دګروی په توګه وساتي.
- د خرڅ شوي شي قبضه فوراً باید اخستونکي ته ورکړل شي.
- په بیع سلم کې قیمت مخکې وصول کېږي یا اخیستل کیږي او مال وروسته ورکول کېږي، ددې بر عکس په بیع موجل کې مال مخکې ورکول کېږي اوقیمت وروسته تر لاسه کېږي، په دواړو صورتونو کې دا ضروري ده چې یو شي (مال یا قیمت) مخکې فوراً ادا کړی شي.

۶) بیع سلم:

دا هغه بیعه ده چې قیمت پکې نقد یا په لاس ادا کړی شي او شي وروسته ورکړی شي. د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د یو تقریري حدیث څخه ددې جواز څرګندیږي، اصحاب کرامو د بیع سلم کار و بار کولو نبي کریم صلی الله علیه وسلم لدې څخه دوی منع نه کړل خو یوڅه اصلاحات یې پکې وکړل.

د بیع سلم ضروري احکام په لاندې ډول دي:

- دکوم شي چې پیر و پلور کېږي هغه باید متعین او ټي شوی وي.
- قیمت په فوري ډول ادا شي، که د قیمت سپارل قرض وي نو بیا دا بیع ناجایزه ده-البته امام مالك (رح) دومره رعایت ورکړی چې که د قیمت سپارل له معاهدې نه دوی دری ورځې وروسته وشي نو دا هم نقد سپارل ګڼل کېږي.
- د کومو شیانو تبادله چې کېږي هغه باید له یو جنس څخه نه وي. د بیلګې په توګه غنم د غنمو په بدل کې یا سره زر د سرو زرو په مقابل کې نه وي.
- د سامان د تیارولو او سپارلو حتمي تاریخ او ځای له مخکې نه ټاکل کېږي ځکه له رسول الله (ص) څخه روایت دی چی فرمایي: که له تاسو نه کوم شخص بیع سلم وکړي نو هغه دې په معین مقدار، وزن، او مودې سره کوي ، تاریخ حتمي او ټاکلی وي . مثلا دا صحیح نده چې څوك ووایي کله چې فصل راغونډ کړی شي یا حاصلات واخستل شي بیا به یې سپارو، بلکې د میاشتې او نیټې تعینول ضروري دي.
- کله چې اخستونکی د شي قیمت اداکړي، شي یې ملکیت ګرځي او د تصرف ټول حقوق ورته حاصلیږي.
- دکوم مال د تیارولو او سپارلو وعده چې شوې وي هغه باید په بازار کې وجود ولري او په مقرره وخت او ځای یې تیارول او سپارل هم امکان ولري. داسې شي دکوم چې تیارول ناشوني وي اویا د معاهدې کونکي په توان کې نه وي د دې بیع سلم سمه نده.

مثلا:فرض کړي چې یو سړي د بوټ جوړولو فابریکه لري او هغه د نویو ماشین الاتو د واردولو لپاره لس لکه پیسو ته اړتیا لري هغه بانك یا کوم پانګوال (سرمایه دار) سره بیع سلم کولي شي، یعنې د بیع سلم په ډول په هغه دکاندارباندې د لس لکو په ارزښت سامان (بوټ) خرڅوي د هغه څخه نقدې پیسې اخلي او په مقرره وخت کې بوټان ورته تیاروي .اوس بانك یا سرمایه دار کولی شي چې دغه بوټان په بازارکې وپلوري اصل مبلغ او ورسره ګټه تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) عقد استصناع:

دا بیع سلم ته ورته عقد دی. د استصناع له عقد نه مراد کوم کارګر یا صنعت کار ته د څه شي د جوړولو په بدل کې پیشکي قیمت یا مخکې بیه ورکول دي

د استصناع د عقد مهم احکام:

- د احنافو له نظره ددې قیمت مخکې ، وروسته او په خپل وخت ورکول کېدی شي.
- د شي نوعیت، ډول، مقدار، قیمت او نور ضروري اوصاف ټاکل ضروري دي.
- د سامان د تیارولو لپاره د وخت حتمي تعیینول ضروري ندي البته که فریقین په خپله مدت تعیین کړي نو حتما به یې پابندي کوي.
- کله چې صنعتکارد مطلوبو شرایطو او اوصافو مطابق مال تیارکړي او نمونه یې وښیي نو امر ورکونکی یا مقابل لوری یې د قبلولو پابند دی .

۸) مزارعت:

مزارعت ته چې د کوم شرعي بنیاد په اسا س جواز ورکړل شویدی هغه نژدې نژدې همغه دی کوم چې د مضاربت د جواز سبب کېږي.که مزارعت په نوي انداز سره ترتیب شي نو د زراعتي پورونو(قرضونو) نظام د شریعت مطابق جوړیدی شي.

د مزارعت ضروري احکام:

- د مزارعت د معاهدې په نتیجه کې چې کوم پیداوار حاصلیږي باید د هغه

نوعیت معلو م او ټاکلی وي

- پیداوار د تعیین شوي تناسب په حساب د فریقینو تر مینځ وویشل شي .
- د ځمکې مکمل انتظام او بند و بست کارکونکي ته وسپارل شي
- د معاهدې موده ټاکل شوې وي
- د زراعتي امورو ټول لګښت د دواړو اړخونو (فریقینو) په ذمه دی او د طې شوې ګټې په تناسب سره به یې برداشت کوي، هر هغه شرط منسوخ دی چې د هغه په بنیاد لګښت (مصرف) د کارکونکي په ذمه شي
- په دې عمل باندې د مضاربت حکم جاري کېږي ، نو ځکه شریکان په ګټه او تاوان کې سره شریك دي او که دکوم آفت په وجه هیڅ پیداوار و نه شي نو یو لوری هم څه نشي ترلاسه کولی.

۹) بیع بالوفا:

دا هغه بیعه ده چې پدې شرط سره تر سره شوې وي که چیرې خرڅونکی پیسې واپس کړي نو اخستونکی به شي واپس کوي یعنې بیرته به یې سپاري. دا په یوه اعتبار د پیراو پلور (خرید او فروخت) او په بل اعتبار د دین (ګروی) معامله ده. اخستونکي ته ورنه د ګټې (انتفاع) ټول حقوق حاصلیږي لیکن نه یې خرڅولی شي او نه یې چا ته رهن اینبودی شي .

د بیع بالوفا ضروري احکام:

- په بیع بالوفا باندې د رهن د ډېرو احکامو اطلاق کېږي ځکه چې پیرودونکی (اخستونکی) د مال اصلي مالك نه وي نو ځکه پلورونکی چې کله وغواړي شي یا جایداد واپس اخستی شي.
- دا بیع نقد هم کېدي شي او موجل هم.
- فریقین کولی شي چې د عقد لپاره موده تعیین کړي چې له هغې څخه وروسته خرڅونکی نشي کولی د قیمت په واپس کولو سره خپل مال بیرته تر لاسه کړي بلکې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټاکلې مودې له پوره کېدو وروسته اخستونکی اصلي مالك ګرځي.

- ضروري نه ده چې قبضه فورا مشتري ته ورکړي-که څه هم قیمت نقد وي خو قبضه وروسته هم ورکول کېدی شي.
- که چیرې دکوم پور په عوض کې جایداد د بیع بالوفا په ډول په قرض ورکونکي باندې خرڅ کړل شي، نو دغه به رهن وي ځکه د قرض په مقابل کې اضافي ګټه اخستل سود دی .
- بیع بالوفا د بانکونو په ډېرو معاملاتو کې کارول کېدی شي. د فقهاوو له نظره دا کوم معیاري او مثالي طریقه نده، بلکې په دې کې دکراهت ډېر اړخونه لیدل کېږي. د لومړني دور فقهاو دا نا جایزه ګڼلې ده ځکه چې پدې سره د ربا (سود) دروازې خلاصیدی شي- لیکن وروستنیو فقهاوو یې ترځینو شرایطو لاندې اجاز ورکړیده.

سکوک (اسلامي بانډ):

سکوك اسلامي بانډ ته ویل کېږي او سکوك د عرفي بانډ سر ه معادل فرض کولی شو، په استثنا ددې چې سکوك د شرعي احکامو په مراعات کولو سره جوړشویدي او کوم معین سود نه ورکوي ددې پر ځای سکوك لرونکي ته په معینه موده کې ګټه یا فایده(periodic Payment) ورکوي. سکوك دیوه اسیټ(22) نه تقسمیدونکې حصه ښیي کوم چې د ګټې د تولید په منظور په کار اچول شویده اوسکوك لرونکو ته د پانګونې دګټې څخه حصه ورکول کېږي .بانډ په عمومي ډول سره یو سودي قرض ګڼلی شو.څرنګه چې اسلام سود منع کړیدی نو ځکه په اسلامي هیوادونو کې په سود ولاړ قرضي مارکېټ یا سندونه (سرټیفکېټ) ښه مارکیټ نلري یا نشي چلیدلی، نو ځکه په دې هیوادونو کې د سکوك یا اسلامي بانډ ډېر طلب شته او ډېر لوی مارکېټ لري.

[22] - Asset هر هغه شي ته وایي چه یو اقتصادي ارزښت ولري لکه کور،ماشین الات. موټر او داسي نور ، پیسې هم په اسیټ کې راځي مګر دا په مالي اسیټ کې شمیرل کېږي او په فزیکې اسیټ کې نه شمیرل کېږي.

ددې لپاره چې دا موضوع ښه واضح شي یو مثال ته اړتیالري فرض کوو چې یوه کمپنۍ ځمکې، یا ماشین الاتو ته اړتیالري ددې لپاره چې ددغه ځمکې، یا ماشین الاتو لګښت تمویل کړی شي د اجارې سکوك عرضه کولی شي او بیا دغه ځمکه، یا ماشین آلات په اجاره باندې هغه کمپنۍ اخلي او یایې بل چاته په اجاره ورکوي او د اجارې څخه لاسته راغلې پیسې (کرایه) بیا دا جارې په سکوك لرونکو باندې په معینو وختونو کې ویشل کېږي. که چیرې مونږ فرض کړو چې د ځمکې اخستلو لپاره ۲۰۰۰۰ افغانۍ پکار دي کمپنۍ کولی شي چې د ۱۰۰روپیو ۲۰۰ د اجاره سکوك پاڼې یا اسناد په بازار کې عرضه کړي او په دې وسیله دځمکې لګښت تمویل کړي.

د سکوک ډولونه:

1. سکوك ډېر ډولونه لري چې دا کتاب یې د بشپړ بیان توان نلري، نو مونږ به په دې ځای کې په لنډ ډول سره لاندیني سکوك وپیژنو:

2. سکوك المشارکه (د مشارکت سکوك):دغه د مساوي ارزښت لرونکي اسناد دي چې د پروژو د تمویلولو په منظور بازار ته عرِضه کېږي او په دغه وسیله لاسته راغلو پیسو باندې به په یوه موجود کار و بار یا پروژه کې شراکت لاسته راوړل کېږي. سکوك لرونکي د هغه پروژې شریکان(**Co-owner**)ګرځي چیرې چې هغه پیسې کارول شویدي.څرنګه چې د ټولو سکوك لرونکو لپاره به دا شونی نه وي چې د شراکت کار و بار په اداره کولو او چلولو کې په مستقیم ډول سره برخه واخلي، نو دوی په مشترك ډول سره کولی شي چې یو وکیل یا نماینده وټاکي او هغه د دوی کار و بار په چلونه کې ونډه واخلي دغه سړی کېدی شي چې مسلکي سړی هم وي.

3. سکوك الاستصناع: داستصناع سرټیفکېټ د مساوي ارزښت لرونکي هغه اسناد دي کوم چې پدې موخه صادرېږي چې د یوه معین شي د تولید لپاره سرمایه تر لاسه کړي، هغه شیان یا توکي چې داستصناع په بنسټ باندې تولیدیږي د استصناع سرټیفیکېټ لرونکي د هغه مالکان ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

4. سکوك المرابحه (مرابحه سرټیفیکېټ): مساوي ارزښت لرونکي هغه اسناد دي چې د مرابحه د توکېو د تمویلونې په خاطر صادر شوي وي او سند یا سرټیفیکېټ لرونکي د مرابحه د توکېو مالکان ګرځي.

۵- د مضاربت سکوك: دغه د مساوي ارزښت لرونکي هغه اسناد دي چې د مضاربې د توکېو د تمویلونې لپاره صادرېږي او د دغه سند لرونکي د مضاربې د توکېو مالکان ګرځي. څرنګه چې د پانګونې سکوك تر اوسه په لومړنیو مراحلو کې دي نو ځکه تراوسه د مضاربت سکوك ندي صادرشوي امید دی چې په نژدې راتلونکې کې به صادر شي.

سره له دې چې ډېر لږ وخت کېږي چې سکوك شروع شویدي مګر بیا هم له اسلامي نړۍ نه سربیره په هر هغه ځای کې د سکوکو لویه غوښتنه او مارکېټ شته چیرته چې مسلمانان ژوند کوي . د لومړي ځل لپاره د بحرین هیواد سکوك صادر کړل او وروسته بیا له نورو اسلامي هیوادونو څخه علاوه په ځنې کفري هیوادونو کې هم سکوك صادر شول.دسکوکو اوسنی مارکېټ اټکل شوی چې د څلورو بلیونو څخه زیات دی اوددې وده د ٪۹۰څخه زیاته اټکل شویده. دغه لاندینی چارت (23) مونږ ته تر اوس مهاله په تاریخي ترتیب سره د سکوکو لست راښیي :

شمیره	صادرونکی	د صدور نیټه	دصدور اندازه ملیون امریکایي ډالر
۱	اسلامي پرمختیایي بانك	اپریل ۲۰۰۵	$۵۰۰

[23]- دغه چارټ یا د سکوکو لست د عسکري کمرشل بانك د معاون (وایس پریزیډنټ) لخوا د یوه لکچر په دوران کې وړاندې شوېدی.

۲	بحرین فاینشل هاربور	مارچ/اپریل ۲۰۰۵	$۱۷۰
۳	دبحرین حکومت	فیبروري ۲۰۰۵	۱۱۹$
۴	پاکستان انټرنیشنل سکوك کمپني لمیټډ حکومت	جنوري ۲۰۰۵	۶۰۰$
۵	ضورت البحرین سکوك	جنوري ۲۰۰۵	152.5
۶	امپل زون برهډ (مالیزیا)	جنوري۲۰۰۵	39.5
۷	سه روك کارپوریټ سکوك	دسمبر ۲۰۰۴	350

۸	دوبي ګلوبل سکوك (حکومت)	نومبر ۲۰۰۴	$۱۰۰۰
۹	فرسټ اسلامیك انوسټمنټ بانك	اوکتوبر۲۰۰۴	$۱۰۳
۱۰	ایمر (متحده عربي امارات)	جولاي ۲۰۰۴	$۶۵
۱۱	انکریس سکوك برهډ (ملیشیا)	جولاي ۲۰۰۴	$42.1
۱۲	د بحرین حکومت BMA	جولاي ۲۰۰۴	$۱۰۶
۱۳	د بحرین حکومت	جون ۲۰۰۴	$۲۵۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

	BMA		
۱۴	Sacony Anhalt state properties (اوربا)	جون ۲۰۰۴	$۱۰۰
۱۵	Caravan limited (بریتانیا)	مارچ ۲۰۰۴	$37.3
۱۶	تبرید (متحده عرب امارات)	جنوري۲۰۰۴	$۱۰۰
۱۷	د بحرين حکومت BMA	ډسمبر ۲۰۰۴	$۵۰
۱۸	دقطر حکومت	سیتیمبر ۲۰۰۳	$۷۰۰
۱۹	اسلامي پرمختیایی بانك	جولاي ۲۰۰۳	$۴۰۰
۲۰	دبحرين حکومت BMA	مي ۲۰۰۳	$۲۵۰
21 9.	7. دبحـرين حکومت 8. BMA	6. اپریل ۲۰۰۳	5. $۱۰۰
22	د بحرين حکومت BMA	فیبر وري ۲۰۰۳	$۸۰
23	د بحرين حکومت BMA	نومبر ۲۰۰۲	$۵۰
۲۴	د بحرين حکومت BMA	آگسټ ۲۰۰۲	$۸۰
۲۵	د مالیزیا حکومت	جون ۲۰۰۲	$۶۰۰
۲۶	د بحرين حکومت BMA	فبروري۲۰۰۲	$۷۰

۲۷	د بحرين حکومت BMA	سپتمبر ۲۰۰۱	$۱۰۰
			Σ ۶۲۰۴

پنځم فصل

اسلامي اقتصادي پرمختګ

مخکې له دې چې اقتصادي پرمختګ له اسلامي نظره تعریف کړو غواړم چې د اقتصادي پر مختګ په اړوند ځو عمومي خبرې وکړم، په نړۍ کې یوازې اسلامي هیوادونه وروسته پاتې ندي بلکې ډېر غیر اسلامي هیوادونه هم وروسته پاتې دي، نو ویلی شو چې اقتصادي پر مختګ یوازې د اسلامي نړۍ مشکل نه دی.

په کال ۱۹۸۶ کې Raanaz weitz ویلي وو:،،په داسې حال کې چې بشریت په یوه سیاره (ځمګه)کې سره شریك دي خو بیا هم د ټولو نړۍ یوه نده دا یوه داسې سیاره ده چې په هغې کې دوه نړۍ دي یوه د بډایانو نړۍ او بله د غریبانو نړۍ ،،

د UNDP ۱۹۹۵م کال د انساني پر مختګ د رپوټ له مخې د نړۍ د نفوس له ۴/۳ درې پر څلور برخې څخه زیات وګړي په غریبو هیوادونو کې ژوند کوي او له دوی سره د نړۍ د عاید یوازې ۱۶٪ وجودلري .په داسې حال کې چې د نړۍ ۸۵٪ عاید د د پاتې ۲۰٪ بډایو خلکو په لاس کې دی.

دغریبو هیوادونو ډلبندي:

- لږ عاید لرونکي هیوادونه
- لږ اوسط عاید لرونکي هیوادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اوسط عاید لرونکي هیوادونه
- پورته_اوسط عاید لرونکي هیوادونه
- لوړعاید لرونکي هیوادونه

وړاندې له دې چې په اقتصادي پر مختګ باندې نورې خبرې وکړو لومړی لازمه ګڼم چې د بیوزلۍ یا فقر په اړوند لنډ معلومات ستاسې خدمت ته وړاندې کړم:

غریبي(بیوزلي):

غریب هغه سړي ته ویل کېږي چې د خپلو لومړنیو اړتیاوو د پوره کولو توان ونه لري. او لومړنۍ اړتیاوې عبارت دي له کور، کالي، ډوډۍ، تعلیم او داسې نور.

غریبي ډیر اقسام لري چې لاندې به ورنه یادونه وشي.

د نني عصر زیاتره کړاونه د غریبۍ له وجې مینځ ته راځي او همدغه د عاید بې انصافه ویش دی چې په نړۍ کې یې اور بل کړیدی کله د تیلو په سر جګړه کېږي او کله د خپلو تجارتي مفاداتو د خوندي ساتلو په موخه غریب او بیوسه هیوادونه ټکول کېږي. که مونږ د ملګروملتونو جوړښت ته ځیر شو نو دا به را ته جوته شي چې د نړۍ د ټولو مسلمانانو سره هیڅ د حساب وړ قدرت نشته دوی یوازې د میلمه په شکل په نړیوالو مجالسو کې برخه اخلي او د اسلامي هیوادونو څخه یو هم د ویټو حق نه لري ، دا سره له دې چې اسلامي نړۍ ډیر زیات وګړي لري ، خو بالعکس کله هم چې د مسلمانانو په پلوی کوم بل منظور شي هغه د کفري هیوادونو له خوا ویټو کېږي چې ددې ښه بیلګه د امریکا له خوا د اسرائیلو ضد سندونو (بلونو) ویټو کول دي.

(لاندینی تصویر ښیي چې غیر عادلانه قوانینو او کړنلارو د ملګرو ملتونو اداره د ډوبیدو له ګواښ سره مخ کړیده):

همدا راز ویلی شو چې د عایداتو او وسایلو بې انصافه ویش ګرده نړۍ په ځانګړې توګه د عوامو او بې وسه خلکو د ډوبیدو باعث ګرځي .

اسلام هم د غریبۍ او بیوزلۍ خلاف دی او د همدې ټولنیز رنځ د له منځه وړلو پخاطر الله تعالی په هر بډایه مسلمان باندې زکات فرض کړیدی. رسول الله (ص) په یوه مبارک حدیث کې فرمایي: [کاد الفقر ان یکون کفرا] ترجمه: نژدې ده چې فقر په کفر بدل شي، د کفر سبب شي.

ددې حدیث مطلب دا دی چې ډیر ځله یو انسان د فقر او غریبۍ له کبله غیر اسلامي یا غیر شرعي کارونو ته لکه غلا او داسې نورو ته مخه کوي او په دې توګه نوموړی د کفر خواته میلان کوي. همدا رنګه حضرت علي (رض)فرمایلي دي : [لوکان الفقر رجلا لقتلته] یعنې که چیرې غریبۍ او فقر سړی وای، نو ما به وژلی و. له دې څخه څرګندیږي چې فقر یوه خطرناکه ستونزه ده او ددې د حل لپاره باید ګړندي، په وخت او لازم اقدامات وشي .

د بیوزلۍ (غریبۍ) ډولونه:

په ظاهره خو بیوزلي دیته ویل کېږي چې یو سړی د خپلو لومړنیو اړتیاو(ډوډۍ،کور، درمل) د پوره کولو توان ونه لري مګر په اصل کې د بیوزلۍ یا غریبۍ ډیر ډولونه او عوامل دي چې په لاندې توګه اشاره ورته کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

Error!

- د عاید(درآمد) کموالی
- له مادي وسایلو نه محرومیت
- د مواقعو کمښت
- تجاوزات، اله ګوله
- بي وسي (اقتصادي،سیاسي.....)
- ټولنیز ګوښیتوب(محرومیت)

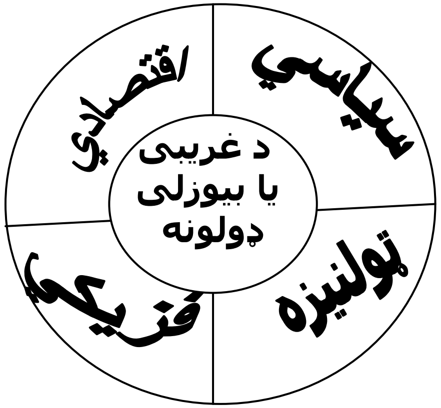

اوس که چیرې مونږ د غریبۍ دغه پورته عوامل او اقسام په نظر کې ونیسو نو دا به راته جوته شي چې ټول افغانان هرو مرو له یو ډول بیوزلۍ سره مخ دي [سیاسي، اقتصادي، ټولنیزه، فزیکي] ځکه تر اوسه پورې زور واکي حا کمه ده، د هیواد چارې د نا اهلو په لاس کې دي او د هیواد په سیاسي او نورو چارو کې د عوامو رول نشته، له نیکمرغه چې په دې وروستیو کې دا سلسله شروع شویده مګر تر اوسه دا یو سمبولیك او تش په نامه پروسه ده، له لوی خدای ځخه ددې په امید یو چې افغانان له دغو ټولو بدبختیو او بیوزلیو ځخه خلاص کړي.

د بیوزلۍ (غریبۍ) عوامل او د هغې د حل لارې چارې :

ارسطو ویلي دي چې" بیوزلي او غریبي د انقلابونو او جرایمو والدین دي " د نړۍ زیاتره جګړې د بیوزلۍ او غریبۍ په وجه شویدي او ځینو هیوادونو ددې لپاره چې د نورو کمزورو هیوادونو پر وسایلو باندې قبضه وکړي پر هغوی یرغل کړیدی چې ښه مثال یې افغانستان او ځنې نور مظلوم اسلامي هیوادونه دي . د نړۍ زیاتره جګړې اوس هم د عاید او وسایلو د غیر عادلانه ویش له وجې کېږي. خلاصه دا چې د عایداتو او وسایلو غیر عادلانه او نا انډول ویش انساني ټولنه نه یوازې له هوساینې محرومول، بلکه له ډول ډول ستونزو سره یې مخ کوي.

د غریبۍ او بیوزلۍ عوامل:

- د کپیټل (سرمایې ....) او تکنالوژۍ کمښت
- پر زراعتي سکتور اتکاء (د پرمختللي صنعتي سکتور نه موجودیت)
- د نفوس زیاتوالی.
- په بهرنیو پورونو باندې تکیه کول او سودي قرض اخستنه.

په لاندې تصویر کې دغه موضوع ښه څرګنده شویده، کله چې کوم هیواد له بهرنیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونو څخه سودي پور واخلي نو بیا مجبور دی چې د هغوی ځنې اوامر او شروط هم ومني او نشي کولی چې په خپلو اقتصادي او سیاسي پالیسیو کې پوره خپلواکي ولري .

غیر ثابتې پالیسی (اقتصادي ، سیاسي) یعنې د هر نوي حکومت د راتګ سره د نویو پلانونو عملي کول او پخواني پروګرامونه او پروژې په نیمه کې پرېښودل او د سیاسي عواملو له امله ور ته توجه نه کول.

- د زراعتي او صنعتي سکتورونو تر مینځ د همغږۍ نه موجودیت.
- په سود ولاړ اقتصادي (مالي) سیستم (د سود په وجه امیر نور هم امیر کېږي او غریب لاپسې غریب کېږي)
- د پوهې او مهارتونو کموالی.

غریبي او بیوزلي په لاندې لارو سره له مینځه وړل کېدی شي :

- د پوهنې او تکنالوژۍ په پر مختګ سره

- د اسلامي تمویلولو (Financing) د وسایلوا و اسانتیاو په حمایه کولو، پیاوړي کولو او تشویقولو سره.
- د پرمختیایي پروژو په پلي کولو کې له کارګرو څخه زیاتې ګټې اخستنې سره.

د ځمکې قوانین او اصول (د ځمکې د ملکیت عظمي حد ټاکل او یا د بیکاره ځمکې په موثر ډول کارول او مستحقینو ته ورکول

د اقتصادي پرمختګ د کچې (اندازې) لارې:

د اقتصادي پرمختګ د کچې معلومول مختلفې لارې لري لکه: د داخلي نا خالص محصول (GDP) وده ، د خلکو د ژوند دسطحې ښه کېدل، د غریب او امیر تر مینځ د توپیر کموالی او د یوه کس عاید (Per capita Income) او د بشري پرمختګ تر ټولو جامع کچه کونکی د بشري پرمختګ شاخص یا انډیکس دی (Human development Index)، په دې وروستیو کې د بشري پرمختګ ارزښت ته په پام سره په افغانساتان کې د یوه کنفرانس په ترڅ کې چې دکابل په پوهنتون کې د افغانستان د څو وزیرانو ا و د UNDP د ځینو غړو په ګډون جوړشوی و ګډون کوونکي د بشري پرمختګ د اهمیت په اړه وګړیدل او په پای کې د نومبر میاشت د بشري پرمختګ د میاشتې په نامه ونومول شوه. څرنګه چې د پرمختګ دکچه کولو نورې طریقې اسانه او ساده دي ، تشریح ته اړتیا نه لري یوازې د بشري پر مختګ انډیکس یوڅه تشریح ته اړتیا لري او هغه په لاندې ډول سره څیړو:

د بشري پرمختګ شاخص یا انډیکس :

د اقتصادي پرمختګ دکچه کولو دغه واحد په کال ۱۹۹۰ کې د UNDP په وسیله معرفي شو او اوس په کلنیو راپورونو کې د پرمختګ همدغه واحد چاپیږي. د پرمختګ دغه کچه کونکی له ټولو پورته ذکر شوو نورو طریقو څخه غوره دی ، ځکه په دې کې د داخلي ناخالص محصول(GDP)) یا دیوه هیواد د تولیداتو څخه علاوه نور ټولنیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکتورونه هم په نظر کې نیول کېږي.د بشري پرمختګ شاخص یا انډیکس (Human development Index) ټول هیوادونه د صفر او یوه په منځ کې د یوه واحد په اساس راولي، د اقتصادي پرمختګ دغه ارزیابي د پرمختګ. په دریو ((نهایي محصولاتو)) ولاړه ده او هغه دری په لاندې ډول سره دي:

1) د صحي وضعیت یا د عمر داوږد والي کچه، د یوه هیواد دوګړو اوسط ژوند او دا د تولد نه پس د متوقع ژوند پوسیله اندازه کېږي.

تر ټولو کم اوسط عمر ۲۵ کاله فرض کېږي او تر ټولو زیات اوسط عمر ۸۵ کاله فرض کېږي او په لاندې ډول سره اندازه کېږي.

له تولد نه وروسته احتمالي ژوند = **اوسط متوقع ژوند- ۲۵** / **۸۵-۲۵**

اوسط احتمالي ژوند، د هغه هیواد د وګړو اوسط ژوند نیول کېږي.د افغانانو اوسط عمر 44,5دی خو]د بشري پرمختګ په نوي را پور کې چې په کال ۲۰۰۵ کې خپر شوي او سط عمرتقریب ۴۶[کاله اټکل شویدی .د ماشومانو د تولد په ترځ کې د هر یو لکو میندو له جملې څخه ۱۶۰۰ میندې د صحي مراکزو د نه موجودیت له کبله له مینځه ځي او په هرو پنځو افغانانو کې یو د عصبي یا ذهني امراضو څخه کړیږي، او یوازې ٪۲۳ افغانان د صافو اوبو څخه برخمن دي (24). که مونږ دغه معلومات په نظر کې ونیسو نو له تولد نه پس د افغانانو احتمالي ژوند مساوي کېږي له 0.325سره [44,5-25/85-25]

2) د پوهې (لیك لوست) کچه، دا د بالغو وګړو د لیك لوست او ښوونځي ته د تګ په اوسط کلونو سره اندازه کېږي او له همدې نه د سواد یا پوهې انډیکس په لاس راځي

24- د UN راپور د بشري حقوقو په اړوند، دي نیوز ورځپاڼه، اکتوبر 30/2005

ددغو پورته دوه انډیکسونو له جمع کولو څخه په دې ډول چې 2/3وزن بالغ وګړو سواد او 1/3وزن لومړني ابتدایي مکتب ویلو انډیکس ته ورکول کېږي ، د بالغ وګړو سواد ته څکه ډېر وزن ورکول کېږي چې په پالیسیو او عملي کارونو کې نسبت ماشومانو ته دوی ډېره ونډه لري نو څکه دوی په اقتصادي پرمختګ ډېره اغیزه لري.

د سواد اندیکس = باسواده بالغان / مجموعي بالغ نفوس + ۱۰۰

د تعلیم پیلونکی انډیکس = د هغو شاګردانو شمیر چې په یوه کال کې په ښوونځي کې شامل شوي دي / د ښوونځي د عمر شاګردانو مجموعي شمیر + ۱۰۰

- دپوهې شاخص (انډیکس)=2/3(د سواد انډیکس)+1/3(د مکتب شمول انډیکس)

په افغانستان کې مکتب ته د ماشومانو د شاملولو کچه ۶۷٪ته اوچته شویده، مګر د ښځینه ماشومانو د مکتب شمول کچه ۴۰٪ ده (25. نا ویلي دې پاتي نه شي چې دغه شمیرې د انتقالي حکومت د دوران دي او پخوانۍ شمیرې لدې څخه هم کښته دي .

۳) دژوند سطحه (سطح زندګي)کومه چې اندازه کېږي په <u>في نفر عاید</u> سره (عمومي عاید تقسیم د یوه هیواد د نفوس).

په کال (2004/05)۱۳۸۳ کې د افغا نستان ټول نا خالص تولید(GDP) 5,683 ملیونه امریکایي ډالره و او په همدې کال کې د افغانستان نفوس ۲۶ملیونه و نو په دې حساب سره د افغانستان د نفر د سر عاید(Per capita GDP) ۲۱۸ امریکایي ډالره راځي . په همدې ډول سره د کال (2005/06)1384 لپاره د افغانستان ناخالص تولید (GDP) 7,058 ملیونه امریکایي ډالره اټکل (تخمین) شویدی او په دې کال کې د افغانستان

25- د UN راپور د بشري حقوقو په اړوند، دي نیوز ورځپاڼه، اکتوبر 30/2005

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفوس ۲۸ ملیونه اټکل شوی چې د نفر د سر عاید تقریبا ۲۵۲ امریکایي ډالره راځي (26)

.

د پورته دریو انډیکسونو له یو ځای کولو څخه په لاندی ډول سره د بشري پرمختګ انډیکس په لاس راځي:

د بشري پرمختګ انډیکس(**HDI**)=1/3(د عاید انډیکس) +1/3(احتمالي ژوند انډیکس) +1/3(دپوهې انډیکس)

ځنې وخت د بشري پرمختګ د انډیکس په حسابولو کې د ډیموکراسۍ انډیکس هم شاملیږي، د بشري پرمختګ انډیکس همیشه د صفر او یوه په منځ کې راځي

دغه د بشري پرمختګ دکچه کولو واحد ټول هیوادونه په دریو برخو ویشي.

a) د ټیټ بشري پرمختګ انډیکس (0-0.4)

b) د اوسط بشري پرمختګ انډیکس(0.5-0.79)

c) د لوړ بشري پرمختګ انډیکس(0.8-1.0)

له بده مرغه چې د افغانستان په اړوند بشپړه ډیتا نه ده موجوده نو ځکه د افغانستان د بشري پرمختګ انډیکس د نړۍ په لست کې وجود نه لري کوم معلومات چې ما کولی شوی تر لاسه کړم هغه مې پورته ذکر کړیدي . د نورو اسلامي هیوادونو د بشري پرمختګ په بنا طبقه بندي په لاندې ډول ده: (27)

.دغه طبقه بندي د ۲۰۰۲ کال د ډیټا په بنا شویده، نا ویلي دې پاتې نه شي چې دغه شمیره په نړیواله سطحه شویده او د بشري پرمختګ په بنا د یوه هیواد نمبر یا شمیره ښیي. په دغه لاندې لست کې یوازې اسلامي هیوادونه شامل دي او دا لست له انټرنیټ څخه د undp د بشري پرمختګ له راپور څخه را اخستل شویدی. د ټولې نړۍ د

[26]-دغه معلومات د محترم ورو ضیاالرحمن څخه تر لاسه شوي چې د مالیې په وزارت کې د مالیاتو په برخه کې کار کوي. د افغانستان د مالي چارو په اړوند د نورو معلوماتو لپاره په دغه www.imf.org ویب پاڼه کي د افغا نستان برخه کتلي شی .

[27]- د انټرنیټ لاندې پته د بشري پرمختګ د راپور لپاره کارولی شي:
http://hdr.undp.org/docs/statistics/indices/hdi_2004.pdf

هیوادونو راپور (اقتصادي پرمختګ لست) په لاندې پته په انټرنیټ کې کتلی شی.

شمیره	هیواد	له زیږون (تولد) نه وروسته احتمالي ژوند	د لویانو د سواد کچه (%)	ناخالص تولید د نفر په سر	د احتمالي ژوند انډیکس	د پوهنې انډیکس	د ناخالص تولید انډیکس	د بشري پرمختګ انډیکس (HDI)
لوړ بشري پرمختګ لرونکي اسلامي هیوادونه:								
۳۳	برونـــــــاي دارالسلام	76.2	93.9	19210	0.85	0.87	0.88	0.867
40	بحرین	73.9	88.5	17170	0.81	0.85	0.86	0.843
44	کویت	76.5	92.9	16240	0.86	0.81	0.85	0.838
47	قطر	72	84.2	19844	0.78	0.83	0.88	0.833
49	متحـده عربـي امارات	74.6	77.3	22420	0.83	0.74	0.90	0.824
د اوسط بشري پرمختګ لرونکي اسلامي هیوادونه:								
58	لیبیا	72.6	81.7	7570	0.79	0.87	0.72	0.794

(c) ketabton.com: The Digital Library

59	ماليزيا	3V	88.7	9120	0.80	0.83	0.75	0.793
65	البانيا	73.6	98.7	4830	0.81	0.89	0.65	0.781
66	بوسـنيا او هرزګوينا	74.0	94.6	5970	0.82	0.84	0.86	0.781
74	عمان	72.3	74.4	13340	0.79	0.71	0.82	0.770
7V	سعودي عربستان	72.1	77.9	12650	0.79	0.71	0.81	0.768
78	قزاقستان	66.2	99.4	5870	0.69	0.93	0.68	0.766
80	لبنان	73.5	86.5	4360	0.81	0.84	0.63	0.758
84	مالديف	67.2	97.2	4798	0.70	0.91	0.65	0.752
۸۸	ترکيه	۷۰،٤	۸٦،٥	٦٣٩۰	۰،۷٦	۰،۸۰	۰,٦۹	۰،۷٥۱
86	ترکمنستان	66.9	98.8	4300	0.70	0.93	0.63	0.752
90	اردن	70.9	90.9	4220	0.76	0.86	0.62	0.750
91	آذربايجان	72.1	97.0	3210	0.78	0.88	0.58	0.764
۹۲	تونس	72.7	73.2	6760	0.79	0.74	0.70	0.745
101	ايران	70.1	77.1	6690	0.75	0.74	0.70	0.732
۱۰۲	فلسطين	72.3	90.2		0.79	0.86	0.52	0.726
106	سوريه	71.7	82.9	3620	0.78	0.75	0.60	0.710
107	ازبکستان	69.5	99.3	1670	0.74	0.91	0.47	0.709
108	الجزاير	59.5	68.9	5760	0.74	0.69	0.68	0.704
۱۱۰	قيرغيزستان	68.6	97.0	1620	0.72	0.92	0.46	0.701
111	اندونيزيا	66.6	87.9	3230	0.69	0.80	0.58	0.692
116	تاجکستان	68.6	99.5	980	0.73	0.90	0.38	0.671

۱۲۰	مصر	68.6	55.6	3810	0.73	0.62	0.61	0.653
۱۲۵	مراکش	68.5	50.7	3810	0.72	0.53	0.61	0.620
138	بنګلديش	61.1	41.1	1700	0.60	0.45	0.47	0.509
139	سوډان	55.5	59.9	1820	0.51	0.52	0.48	0.505
د ټيټ يا لږ بشري پرمختګ لرونکي هيوادونه								
142	پاکستان	60.8	41.5	1940	0.60	0.40	0.49	0.497
149	يمن	59.8	49.0	870	0.58	0.50	0.36	0.482.
151	نايجيريا	51.6	66.8	860	0.44	0.59	0.36	0.466

د لږ بشري پرمختګ لرونکو اسلامي هيوادونو شميره زياته ده او زياتره غريب افريقايي هيوادونه[سينګال، تانزانيا ، ګمبيا ، ګيني بيساو، ايتوپيا ، سيراليون]په کې شامل دي. لکه څرنګه مو چې مخکې يادونه وکړه د افغا نستان په اړوند د اړتيا وړ ديټا نشته نو ځکه افغا نستان په دغه لست کې ځای نه لري مګر بيا هم افغا نستان د هغو هيوادونو په ډله کې راځي چې د لږ بشري پرمختګ انډيکس لرونکي دي (وروسته پاتي هيوادونه)، که چيرې مونږ د بشري پرمختګ د انډيکس په حساب د هيوادونو طبقه بندي د کال ۱۹۹۷او ۲۰۰۲ سره پر تله کړو دا به جوته شي چې زياتره اسلامي هيوادونه په شا تللي [کويت د ۳۵ نمبر څخه ۴۴ ته تللی دی او پاکستان د ۱۳۸ نمبر څخه چې د اوسط بشري پرمختګ په ډله کې راځي ۱۴۲ نمبر ته په شا شوي چې په لږ بشري پرمختګ لرونکو هيوادوکې وشميرل شي] د اسلامي هيوادونو له جملې څخه يوا زې سوډان او بنګلديش پر مختللي دي او د اوسط بشري پرمختګ د انډيکس لرونکو هيوادونو په ډله کې حساب شوي دي.[سوډان د ۱۴۲ نمبر څخه ۱۳۹ ته پورته شوی، بنګلديش د ۱۵۰ نمبر څخه ۱۳۸ نمبر ته ختلی دی دغه دواړه هيوادونه وړاندې په لږ بشري پرمختګ لرونکو هيوادونو کې شامل وو]

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ د اسلام له نظره :

ډاکتر عبدالرحمان یسري په کال ۱۹۸۱ کې اقتصادي پر مختګ د قرآنکریم د ۲۹مې سپارې د سوره نوح د لاندنیو آیتونو په رڼا کې بیان او څرګند کړ ویې ویل:

په اقتصادي معامله کې ګناه مه کوئ یعنې ربا ، احتکار، غرر او داسې نور ناروا اعمال پرېږدئ او په دې اړوند د الله (ج) څخه معافي وغواړئ (توبه و باسئ) له ګناه څخه لیرې لاړشئ نو الله (ج) به دغه ټول کړاونه او ستونزې حل کړي او اقتصادي پر مختګ به مینځ ته راشي او امت به د پخوا ني اسلامي دوران غوندې اقتصادي پرمختګ وکړي.

نوموړي اقتصاد پوه دغه پورتنی مطلب له لاندې آیت شریف څخه اخستی دی:

[فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً (نوح **10**) يُرْسِلْ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً (نوح **11**) وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَاراً]

ترجمه: نو ومې ویل دوی ته ښښنه وغواړئ له ربه خپله بیشکه هغه (اللّٰه(ج)) دی ډېر ښښونکی، راوبه لیږي باران پر تاسې باندې ډېر اوریدونکی (باران) او در ډېروي کومك به کوي له تاسې سره په مالونو او زامنو سره او وبه ګرځوي تاسې ته باغونه او و به ګرځوي تا سوته ویالې .

نوموړي اقتصاد پوه په کال ۱۹۹۱ کې د اقتصادي پر مختګ بل تعریف په دې ډول وکړ: پرمختګ په ټولنیزاو اقتصادي چاپیریال کې یو ساختماني بدلون دی چې د اسلامي قوانینو(شریعت)او اخلاقي ارزښتونو(عقیدې) په نظرکې نیولو سره صورت نیسي او ورسره په یو وخت کې د مادي او معنوي اهدافو تر منځ د لاژمې موازنې په پام کې نیولو سره د عظمي او ممکن غوره تولید او وسایلو د په ځای استعمال پخاطر له بشري تولیدي قوې او موجودو وسایلو څخه اعظمي کاراخستنه او استعمال یې.

اسلام مونږ ته حکم کوي چې ټول وسایل په موثر ډول په کار واچوو، خو له بده مرغه چې په اوسني حالت کې اسلامي هیوادونه داکار نه کوي، بلکه نور رنځونه لکه رشوت اخستنه او اداري فساد په کې زیات دي. په یوه حدیث کې راځي

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا مِنْ الْأَنْصَارِ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُهُ فَقَالَ لَكَ

فِي بَيْتِكَ شَيْءٌ قَالَ بَلَى حِلْسٌ نَلْبَسُ بَعْضَهُ وَنَبْسُطُ بَعْضَهُ وَقَدَحٌ نَشْرَبُ فِيهِ الْمَاءَ قَالَ ائْتِنِي بِهِمَا قَالَ فَأَتَاهُ بِهِمَا فَأَخَذَهُمَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ مَنْ يَشْتَرِي هَذَيْنِ فَقَالَ رَجُلٌ أَنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمٍ قَالَ مَنْ يَزِيدُ عَلَى دِرْهَمٍ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا قَالَ رَجُلٌ أَنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا إِيَّاهُ وَأَخَذَ الدِّرْهَمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا الْأَنْصَارِيَّ وَقَالَ اشْتَرِ بِأَحَدِهِمَا طَعَامًا فَانْبِذْهُ إِلَى أَهْلِكَ وَاشْتَرِ بِالْآخَرِ قَدُومًا فَأْتِنِي بِهِ فَفَعَلَ فَأَخَذَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَدَّ فِيهِ عُودًا بِيَدِهِ وَقَالَ اذْهَبْ فَاحْتَطِبْ وَلَا أَرَاكَ خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا فَجَعَلَ يَحْتَطِبُ وَيَبِيعُ فَجَاءَ وَقَدْ أَصَابَ عَشْرَةَ دَرَاهِمَ فَقَالَ اشْتَرِ بِبَعْضِهَا طَعَامًا وَبِبَعْضِهَا ثَوْبًا ثُمَّ قَالَ هَذَا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَجِيءَ وَالْمَسْأَلَةُ نُكْتَةٌ فِي وَجْهِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ أَوْ لِذِي غُرْمٍ مُفْظِعٍ أَوْ دَمٍ مُوجِعٍ [28]

ترجمه له انس بن مالك رضي الله عنه څخه روایت دی چې له انصارو نه یو سړی نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته راغی سوال یې ترینه کولو، نبي کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل: په کور کې دې څه شته؟ هغه وویل هو یو لمڅی دی په یوه برخه یې ځان پټوو، او یوه برخه یې په ځمکه غوړوو، او یو جام دی په هغه اوبه کې څښنو، ویې فرمایل هغه دواړه ما ته راوړه، انس رضي الله تعالی عنه وایي نو دواړه یې ورته راوړل، نبي علیه السلام په خپل مبارك لاس کې واخیستل، بیا یې وفرمایل: څوك دا دواړه اخلي، یوه سړي وویل زه یې په یو درهم اخلم، بیا یې دوه که درې ځلې وفرمایل: څوك یې له دې نه په زیات قیمت اخلي؟ یوه سړي وویل زه یې په دوه درهمه اخلم، نو هغه ته یې ورکړل او دوه درهمه یې واخیستل او هغه انصاري ته یې ورکړل او ورته ویې ویل: په یوه خپل کور ته خواړه واخله او په بل یو تبر واخله او ما ته یې راوړه، هغه همداسې وکړل، نبي کریم صلی الله علیه وسلم په تبر کې په خپل مبارك لاس لاستی واچولو او ورته ویې ویل ځه د لرګو کار کوه او پنځه لس ورځې دې ونه ګورم، هغه سړي د لرګو کار پیل کړ او خرڅول به یې، کله چې راغی لس درهمه یې ګټلي وو، نو نبي علیه السلام ورته وفرمایل: په یو څه یې خواړه او په یو څه یې جامې واخله، بیا یې وفرمایل: دا تاته له هغه نه ښه دی چې په

[28]- المصدر: سنن ابن ماجه، الکتاب:التجارات ، الباب: بیع المزایده ، رقم الحدیث: ۲۱۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ دقیامت راشي او سوال دي په مخ کې داغ وي ، سوال کول د سختې خوارۍ، درونـد پور او دردونکې وینې (دیت) له څښتن نه پرته د بل چا لپاره وړ نه دی.

په یوه بل حدیث شریف کې راځی:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا فَإِنْ لَمْ يَزْرَعْهَا فَلْيُزْرِعْهَا أَخَاهُ (29)

ترحمه: له جابر بن عبد الله رضي الله عنه څخه روایت دی وایي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: څوک چې ځمکه ولري ویې دې کري، که یې نه کري، نو خپل مسلمان ورور ته یې دې ورکړي چې ویې کري.

له پورتنیو احادیثو څخه دکار کولو، حلال رزق ګټلو او د وسایلو د موثر استعمال اهمیت څرګندیږي او اقتصادي پرمختګ هم په کار او د وسایلو په موثر استعمال پورې تړاو لري.داسلام له نظره اقتصادي پر مختګ باید داسې وشي چې د مادي او روحي اړتیاوو تر مینځ تعادل برقرار وي ځکه چې د سالم او کامیاب ژوند لپاره دا دواړه ضروري دي ځنې خلك په دې نظر دي چې مسلمانان باید آخرت ته ډیر پام وکړي او په دنیاوي کارونو ډیر وخت ونه لګوي ، زه دا منم چې د مسلمانانو اصلي هدف آخر ت دی مګر د آخرت تر لاسه کول هم زمونږ ددنیا په ژوند پورې تړلی دی لکه امام غزالي(رح)چې وایي: ، ،خراب الدنیا خراب الدین لان الدنیا مزرعة الاخرة ، ، ژباړه : ددنیا خرابي د دین خرابي ده ځکه دنیا د آخرت توښه ده.

او که مونږ په دنیا کې ښه ژوند ولرو نود آخرت د ښه کېدلو مواقع مو زیاتې دي دا په هغه صورت کې چی که چیرې د الله په لاره کې خپلې پیسې ولګوو . د اسلام له نظره د یو شخص لګښت یا مصارف د لاندې ګراف په مرسته ښود ل کېدی شي.په دغه شکل کې:

29- المصدر: صحیح مسلم، الکتاب: البیوع، الباب: کراء الارض، رقم الحدیث: ۲۸۶۲

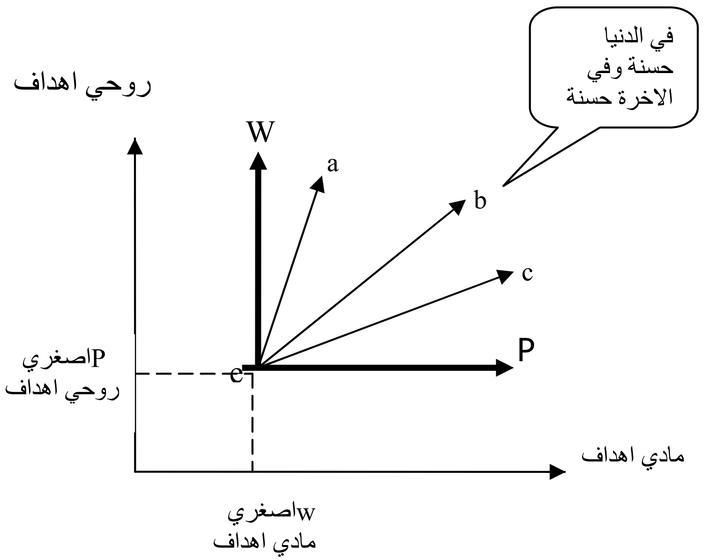

مونږ ګورو چې نوموړی شخص باید د دنیوي او اخروي لګښتونو په مینځ کې انتخاب وکړي که مونږ فرض کړو (30) د هغه صغری دنیوي اړتیاوې(w), اوصغری اخروي اړتیاوې (P) وي نو د هغه شخص د مصارفو د پیل نقطه (e) راځي . اوس د نوموړي شخص لپاره دوه لارې شته یوه دا چې د عاید له زیاتیدو سره خپل لګښت په مادي اړتیاوو زیات کړي یعنې د (e) له ټکي څخه پورته په افقي ډول سره د (P) په لور حرکت وکړي او روحي اهداف(د الله په لاره کې مصارف) په پخوانۍ صغری نقطه کې پرېږدي دوهم دا چې دومره دنیوي لګښت وکړي چې دده د ژوند بقا وربانديې وشي او نور وخت او پیسې د الله په لاره کې ولګوي یعنې د (e) له ټکي څخه پورته د (W) په لور عمودي ډول حرکت وکړي .مونږ باید دا په پام کې ولرو چې د الله په لاره کې لګښت د مادي اړتیاوو د ترلاسه کولو له لګښت څخه ډیر ارزښت (ثواب) لري مګر لکه څرنګه مو چې وړاندې عرض وکړ د دنیوي ژوند لپاره هم مصارفو ته اړتیا شته او بهتره لاره د روحي او مادي اهدافو په منځ کی

30- د روحي او مادي اهدافو ټاکنه هر شخص په خپله ښه کولی شي او د هر شخص لپاره مختلفه پایله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسط لګښت دی یعني په پورته ګراف کې eb وکتور په لاره باندې تلل غوره دي، چې د دنیا او آخرت دواړو برياليتوبونه ترلاسه شي (في الدنيا حسنة وفي الاخرة حسنة)

څرنګه پرمختګ؟

په غربي او نورو غیر اسلامي هیوادونو کې د اقتصادي پرمختګ تر څنګ خلکو خپله عقیده اعمال اوکلتور هم بدل کړ او خپل کلتور یي له پامه وغورځولو لادینیت یي قبول کړ، دغه شان پرمختګ مسلمانانو ته دقبول وړندي.

د پرمختګ په اړوند لاندي دري نظریې وجودلري:

1. خپل ځان د غربیانو په شان تبدیل کړی یعنې څه چې هغوی کوي هغه تاسو هم وکړئ کومې اقتصادي تیورۍ چې هغوی په کار اچوي تاسو هم همغه وکاروئ. مګر مونږ په دې پوهیږو چې د طبیعي او اجتماعي علومو تر مینځ ډېر توپیر وجود لري طبیعي فارمولې په ټوله نړۍ کې یو شان دي مثلا: هایدروجن او آکسیجن چې سره یو ځاي شي اوبه جوړیږي دا په امریکا او افغانستان کې یو شان نتیجه ورکوي مګر اجتماعي علوم چې اقتصاد هم له هغې جملې څخه دی یوه تیوري شاید په یوه ځای ((غرب)) کې ښه نتیجه ورکړي مګر په بل ځای کې ((اسلامي هیوادونو او نورو وروسته پاتي هیوادو کې)) شاید موثره او مفیده واقع نه شي.ځکه چې د غربي هیوادونو شرایط او زمونږ د هیوادونو وضعیت او حالات یو برابر ندي او زمونږ د وګړو عادات، عقیده او کلتور د هغوی له وګړو سره زیات توپیر لري. بله اهمه خبره دا ده چې د مسلمانانو عقیده ثابته ده او په عقیده کې بدلون نه راځي نو ځکه مونږ د هغوی دټولو اعمالو پیښې نه شو کولی.
2. دوه ګوني توب یا دوه مخي(Dualism): دا نظریه داسې وایي چې د خپلې ګټې لپاره په غربي اخلاقي اصولو ولاړې غربي تیورۍ د یوې مودې لپاره استعمالولی شو، خو دا د اوږد مهال لپاره ګټور او ممکن کار نه دی. ددې نظریې مطلب دا دی چې د اسلامي او غربي اخلاقو او عاداتو تر مینځ توازن وساتل شي، یو څه غربي اصول او ځنې خپل اصول په کار واچوو خو ددې بده اغیزه دا ده چې اخلاق او کلتور سره ګډوډوي او د

اسلامي ټولنې د ناراحتۍ لامل ګرځي.

3. د شریعت مطابق پرمختګ دا داوږد مهال حل دی یعنې مونږ باید خپلې نظریې او تیورۍ ایجاد او تقویه کړو اوپه اسلامي اصولو ولاړې داسې تیورۍ او قوانین جوړ کړو چې زمونږ د هیوادونو دغه اوسنۍ بدبختي اووروسته پاتې والی له مینځه یوسي او له هغو غربي اصولو او قوانینو څخه کار وا نه خلو کوم چې زمونږ له دین سره په ټکر کې دي.

ځنې غربي اقتصادي تیوریو ته کتنه

د اقتصادي پرمختګ په اړوند ډېرې تیورۍ اونظریې ورکړل شویدي مونږ په دې ځای کې یوازې دری تر څیړنې لاندې نیسو (31)::

د سوسیالیستی اقتصاد پوهانو نظریه:

1. سوسیالیست اقتصاد پوهان په دې نظر دي چې د وروسته پاتې نړۍ د وروسته پاتي کېدو اصلي عوامل پرمختللي او ښکېلاکګر هیوادونه دي چې د خپل تسلط په دوران کې یې ددغو هیوادونو پر شتمنیو باندې قبضه کړې وه او دوی یې اقتصادي پرمختګ ته نه دي پریښودي، دوی عقیده لري چې وروسته پاتې هیوادونه په اقتصادي ډګر کې په کپیټالستي هیوادونو پوري تړلي دي.

[31] د اقتصادي پرمختګ دتیوریو په اړوند د زیاتو معلوماتو د ترلاسه کولو لپاره د Economic development کتاب څلورم فصل چې Michael P.Todaro. لیکلی دی کتلی شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

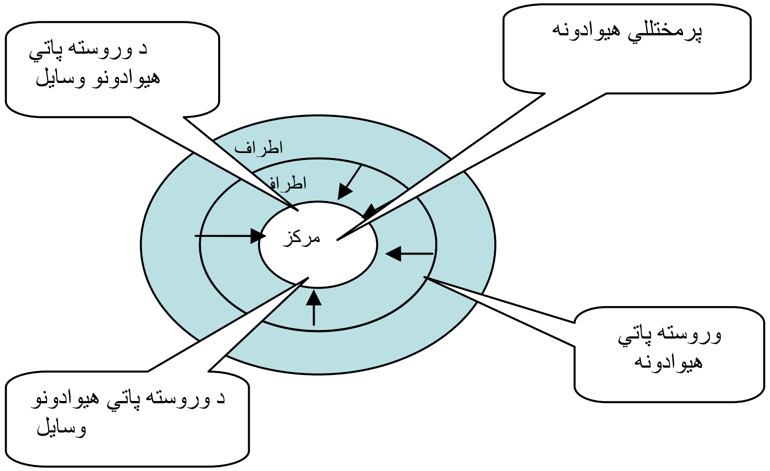

کپیټالستي هیوادونه د نړۍ اقتصادي او مالي مرکز او غریب هیوادونه یې اطراف جوړوي، د غریبو هیوادونو وسایل مرکز ته راوړل کېږي او د هغوی د اقتصادي پرمختګ لپاره استعمالېږي او امیر هیوادونه غریب هیوادونه په اقتصادي توګه سره تر خپل کنټرول لاندې ساتي. دوی دا هم وایي چې استعماري هیوادونه اوس هم د وروسته پاتې هیوادونو له وسایلو څخه کار اخلي او پدې اساس ښکېلاک دوام لري ، خو دغه استعمار په پوځي توګه د وروسته پاتې هیوادونو په نیولو سره نه بلکې د نړیوالو کمپنیو (مولټي نیشنل کمپنیز) د مستقیمې او یا غیر مستقیمې پانګونې په وسیله تر سره کېږي.

سوسیالیست اقتصاد پوهان د وروسته پاتې هیوادونو د پر مختګ په خاطر لاندیني دوه وړاندیزونه لري:

الف:په ځان متکي اقتصادي پالیسي پداسې ډول سره چې د هیواد د پرمختګ لپاره په خپلو کورنیو وسایلو ډېره تکیه وشي اوپه بهرنیو وارداتو لوړه مالیه ولګېږي تر څو کورنۍ صنعت او فابریکي په پښو ودرېږي او وده وکړي.

پر خپلو وسایلو د تکیه کولو اقتصادي پالیسي ښه ده خو په هغه صورت کې چې د هغې

په وسیله یو هیواد وکولی شي د ملك داخلي وسایل په ښه او موثره توګه وکاروي او په دې وسیله وکولی شي چې خپلې فابریکې په پښو ودروي مګر ددې مقصد لپاره په وارداتو لوړ ټکس لګول یوازې په هغه صورت کې په ځای اقدام دی چې د لنډې مودې لپاره وي خو د اوږدې مودی لپاره داخلي فابریکې باید دیته وهڅول شي چې له بهرنیو تجارتي کمپنیو یا تجارتي توکیو سره آزاد رقابت وکړي او خپل معیار ښه کړي.

ب: په حکومتي سکتور باندې تکیه کول او د خصوصي سکتور او آزاد مارکېټ د مکانیزم په ځای مرکزي پلان جوړونه، خو په یاد باید ولرو چې په هر څه حکومتي کنټرول مناسب نه دی د اسلام له نظره د خلکو شخصي آزادي سلبول جواز نلري، د حکومت له خوا د غیر مفیدو اقتصادي فعالیتونو کنترول او مخنیوی ګټور تمامېږي لکه د انحصار (مناپولي) او داسې نورو له مینځه وړل او مخنیوی.

دغه تیوري سره له دې چې یو شمیر ښه او ګټور اړخونه لري خو په ځینو هیوادونو کې د سیاسي حربې په توګه وکارول شوې نو ښه نتیجه یې ورنکړه او هغه هیوادونه بیا د آزاد مارکېټ د میکانیزم لوري ته لاړل. بله دا چې زیاتره غریب هیوادونه ددې توان نه لري چې په موثر ډول سره خپل وسایل وکاروي او خپلو هیوادوالو ته دکار شرایط برابر کړي نو ځکه دوی مجبور دي چې بهرنۍ پانګونې ((نړیوالې کمپنۍ)) ته په خلاص زړه ځای ورکړي سره له دې چې هغوی زیاتره په لومړنیو توکیو کې پانګه اچوي کوم توکې چې د دوی دکمپنیو د چلښت لپاره پکار وي او وروسته پاتې هیوادونو ته پر مختللې ټکنالوژي چې د اقتصادي پرمختګ لپاره اړینه ده په ډېره کمه اندازه نقلوي.

نیمګړې نمونه (The False-Paradigm Model)

دا د پرمختګ د نړیوال تکېه توب د تیورۍ دوهم شکل دی دغه نظریه ډېره انقلابي نه ده لکه څومره چې لومړنی ماډل و. ددغې ماډل له مخې د غریبو هیوادونو د وروسته والي اصلي لامل د پرمختللو هیوادونو له خوا د غلطو او غیر مناسبو مشورو ورکول دي، بله دا چې د وروسته پاتې هیوادونو د حکومتونو زیاتره لوړ پوړي چارواکي او اقتصاد پوهان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غربي هیوادونو کې روزل شوي او لوړ تحصیلات یې په هغو هیوادونو کې کړیدي چې له غریبو هیوادونو سره د ځمکې او اسمان توپیر لري، نو ځکه دوی د خپلو هیوادونو په مشکلاتو او اقتصادي اړتیاوو سم نه پوهیږي او دا ډله کو شش کوي چې همغه اقتصادي نظریې او قوانین دلته هم پلي کړي په داسې حال کې چې په دې هیوادونو کې د پرمختللو نظریاتو د پلي کولو لپاره شرایط برابر نه وي او د هغو مغلقو او پیچلو ماډلونو او نظریو په پلي کولو سره د توقع وړ نتایج لاسته نه راځي . ځکه د غریبو هیوادونو جوړښت او ټولنه د پرمختللو هیوادونو سره توپیر لري. دغه نظریه حقیقت ته ډېره نژدې ده د بیلګي په توګه زمونږ په هیواد افغانستان کې مونږ نشو کولی چې په پوره ډول سره هم هغه نظریه عملي کړو کومه چې په غربي هیوادونو کې پلې شویده ،شاید چې دغه تیوري او ماډلونه به د هغو لپاره صحیح وي خو مونږ نشو کولی چې ټوله نظریه بې له قیده اوشرطه دلته پلې کړو ځکه زمونږ ټولنه یوه اسلامي ټولنه ده او ځان ته اصول او قواعد لري او که هغه په پام کې ونه نیول شي نو بد عواقب به ولري لکه د مرحوم امان الله خان پاچا د چټک اقتصادي پرمختګ د پالیسیو په مقابل کې چې افغانانو عکس العمل وښود په همدغه شکل که غربي اقتصادي نظریه زمونږ په حکومت باندې په لنډ وخت کې وتپل شي ښه عواقب به ونه لري. متاسفانه زمونږ په هیواد کې چون قدرت د مرکزي حکومت په لاس کې نه دی هره غیر دولتي موسسه او بهرني حکومتونه د ښځو د مساوي حقوقو او آزادۍ ډنډورې غږوي او هر اړخ د خپلې خوښې او اهدافو مطابق د ښځو له آزادۍ او حقوقو نه ځانګړې تعبیر لری بیله دې چې اسلامي اصول او زمونږ کلتور او دود په نظر کې ونیسي. افغانان اوس په ډېرو بدو شرایطو کې ژوند کوي او په لومړي قدم کې باید نور اړین مشکلات حل کړی شي او وروسته دې خواته لاړ‌م او مناسب پام وکړي او که اوس دې خبرو ته ډېره توجه وشي دا به د هغه متل سره برابره خبره وي چې وایي: "یو د لوږې څخه مري او بل یې په سر پورې پراټې ګوري".

۲) د متوازنې ودې تیوري

دغه تیوري د ښاغلي ر. نورکسه او ر.روډن (R.Rodan, او R.Nurkse) له خوا وړاندې شویده، دوی وایي چې د غریبو هیوادونو د نه پرمختګ علت د یوه معاصر صنعتي سکتور نه موجودیت دی. اوس سوال دا دی چې یو وروسته پاتې هیواد څرنګه کولی شي پرمختګ وکړي؟ دا په تدریجي ډول سره هم شونې ده ځکه چې ځنې اقتصاد پوهان فکر کوي چی په ټولو سکټرونو کې د متوازنې ودې له ستراتیژۍ پرته د یوه هیواد صنعتي کېدل ناشوني دي پدې معنی چې په یوه وخت کې مختلفې فابریکې جوړې شي ترڅو د یوې او بلې د اړتیا وړ شیان تولید شي ځکه د یوې فابریکې تولیدي توکي ځنې وخت د بلې فابریکې خام مواد تشکېلوي، نو دغه د متوازن رشد ، انکشاف یا پرمختګ تیوري یو ه" لویه ټیله" (Big Push) ښیي یعنې په یوه وخت کې ډېرې فابریکې جوړول او په لویه پیمانه پانګونه اچول دغه کار به دغریبو هیوادونو وروسته پاتې والی له منځه یوسي.د ۱۹۶۰ کلونو په دوران کې د پرمختګ دغې تیورۍ د ډېرواقتصاد پوهانو او پالیسۍ جوړونکو نظر ځانته راجلب کړ او غریبو هیوادونو هیله کوله چې په دې وسیلې سره به دوی له وروسته پاتې والي څخه نجات پیداکړي. خو په عمل کې ددې تیورۍ پلي کول ډېرګران وو ځکه ددې تیورۍ مطابق باید په لویه پیمانه پانګونه وشي او دا ډېرو پیسو ته اړتیا لري څرنګه چې په غریبو هیوادونو کې د بسپنې کچه ډېره کمه ده نو ځکه دوی د اړتیا وړ پیسې نه لري. ځینو اقتصاد پوهانو ددې حل دا وګڼلو چې له نورو هیوادونو څخه پور واخلي، دغه پور اخستنې دتوقع وړ نتایج تر لاسه نه شوای کړی او غریب هیوادونه نور هم دسودي پور تر بوج لاندې راغلل او دغه عمل (سودي پور)ددې هیوادونو اقتصادي پرمختګ نور هم ګران کړ.ځکه په ډېرو هیوادونو کې هغه پیسې چې د پور په ډول له بهرنیو هیوادونو څخه تر لاسه شوې وې په سم ډول سره ونه کارول شوې او په ځینو هیوادونو کې چارواکو په خپلو جیبونو کې واچولې.له بله پلوه وروسته پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونه په اقتصادي توګه دیته نه دي تیار چې په یو ځل ډېرې زیاتې پیسې په سمه توګه وکارولی شي، ځکه دوی روزل شوی بشري ځواك نلري او که پر مختللې ټکنالوژي او فابریکې تر

لاسه هم کړي د هغې د چلونې لپاره بشري قوا نه لري، د وروسته پاتې هیوادونو مثال د یوه وړوکي ماشوم دی څرنګه چې ماشوم هم په یو ځل زیات خواړه نشي هضمولی همدغه شان وروسته پاتې هیوادونه هم په یو ځل پرمختګ «یو دم ډیرې پیسې او ډیره پانګونه په موثر ډول نشي استعمالولی» نشي کولی بلکې په تدریجي ډول سره دا کار شونی دی.

د اقتصادي پرمختګ د غربي تیوریو په اړه څو وروستۍ خبرې:

هیڅوک له دې څخه سترګې نه شي پټولی چې غربیانو په ټولو علمي برخوکې ډېر پرمختګ کړیدی او مونږ هم د دوی له علومو څخه د قدر وړ استفاده کولی شو خو مونږ باید په دې پوه شو چې اقتصادي علوم او تیوري د فزیکې علومو په شان نه دي چې یوه فارموله او ماډل په هر ځای کې یوه نتیجه ورکړي, هغه که امریکا وي او که افغانستان د مثال په توګه د هایدروجن او آکیسجن دیوځاي کولو څخه اوبه مینځ ته راځي، خو په اجتماعي علومو کې خبره داسې نه ده ځکه چې د مختلفو هیوادونو د وګړو دود او کلتور سره مختلف دی او همدارنګه اقتصادي حالات هم ډېر توپیر سره لري نو ځکه ډېر داسې پیښیږي چې یوه اقتصادي تیوري په یوه ځای کې ډېره ګټوره وي مګر په بل هیواد کې هغه رنګه نتیجه نه ورکوي. دغه مطلب په لاند ټکو کې خلاصه کولی شو:

• کومې اقتصادي تیورۍ چې غربیانو جوړې کړیدي هغه د هغوی د هیوادونو د حالاتو او د عوامو د ارزښتونو اوکلچر په بنسټ جوړې شویدي او هغه تیورۍ په بشپړه توګه په اسلامي هیوادونو کې د پلي کولو وړنه دي او که پلي هم شي بیا د توقع وړ نتیجه

نه ورکوي.

• د اسلامي هیوادونو ډېر اقتصاد پوهان او پالیسي جوړونکي چې په حکومتي چاروکې فعال رول لوبوي څرنګه چې دوی په غربي او پر مختللو هیوادونو کې زده کړې کړې او همله روزل شویدي، نو دوی په دې هڅه کې وي چې همغه غربي تیوري په خپلو هیوادونو کې پلې کړي او بله دا چې دوی ددې هیواد د ټولنیزو او دیني مسائلو په اړه ښه معلومات نه لري نو ځکه دې اړخ ته د اړتیا وړ توجه نه کوي چې په دې وجه د دوی هلې ځلې موثرې او ګټورې نه تماميږي.

• د غربي هیوادونو د متخصیصنو لخوا د وړاندې شوو هغو پالیسیو او مشورو پلې کول چې زمونږ له کلتور او دیني اصولو سره په ټکر کې دي د اقتصادي پر مختګ پر ځای د کورنۍ اړې دوړې د رامینځ ته کېدو سبب ګرځي.

• د اسلامي هیوادونو د وروسته پاتې کېدو اصلي عامل دا دی چې دوی خپل وسایل په موثر ډول سره نه کاروي او ددې تر څنګ دوی موثره او تریننګ «روزل» شوي بشري قوه نه لري نو دوی باید د بشري قوی یا ځواك خوا ته ډیره پاملرنه وکړي.ځکه که مونږ پرمختللې ټکنالوژي پیدا هم کړو د هغې دکارولو او چلولو لپاره به بیا هم د نورو هیوادونو متخصصینو ته اړ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم فصل

د اسلامي هيوادونو ترمينځ اقتصادي همکاري (ائتلاف) (32)

د يو ګروپ هيوادونو تر مينځ اقتصادي همکاري يا ګډه مرسته د پوره اقتصادي اتحاد معنی ورکوي . اقتصادي اتحاد په دوه ډوله دی، بشپړ اقتصادي ائتلاف او جزوي يا غير کامل اقتصادي اتحاد. په بشپړ اقتصادي ائتلاف کې ګډ مارکېټ، آزاده سوداګري، ګډه اقتصادي مرسته او داسې نور ټول شامل دي او په انفرادي ډول سره دا په غير مکمل اقتصادي اتحاد يا په تدريجي اقتصادي اتحاد کې شامليږي.

د اسلام له نظره هر هغه کوښښ د منلو او ستايلو وړدی چې په هغې سره د اسلامي هيوادونو تر مينځ اړيکې ښې کيږي او د مسلمانانو تر مينځ د يووالي سبب شي. الله تعالی په قرا ن کريم کې فرمايي:

[وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ] (المائدة 1)

ترجمه: .....او مرسته کوئ تاسې يو تر بله په نيك کار او تقوی کې او مه کوئ تاسې مرسته (مدد) يو تر بله په ګناه او په عدوان(ظلم تجاوز).

په دغه مبارك آيت کې الله تعالی مسلمانانو ته امر کړی چې يو له بل سره د خير په کارکې مرسته وکړي او په بد عمل کې له مرستې څخه منع کړی شويدي.

په بل آيت شريف کې فرمايي :

[إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِي] (الأنبياء 91)

---

[32] -دغه ټول فصل د ښاغلي دکتور عبدالرحمان يسري د کتاب(Studies in the Science of Islamic Economics) د دولسم فصل څخه را اخستل شوی ،او ددغه موضوع عنوان دی Forward Positive Economic Integration Among Islamic Countries

په دغه آيت کې ويل شوي چې بې شکه ستاسې امت يو واحد امت دی، يعنې ټول مسلمانان بايد سره يو وي او په خپلو مينځونو کې سره اتفاق او يووالی ولري .يووالی له اقتصادي همکارۍ نه غوره دی ځکه په يووالي کې اقتصادي همکاري هرومرو شامله ده مګر په اقتصادي همکارۍ کې د يووالي شامليدل حتمي نه دي.

د اسلامي هيوادونو تر مينځ د اقتصادي يووالي((ائتلاف او همکارۍ)) لپاره بايد دا په پام کې ونيول شی چې هيڅ هيواد دا حق نه لري چې د غير اسلامي هيوادونو په شان داسې اقتصادي اصول او طريقې وکاروي چې خپل ګاونډي اسلامي هيواد ته زيان ورسوي، بلکې بايد داسې لارې چارې ولټول شي چې دواړو هيوادونو ته په کې ګټه وي او که چيرې بياهم داسې يو هيواد پيدا شي چې د بل مسلمان هيواد په زيان اقتصادي پاليسي وکاروي هغه بايد له اقتصادي اتحاد څخه ليرې کړی شي.ددې تر څنګ بايد يوه مناسبه لار (ستراتيژي) تياره شي او په لويه پيمانه په ټولو هغو هيوادونو کې پلی کړی شي چې په دغه اقتصادي اتحاديه کی غړيتوب لري. ددې تر څنګ تجارتي، مالي او پولي پاليسی بايد د اسلامي قوانينو او احکامو په رڼا کې جوړې شي او په پټو سترګو بايد د غربي تيوريو په پلي کولو پسې منډې ونه وهل شي، کومې چې يوازې د دوه اړخيزې ګټې په خاطر پلې کېږي او روا او ناروا ته پکې پام نه کېږي.

په اقتصادي برخه کی پر نورو تکيه کول او پايلې يې:

د اوسنۍ اسلامي نړۍ زياته برخه په نړيواله کچه د غريبو او وروسته پاتې هيوادونو له ډلې څخه شميرل کېږي او له ټولو هغو مشکلاتو سره لاس او ګريوان دي چې نور غير اسلامي غريب هيوادونه ورسره مخ دي. د بيلګې په توګه صادرات يې زياتره خام مواد دي او په لومړنيو تجارتي توکو باندې تکيه لري او واردات يې خوراکي مواد ، اړين شيان او نور استهلاکي توکي دي او په کمه اندازه تکنالوژي او ماشين آلات تشکېلوي. له دغه تجارتي بڼې څخه دا څرګنديږي چې اسلامي هيوادونه په غربي او غير اسلامي هيوادونو باندې متکې دي.او دغه اقتصادي تکيه د تاريخي شاليد په وسيله نوره هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرګندیدای شي. په تاریخي ډول سره دا ښکاره خبره ده چې استعماري هیوادونو په اسلامي هیوادونو کې د استعمار په دوران کې او له هغه څخه وروسته د مستقیمې پانګونې او یا مرستې په وسیله سره د هغو خامو او لومړنیو تجارتي توکیو تولید تقویه کړیدی د کومو لپاره چې د دوی فابریکو او خلکو اړتیا لرله.

اسلامي هیوادونه باید په پرمختللو هیوادونو باندې خپله اقتصادي تکیه کمه کړي او په خپل مینځ کې یو له بل سره همکاري وکړي اود خپلو صادراتي توکیو ترکیب باید پراخ کړي. او تر څو پورې چې د اسلامي هیوادونو اقتصاد په غیر اسلامي هیوادونو پورې تړلی وي، تر هغې پورې د اسلامي هیوادونو تر مینځ پیاوړې اړیکې مینځ ته نشي راتلی او اقتصادي یووالی یې مشکل دی.

اقتصادي یووالي ته لیوالتیا او په مخ کې پراته خنډونه:

په ډېرو اسلامي هیوادونو کې د تیرو دریو لسیزو حالات او داخلي بدلونونه د عوامو له اړخه د اسلامي شرعي اصولو د پلي کولو او د اسلامي امت د یووالي لیوالتیا په ګوته کوی ددې تر څنګ د ځینو اسلامي هیوادونو حکومتونو هم هڅه کړې چې په نړیواله کچه یو اسلامي ځواک جوړ کړي. په ډیرو هیوادونو کې نړیوال اسلامي کنفرانسونه جوړشول او یو شمیر نوې اسلامي ادارې او ټولنې جوړې شوې. دغه ټولې هڅې ددې ښکاره ثبوت دی چې د اسلامي هیوادونو وګړي او حکومتونه هڅه کوي اسلامي شریعت پلی کړي او خپل پخوانی یووالی او برم بیا تر لاسه کړي .

مګر ددې تر څنګ د اسلامي هیوادونو تر مینځ ډېر سیاسي اختلافات او توپیرونه هم شته چې د ددوی د یووالي او اقتصادي همکارۍ په مخ کې خنډ ګرځي چې ددې ښه بیلګه د عراق ایران جنګ، د افغانستان او پاکستان تر مینځ په سرحدي سیمه لانجه او داسې نور مشکلات دي. زیاتره دا ډول لانجې اسلامي هیوادونو په خپله نه دي جوړې کړې بلکې د استعماري قوتونو او هیوادونو له اړخه ورته جوړ شویدي تر څو خپلو شومو مقاصدو ته پرې ورسیږي، خو مونږ دا ویلی شو کله چې اسلامي نړۍ خپلو اسلامي

اصولو او ارزښتونو ته غاړه کیږدي دغه مشکلات به ورو په ورو کم او حل شي. په هر ډول سره اوس په لنډ وخت کې د اسلامي نړۍ تر مینځ بشپړ اقتصادي اتحاد ناشونی بریښي خو جزوي اقتصادي همکاري او یووالی ممکن دی، د بشپړ یووالي لپاره یو څه وخت ته اړتیا شته. په دې اړوند ځنې غتې پروژې هم په کار اچول شویدي لکه د عربو مشترک مارکیټ او داسې نور مګر ډېرې بریالۍ نه بریښي.

داقتصادي ائتلاف په مخ کې ولاړ خنډونه:

د اقتصادي ائتلاف په لار کې پراته خنډونه په لاندې ډول دي:

1. په اسلامي هیوادونو کې غیر اسلامي قوانین او ارزښتونه کوم چې په طبیعي ډول سره غیر اسلامي ادارې او پالیسۍ پیاوړې او حمایه کوي.
2. په اسلامي نړۍ کې پیاوړې او فعال غیر اسلامي بانکي سیستم کوم چې تر ډیره د غربي نړۍ له بانکي سیستم سره تړلی دی.
3. د اسلامي نړۍ د تجارت اوسنی جوړښت (ترکیب) ،دکوم په بنا چې اسلامي هیوادونه په اقتصادي توګه په غربي هیوادونو تکیه لري.
4. د اسلامي هیوادونو هغه رسمي قوانین کوم چې د کارګرانو آزاده راشه درشه منع کوي او د مسلمانو کارګرو لپاره پکې هیڅ استثنا نشته. مسلمانو کارګرو ته اجازه نشته چې په آزاده توګه له یوه اسلامي هیواد څخه بل اسلامي هیواد ته لاړشي، دا د اقتصادي یووالي او ائتلاف په وړاندې تر ټولو لوی خنډ دی .
5. په اسلامي هیوادونو کې د مسلمانو کار و بار کوونکو یا سوداګرو لپاره د ترجیحي چلند نه موجودیت.

د اقتصادي ائتلاف (یووالي) لارې:

له پورتني بحث څخه دا نتیجه اخلو چې په اسلامي نړۍ کې یو دم د اقتصادي ائتلاف یا یووالي مینځ ته راتګ ناشونی دی، ځکه د اقتصادي ائتلاف مخالفې قواوې ډېرې دي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ يې له پامه نشو غورځولی.نو کوم اسلامي هيوادونه چې غواړي اقتصادي ائتلاف وکړي بايد لاندينې ټکي په پام کې ونيسي:

لومړی لار: دوی (اسلامي هيوادونه) يو اوږد مهاله مرحله وار پروګرام پيل کولی شي لکه څرنګه چې اورپايي اتحاديې همداسې کړي وو. تر څو په پای کې پوره اقتصادي ائتلاف ته لاره هواره شي. په دې ډول په لومړي پړاو کې آزاده اسلامي تجارتي ساحه جوړيدی شي او بيا په دوهم پړاو کې اسلامي ګمرکي اتحاديه جوړيدي شي اوداسې نور.

دوهمه لار : دا ده چې اسلامي هيوادونه په لومړي قدم کې او مخکې لدينه چې بل څه وکړي د يوې اسلامی استراتيژۍ په وسيلې سره مخالف ځواکونه او د اقتصادي ائتلاف مخالفې قواوې او فعال ځواکونه له مينځه يوسي. په دوهم قدم کې زه دا وړانديز کوم چې اسلامي هيوادونه هغه ټول بنديزونه له مينځه يوسي کوم چې د اسلامي هيوادونو تر مينځ د کارګرو او کپيټل (سرمايې،ماشين آلاتو) د آزاد تګ راتګ مخه نيسي

د اسلامي بشپړ ائتلاف يا يووالي د لاسته راوړلو دريم قدم يا دريمه مرحله (پړاو) د تجارتي ، پولي او مالي پاليسيو د يو کولو پړاو يا مرحله ده او ددې هدف د حاصلولو لپاره پدې کی د پرتو ټولو خنډونو او مشکلاتو له مينځه وړل ضروري دي تر څو د اسلامي هيوادونو پرمختګ او هوساينه ترلاسه شي.د پورته دريو وړاندې شوو وړانديزونو(مراحلو) تشريح په لاندې ډول ده.

1. لومړی مرحله :د اقتصادي ائتلاف د اهمو مخالفو قواوو له مينځه وړل:

د اقتصادي ائتلاف ضد اهمې قواوې په حقيقت کې له هغو غير اسلامي قوانينو، ارزښتونو او ادارو څخه سرچينه او مرسته اخلي کوم چې په اسلامي هيوادونو کې اوس شتون لري .ددې په خاطر بايدګړندي قدمونه اوچت شي چې په اسلامي هيوادونو کې اسلامي قوانين او ارزښتونه بيا را ژوندي کړی شي. دا به بابيزه وي چې مونږ د اسلامي هيوادونو تر مينځ د اقتصادي ائتلاف هيله وکړو خو د اسلامي شريعت په عملي کولو

کې وفادار او ربښتيني ونه اوسو.خو دا بايد ووايو چې په پوره ډول سره د شريعت پلي کول يو څه وخت ته اړتيا لري او دا به په تدريجي ډول سره صورت نيسي ، ځکه دم مهال اسلامي هيوادونه له شريعت څخه ليرې پاتې دي او په ټولو اقتصادي چارو کې شرعي احکام پلي کول حتما يو څه وخت ته اړ تيالري. تر اسلامي شريعت لاندې به شخصي شتمني په امن وي، انحصار (مناپولي) ،احتکار او داسې نور اعمال به په ټولنه کې ځای ونه لري، زکات به په موثر ډول سره ټوليږي او مصرفيږي. په اسلامي نړۍ کې به ټولې غير اسلامي ادارې او پاليسۍ د پښو ټينګولو ځای له لاسه ورکړي او د هغې بديلې اسلامي ادارې به يې ځای ونيسي. يوه ډېره خطرناکه پديده چې اوس اسلامي هيوادونه ورسره لاس اوګريوان دي د ټولنيز دوه ګوني توب يا دوه مخۍ (Sociological Dualism) پديده ده او هغه په دې ډول سره چې ځنې خلك د اسلام د مبين دين اصول او قوانين له غربي تهذيب، ارزښتونو او اصولو سره ګډوي او له دواړو څخه هر هغه څه چې د دوی خوښ وي اخلي او پلي کوي يې، چې ددغه ډول اعمالو ښه بيلګه زمونږ د هيواد په پلازمينه (کابل) کې د خلکو په لباس او اعمالو کې ښه ليدل کېږي. د اسلامي او افغاني اصولو او ارزښتونو او کلتور پلي کول ددې له پاره اړين دي چې مونږ په دې وتوانيږو چې په خپله پاليسۍ جوړونه کې خپلواکه و اوسو او د غربي کلتور او ارزښتونو تر اغيزی لاندې نه وو تر څو داسې پاليسۍ جوړې شي چې اسلامي هيوادونه يو له بل ته سره نژدې کړي.

دوهمه مهمه مسئله چې بايد په لومړۍ مرحله کې حل شي هغه په غير اسلامی هيوادونو باندې د اسلامي هيوادونو اقتصادي تکيه ده، مونږ (اسلامي هيوادونه) بايد زيار وباسو تر څو پر غربي او غير اسلامي هيوادونو باندې متکې پاتي نشو خصوصاً په اقتصادي ډګر کې بلکې دوی بايد د وارداتو په عوض فابريکې (Import Substitution Indusrtries)جوړې کړي .په دې معنی کوم تجارتي توکي چې دوی يې واردوي د هغې د توليد لپاره اسلامي هيوادونه بايد دتوليد فابريکې جوړې کړي . داسلامي قوانينو پلي کول به د سودي بانکونو ټغر هم ورټول کړي،کوم چې د اسلامي اقتصاد د پلي کولو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي ائتلاف ضد لوی خنډ دی.

2. دوهمه مرحله: د بشري فکتور آزادي او موبلایزیشن

له بشري فکتور څخه زمونږ هدف انسان دی، په بشري ځواك یا فکتور کې کارګر، تخنیك لرونکي(ټکنیشن)، مینجران اداره کوونکي، ساینس دانان او صنعت کاران ټول شامل دي. د مثبت اسلامي اقتصادي ائتلاف (یووالي) لپاره د بشري فکتور آزادي یو اړین شرط دی. داسې که چیرې په اسلامي نړۍ کې د یوه هیواد کارګر وغواړي چې په بل اسلامي هیواد کې کار وکړي نو هغه ته باید هملته د کار کولو اجازه ورکړل شي او په دې سره به دواړه هیوادونه (له کومه چې کارګر ځي او چیرته چې کارکوي) ګټه وکړي ځکه کوم هیواد ته چې کارګر ځي ددې معنی ورکوي چې هلته کارګران کم دي نو د هغوی د فابریکو د چلونې لپاره بهرنیو کارګرو ته اړتیا لیدل کېږي او دغه کارګر به بیا په خپلو هیوادونو کې خپلې کورنۍ په مالي توګه حمایه کوي.متاسفانه چې په اوس وخت کې اسلامي هیوادونه اجازه نه ورکوي کارګران په ازاده توګه له یوه نه بل هیواد ته لاړ شي او په دې وجې سره ډېر تکړه اسلامي علماء، ساینس پوهان، اقتصاد پوهان او نور په لویدیځو هیوادونو کې د کار کولو هڅه کوي او هغوی هم ورته په خپلو هیوادونو کې د اوسیدو شرایط برابروي . ددې پرځای چې نوموړي د اسلامي هیوادونو په پرمختګ کې برخه واخلي د غربي هیوادونو په اقتصادي پر مختګ کې ونډه اخلي، دغه مشکل ته په اقتصادي ژبه د پوهې د خاوندانو هجرت (Brain Drain) وایي چې معنی یې دا ده له هیواده تکړه بشري قوه وځي او بیکاره هغه چې په څه نه پوهېږي د هیواد د ننه پاتې کېږي. له نیکمرغه چې دوه دری کاله وړاندې د سعودي عربستان حکومت یوه نوې پالیسي جوړه کړه چې د هغې په ترځ کې یې د لوړو زده کړو لرونکو کارګرو ته چې فعلاً په سعودي کې کار کوي د تابعیت ورکولو اجازه ورکړه . مونږ له دې څخه هم سترګې نه شو پټولی چې که بشري فکتور آزاد کړی شي ځنې هیوادونه لکه عربي نړۍ به له یو څه مشکلاتو سره مخ شي ځکه د غریبو اسلامي هیوادونو کارګر لکه د بنګلدیش،

افغانستان ، پاکستان اوداسې نور به ډېر زیات هغو هیوادونو ته مخه کړي. مګر ددې مشکل د حل لپاره اسلامي هیوادونه کولی شي چې مرحله واره پالیسي جوړه کړي په داسې شکل چې په لومړۍ مرحله کې یوازې د لوړو زده کړو درلودونکي لدې آزادۍ نه برخمن شي او ورپسې د ټیټو زده کړو لرونکي او یا په پیل کې د څو ورته شرائطو لرونکو اسلامي هیوادونو ترمینځ بشري قوه آزاده کړی شي او ورپسې وروسته ټوله اسلامي نړۍ په کې ورګډه شي.

3. دریمه مرحله: داسلامي ګمرکي او اقتصادي پالیسیو یووالی

په دغه مرحله کې اسلامي هیوادونه په مستقیم ډول سره د اقتصادي ائتلاف د ترلاسه کولو لپاره دری لارې یا وسیلې په کار اچولی شي.

لومړی د اسلامي اصولو په عملي کولو سره دګمرکي پالیسیو یووالی او د اسلامي ګمرکي اتحادیې جوړونه.

دوهم د اسلامي هیوادونو د تولیدي توکېو هماهنګي (همغږي) (د نسبي غوره والي په اساس Comperative advantage). د نسبي برترۍ طریقه دیته وایي کوم هیواد چې یو شی د بل هیواد په پرتله په کم قیمت او ښه جنسیت تولید کولی شي هغه باید د هم هغه تجارتي توکېو په تولید کې تخصص وکړي او یا بالعکس بل هیواد باید د هغو شیانو په تولید کې تخصص وکړي چې په پرتلیزه توګه د هغې د ښه تولید توان لري او بیا دوی کولی شي چې د آزاد تجارت په وسیله خپلې اړتیاوې رفع کړي .

دریم په دې موخه د اقتصادي پالیسیو یووالی او هماهنګي چې د اقتصادي ائتلاف یا یووالي هدف پوره کړی شي. ددې تر څنګ دا هم باید ومنو چې په اسلامي هیوادونو کې د شریعت په پلي کولو سره به له مارکېټ نه انحصار داري (مناپولي) ورکه شي او په مارکېټ کې د شرعي احکامو د پلي کولو په منظور به اسلامي هیوادونه دیته اړ وي چې د اقتصادي پالیسیو د انسجام ګډه اداره جوړه کړي. نوموړې اداره به په اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونو کې د نرخونو د ټیرنو، په مارکېټ کې د احتکار، انحصار داری او داسې نورو غیر شرعي معاملاتو د مخنیوي دنده په غاړه لري.

4. د مالي او پولي پالیسیو یووالی (کوارډنشن) او د ګډ پلان اړتیا:

د اسلامي هیوادونو تر منځ د مالي او پولي پالیسیو انسجام او یووالي ته ډېره اړتیا لیدل کېږي ځکه اسلامي اقتصاد یو بې سوده (Interest) اقتصادي سیستم دی نو ددې لپاره د پیسو ارزښت ثابت ساتل ډېر اړین دي. د پیسو د ارزښت په ثابت ساتلو سره به په اسلامي هیوادونو کې د پانګونې لپاره ښه شرایط برابر شي او ددې تر څنګ به د افلاسیون مخه نیول شوې وي چې پر اقتصاد د هغې ناوړه عواقب او مضر اثرات مخکې ذکر شویدي. حکومتونه باید په بانکي سیستم باندې خپل کنټرول وساتي تر څو د پیسو ارزښت کنټرول او ښه اداره کړی شي.

او س راځو مالي پالیسۍ ته معلومه دې وي چې ټکس او د حکومت لګښت تر مالي پالیسۍ لاندې راځي، په اسلامي مالي پالیسۍ کې زکات ډېر اهم رول لري حکومت باید زکات راټول کړي او په مستحقینو باندې یې وویشي په دې لړ کې اسلامي هیوادونه باید په ګډه سره هڅې وکړي تر څو د زکات د ښې ادارې لپاره موثر ګامونه اوچت شي او زکات د غریبۍ او بیوزلۍ د له مینځه وړلو لپاره وکارول شي. د اسلامي هیوادونو په مینځ کې د مالي او پولي پالیسیو انسجام به د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ لپاره ګټور تمام شي مګر مهمه خبره دا ده چې اسلامي هیوادونه کومې لارې چارې وکاروي چې په یوه وخت کې په ټوله اسلامي نړۍ کې یو ډول اقتصادي (مالي، پولي او...) پالیسي عملي شي؟ او په دې سره وکولی شو په ټوله اسلامي نړۍ کې د مشخصو اهدافو د لاسته راوړلو په منظور بانکونه او نورې مالي ادارې د یوه مشخص او معین لوري او هدف په خوا برابرې او په مخ بوځو.

دا باید ذکر کړو چې د اسلامي هیوادونو لپاره لارښود اقتصادي پلان (Instructional or Inductive) غوره دی او هغه په دې ډول سره چې باید داسې اقتصادي پالیسي او پلان جوړ شي چې هغه سکتور ته چې د توجه وړ او یا اړین دی ښه وده ورکړي او د صنعت

کارو لپاره زړه راښکونکي شرایط برابر کړي چې په دغو پروژو کې پانګه واچوي مثلا هغوی ته په ټکس کې مراعات ورکړل شي او یا داسې نور. د اقتصادي ائتلاف لپاره ډېرو ټیرونو او پلانونو ته اړتیا لیدل کېږي تر څو د ټولو هیوادونو وسایل په موثر ډول سره وکارول شي او د اتحادیې ټول غړي هیوادونه په اقتصادي ډګر کې پرمختګ او وده وکړي.

اسلامي ګمرکي اتحادیه:

د اسلامي ګمرکي اتحادیې د جوړولو په خاطر، زما وړاندیز دا دی چې ددې هڅو په لړ کې دې له هغه ګمرکي سیستم (العشور) څخه چې د حضرت عمربن الخطاب (رض) په وخت کې پلی شوی و کار واخستل شي، او دغه سیستم (العشور) په اسلامي نړۍ کې پرته له کوم بدلون څخه تر ډېره وخته کارول شوی هم دی. دغه سیستم دوه برخې لري، یوه برخه یې له مسلمانو سوداګرو سره او بله بر خه یې له غیر مسلم سوداګرو سره تړاو لري. د غیر مسلم سوداګرو تر مینځ هم تو پیر شته، د سوله غوښتونکي غیر مسلم هیواد سره د هغه غیر مسلم هیواد په نسبت چې له اسلامي امت سره د جنګ په حالت کې وي یو څه نرمي کېږي. په مسلمانو سوداګرو 2.5% ټکس لګیږي او کله چې دغه تجارتي توکي اسلامي هیواد ته داخلیږي، په غیر مسلم باندې دغه ټکس دوه چنده کېږي یعنې ۵% ټکس ورڅخه اخستل کېږي او په ځینو حالاتو کې څلور چنده یعنې ۱۰% ټکس هم ورنه اخستل کېږي او دا په هغه صورت کې چې دغه تجارتي مال له داسې غیر مسلم هیواد څخه راوړل شي چې له مسلمانانو سره د جګړې په حال کې وي. د العشور سیستم دا هم تائیدوي چې هر څومره ټکس کفار پر مسلمانانو لګوي، مسلمانان هم باید پر دوی هغومره اندازه ټکس ولګوي.

زما د وړاندیز معنی دا نه ده چې په اوس وخت کې دې د العشور ظاهري معنی او مفهوم پلی شي، بلکې مهم شي دا دی چې د العشور سیستم له حکمت څخه ګټه اوچته شي، ځکه دغه سیستم د قران او احادیثو په رڼا کې جوړ شوی او ددغه سیستم حکمت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټ باید اسلامي هیوادونه په کار واچوي . ددې معنی دا ده چې مسلمانو سوداګرو ته باید په ترجیحي بنیاد د ټکس په سیستم کې یو څه مراعات ورکړل شي .له بله اړخه هغو غیر مسلم هیوادونو ته چې په سوله ایز ډول سره اوسیږي، د هغه غیر مسلم هیواد په نسبت زیات مراعات ورکول کیږي کوم چې له مسلمانانو سره د جنګ په حالت کې وي.

کله چې د اسلامي هیوادونو تر مینځ ګمرکي اتحاد جوړیږي نو خپل مینځي ټکسونه (مالیه) به کموي او پر هغو هیوادونو به په نسبي توګه زیات ټکس لګوي کوم چې پدې اتحاد کې غړیتوب نلري. په دې سره به د اسلامي هیوادونو صنعت وده پیداکړي او د اسلامي کمپنیو لپاره به غټ مارکېټ پیداشي، ځکه چې دوی به په ټولو اسلامي هیوادونو کې په آزاده توګه خپل تولید یا تجارتي توکي پلورلی شي او په بهرنیو کمپنیو به لوړ ټکس لګیدلی وي . ددې تر څنګ اسلامي هیوادونه باید هڅه وکړي چې پر غرب او نورو غیر اسلامي هیوادونو خپله اقتصادي اتکا له مینځه یوسي، په دې لړ کې به دوی هغه واردات چې له کفري هیوادونو څخه یې کوي د اسلامي هیوادونو په وسیله عوض کړي. اسلامي هیوادونه باید په ګډه سره ددې کوښښ وکړي چې په خپلو هیوادونو کې نوې او پر مختللې فابریکې جوړې کړي تر څو د اسلامي امت اړتیاوې پخپله په اسلامي هیوادونو کې د ننه پوره شي.

اووم فصل

انفلاسیون (Inflation)

انفلاسیون د پیسو د ارزښت کموالي او په مسلسل ډول د نرخونو جګوالي ته وایي.دا یوه داسې مهمه مسئله ده چې له ډېرې مودې راهیسې خلک ورسره لاس او ګریوان دي د انفلاسیون په وجه ډېر عام وګړي ځپل کېږي، ځکه پدې سره دوی د اجناسو د اخستنې قدرت او توان له لاسه ورکوي، په خاص ډول په قرض ورکونکو باندې بده اغیزه کوي ځکه کله چې دوی د خپل قرض پیسې بیرته ترلاسه کوي نو په هغو سره د خپل لومړني ارزښت په اندازه د اخستنې قدرت نلري.

د لوړانفلاسیون مخنیوی یو اړین کار دی که مخنیوی یې ونشي نو د یو هیواد د اقتصادي سیستم دګډوډۍ باعث ګرځي چې ددې څرګند مثال، د لوړ انفلاسیون په وجه له لومړي نړیوال جنګ څخه وروسته د جرمني او هنګري د اقتصاد بد حالت دی دوی پدې وجه ډېر کړاونه و لیدل. انفلاسیون د اقتصاد پوهانو لخواپه مختلفو تعریفونو تعریف شویدی:

المقریزي د ابن خلدون شا ګرد د انفلاسیون په اړوند یوکتاب لیکلی چې د (اغاثة الامة بکشف الغمة) په نوم یادیږي ، المقریزي د انفلاسیون سببونه دا لاندې ښودلي دي:

۱-د عرضه کموالی

۲- خیانت او رشوت:

د بیلګې په توګه، یو شخص د یو منصب او رتبې د تر لاسه کولو لپاره رشوت ورکوي او بیا د خپلې دغې رتبې څخه غلطه او نا مشروع ګټه اخلي له سوداګرانو څخه رشوت اخلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بالاخره دغه بوج د لوړو نرخونو په شکل پر عوامو پریوزي.

۳- مناپولي،احتکار

۴- د روپیو یعنې د پیسو زیات چاپول

المقریزي د پیسو په باره کې ډېر څه لیکلي او دده د نظریاتو څخه ملټن فریډمن ډېر متاثره شوی او داسې اوریدل شوي چې هغه ویلي اصلي مونټرست مقریزي دی، زه نه یم.

ځنې اقتصاد پوهانو انفلاسیون په لاندې ډول سره تعریف کړیدی:

د سیلورمن (Silverman) لخوا پدې ډول:تعریف شوی: د بیع بقاله لپاره د اړتیا له اندازې نه د زیاتې اندازې پیسو عرضه چې دا د نرخونو د لوړوالي سبب کېږي.

کرودر(Crowther) انفلاسیون داسې تعریفوي: انفلاسیون هغه حالت ښیي چې د پیسې ارزښت پکې کم شي او یا په بل عبارت د اجناسو قیمت چې اوچت شي.

او ښاغلی کولبورن (Coulborn) انفلاسیون په لاندې ډول تعریفوي:

انفلاسیون هغه حالت ته وایي چې په ډېرو زیاتو پیسو ډېرلږ اجناس را نیول کېدای شي.

د انفلا سیون ډولونه:

د انفلاسیون په اړوند دوې نظریې شته:

لومړی: مونټرسټ نظریه: د مونټرست نظریه د ملټن فریډمن لخوا په لاندې ډول ورکړل شویده:

انفلاسیون هر ځای او هر وخت یوه مونیټري پدیده ده او کله چې نرخونه یو ځل اوچت شي دا سلسله بیا د پیسو له زیاتوالي پرته دوام نشي پیدا کولی، یعنې حتما به د پیسو د چاپ اندازه زیاتیږي.

ددې نظریې په اساس د انفلاسیون د مینځته را تګ یوا زینۍ وجه د پیسو بې اندوله چاپول دي.

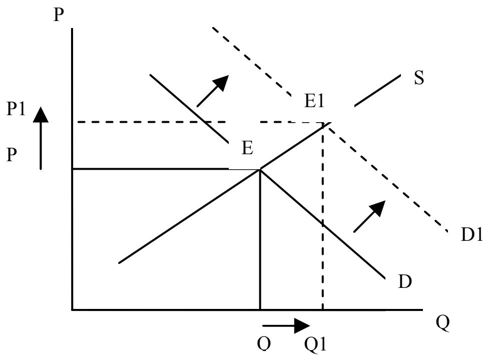

په پورتني ګراف کې دا ښودل شویده، لومړی په اقتصاد کې تعادل د E په نقطه کې دی، په کوم ځای کې چې تقاضا او عرضه یو له بل سره تقاطع کوي، په دغه حا لت کې د p په نرخ باندې دD په مقدار اجناس خر څیږي، کله چې د پیسو عرضه زیاته شي، تقاضا ورسره زیاتیږي، ددې په وجه د تقاضا خط پورتهD1 ته نقل کېږي، څرنګه چې عرضه په خپل پخواني حالت ثابته پاتې ده نو پدې حالت کې تقاضا له عرضې څخه زیاته ده چې دا د نرخ د جګوالي باعث ګرځي او نرخ له P څخهP1 ته لوړیږي او نوي تعادل د E1 په نقطه کې مینځ ته راځي نو له دې څخه دا څرګندیږي چې د پیسو زیاتوالی د انفلاسیون د رامینځ ته کېدو با عث ګرځي.

دوهم: ساختماني نظریه (Structualist approach): ددې نظریې په اساس انفلاسیون په دوه ډوله دی، انفلاسیون د تقاضا د فشار په وجه demand pull (inflation)او انفلاسیون د مصارفو د فشار په وجه (Cost Push Inflation)

1. انفلاسیو ن د تقاضا د فشار له امله:

دغه انفلاسیون هغه وخت مینځ ته راځي کله چې تقاضا له عرضې څخه زیاته شي، تقاضا په مختلفو وجوهاتو زیاتیدلای شي مثلاً: د نفوس زیاتوالی، د حکومت په مصارفو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاتوالی او داسې نور، په لاندې ګراف کې دغه ډول انفلاسیون ښودل شویدی:

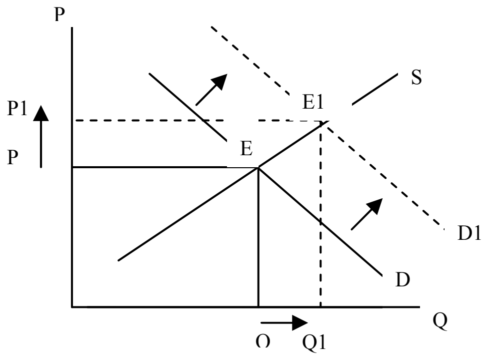

دغه ګراف له پورتني ګراف سره پوره ورته والی لري، توپير يې يوازې دا دی چې پدې ځای کې تقاضا د پيسو د زياتې چاپونې په وجه نده زياته شوې، بلکې د نفوس د زياتوالي، د حکومت د مصارفو د زياتوالي او يا د بل لامل له امله تقاضا زياته شويده.

انفلاسيون د مصارفو د فشار له امله:

دا ډول انفلاسيون د توليد د لګښت د زياتوالي له امله مينځ ته راځي. د بيلګي په توګه کله چې د تيلو بيه اوچته شي، د ټولو هغو صنعتي فابريکو چې د تيلو له انرژۍ څخه کار اخلي د توليد لګښت زياتيږي او دوی مجبوريږي چې توليد کم او د خپلو توليداتو بيه زياته کړي او پدې ډول سره انفلاسيون مينځ ته راوړي.

ددې ډول انفلاسيون مهم عوامل دادي: د تنخواګانو لوړيدل، د خامو موادو بيه زياتيدل، د انرژۍ بيه لوړيدل اوداسې نور.

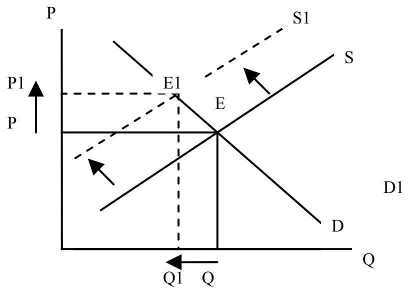

په پورته شکل کې وينو کله چې د توليد لګښت زيات شي، د عرضې خط پورته ځي او عرضه له Q څخهQ1 ته راکميږي او څرنګه چې په اوسنۍ بيه کې عرضه له تقاضا څخه کمه ده نو په نرخ باندې لوړ فشار دی او پدې وجه نرخونه له P څخه P1 ته اوچتيږي او نوی تعادل د E1 په نقطه کې مينځ ته را ځي.

د انفلاسيون اغيزې:

انفلاسيون د منفي اثراتو تر څنګ څه مثبت اثرات هم لري او هغه په دې ډول کله چې انفلاسيون زيات شي نو د ټولو شيانو نرخونه ورسره اوچتيږي او توليدونکي ددې لپاره چې ډيره ګټه تر لاسه کړي د توکپو توليد زياتوي، ځکه پدې سره د دوی ګټه زياتيږي او ددې لپاره چې توليدات زيات کړي، نويو کارګرانو ته اړتيا پيدا کوي، نو ډير نوي کارګر په کار اچوي او پدې سره بيکاري تر يوه حده کميږي، ددې جزوي ګټې تر څنګ انفلاسيون ډير مضر اثرات هم لري، خصوصا د هغه ګروپ کسانو لپاره چې معين عايد لري ځکه ددوی د اخستنې قدرت (purchasing power) کميږي، ددې په وجه د اجناسو د اخستنې تقاضا کميږي او پدې ډول سره توليدونکي مايوسه کيږي ځکه توليدات يې د نرخونو د جګوالي په وجه نه پلورل کيږي، نو مجبوريږي چې توليدات کم کړي او ډير کارګر له کاره ګوښه کړي چې پدې سره د بيکارۍ کچه زيا تيږي، انفلاسيون په عمومي ډول بسپنه کموي او هم د انفلاسيون په وجه صادرات کميږي او دا د BOP د خسارې باعث ګرځي کوم چې په اقتصاد بد اغيز کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي اقتصاد او انفلاسيون:

انفلاسيون د غير منظمو چلندونو او د اقتصادي فکتورونو له نا انډولۍ څخه مينځته راځي. اوسني کپيټاليستي سيستم ته آزاد اقتصاد يا د ازاد مارکيټ سيستم ويل کېږي، په کوم کې چې ځنې عملونه (تقاضا او عرضه) چې هدف يې د شخصي ګټې او فايدې ګټل دي، اقتصادي وسايل توزيع او تنظيموي .د دوی ټولو هدف زياته ګټه، په لوړ نرخ باندې شيان پلورل، لوړه تنخوا تر لاسه کول دي، دغه حالت په اقتصادي سيستم کې بې تعادلي مينځته راوړي.

کله تقاضا ، کله عرضه زياته وي او کله خو د پيسو عرضه بې له کومې اړتيا زياته شي،په همدې ډول اجاره دار (منافلسټ) په مصنوعي ډول د اجناسو نرخونه اوچتوي تر څو ډېره ګټه وکړي.

انفلاسيون نرخونه اوچتوي او صنعتکار د اجناسو توليد زياتوي دغه ټول عوامل د اقتصادي بې تعادلۍ يا نا انډولۍ باعث ګرځي.

اسلامي اقتصاد هم يو آزاد سيستم دی مګر دغه آزادي د شريعت د اصولو په چوکاټ کی د ننه ده او د شريعت اوامر تر ډېره حده اقتصادي بې تعادلي او ناانډولي کموي. په اسلام کې توليدونکي، مصرفونکي او د توليد نور عوامل په خپلو اقتصادي تصاميمو او عملونو کې آزاد دي خو دوی بايد خپل فعاليت د شريعت په حدودوکې د ننه وساتي او فعاليت يې هسې د حکومت تر مستقيم کنټرول لاندې ندی لکه ځرنګه چې په کمونيستي سيستم کې دی. اسلامي اقتصادي سيستم د اسلام د ژوند د تګلارې يوه برخه ده نو ځکه هر سړی چې په انفرادي ډول کوم اقتصادي کارکوي هغه د اسلام د اصولو او اخلاقو لکه شرم يا حيا ، عدل، ترحم، اخلاص او قربانۍ پابند وي او پدې عقيده لري چې د هر عمل محاسبه په آخرت کې کېږي، پدې وجې سره مسلمان پدې هڅه کې نه وي چې يوه او بل ته دوکه ورکړي او ورڅخه زياته ګټه وکړي په يوه حديث کې راځي:

((عَنْ أَنَسٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ

لِنَفْسِهِ))(33)

ترجمه: له تاسو نه د هيڅا ايمان تر هغې بشپړ ندی تر څو چې د خپل ورور لپاره هغه څه خوښ نکړي کوم چې د خپل ځان لپاره يې خوښوي. يعنی کامل مومن هغه دی چې څه ځان ته خوښوي هغه بل مسلمان ته هم خوښ کړي.

نو ځکه د مسلمانو (توليدونکو،اخستونکو او کارګرو) اصلي هدف دا نه وي چې په ناروا توګه ډېره ګټه تر لاسه کړي بلکې ددوی اصلي هدف د خدای د رضا حاصلول وي نو ددغه هدف د تر لاسه کولو لپاره دوی د دنيوي او اخروي ګټې او يا د شخصي او ټولنيزې ګټې تر مينځ منځنۍ يا اوسطه لاره ټاکي.

ددې تر څنګ په يوه اسلامي هيواد کې ټول مسلمانان دا عقيده لري چې د حکومت د اوامرو اطاعت ددوی ديني فريضه ده، لکه چې الله (جل جلاله) فرمايي : ،،اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولي الامر منکم،،

نوځکه عوام د حکومت د اوامرو ښه اطاعت کوي او دوی دا خپله ديني وظيفه ګڼي او حکومت اقتصادي پاليسي په ښه او موثر ډول عملي کولی شي.

د انفلاسيون دکنټرول ځانګړې لارې:

له پورته ذکر شوو دوو فکتورونو څخه علاوه، اسلامي اقتصادي سيستم داسې جوړ شويدی چې د انفلاسيون د راپورته کېدو چانس ډېر کموي، پدې اقتصادي سيستم کې د تعادل خودکاره حفظ کونکي يا اتوماتيک ساتونکي(Built-in Stabilizer) فکتورونه شته، کوم چې په ټولنه کې د انفلاسيون د رامينځته کېدو او يا د هغو د عواملو مخنيوی کوي.

د تعادل خودکاره ساتونکي:

---

[33]- المصدر: سنن الترمذي، الکتاب: صفة القيامة والرقائق والودع عن رسول الله(ص)، الباب: منه، رقم الحديث ٢٤٣٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

١-د سود او احتکار (34) منع کول: په اوسني اقتصادي سیستم کې سود د انفلاسیون یوه اهمه وجه ده، کله چې صنعتکار په لوړ سود باندې قرض واخلي ددې قرض سره له سوده د واپس کولو په منظور د خپلو تولیداتو نرخ اوچتوي ځرنګه چې په اسلام کې سود حرام دی او بې سوده اسلامي بانکونه شته چې تولیدونکي ته د مضاربت او مشارکت په بنیاد پانګه ورکړي ، نو ځکه د انفلاسیون د دغه عامل مخنیوی کېږي.

٢-د تحسیني اجناسو د زیاتې پیرودنې منع کول:

کله چې د شیانو عرضه له تقاضا څخه زیاته شي انفلاسیون مینځته راځي ، اسلام وسط دین دی او بې فایدې مصارف (اسراف) په کې منع دی.

٣-د احتکار او انحصار له مینځه وړل:

احتکار یا د صنعتکارا و یا د تولیدونکو لخوا د بیې د اوچتولو په خاطر د ضروري شیانو پټول ترڅو همدا اجناس په لوړ نرخ خرڅ کړي، دا د اسلام له نظره جواز نلری، همدا راز اسلام دا هم منع کوي چې تولیدونکي د نرخ لوړولو لپاره(Cartel) اتفاق یا اتحاد وکړي چې ټول به په یوه معین لوړ قیمت شیان پلوري، حکومت ددې مخنیوی کولی شي.

د انفلاسیون د کنټرولولو نورې لارې:

لومړی: پولي یا مونټري لار: په دې طریقه کې انفلاسیون د پیسو د عرضې په کمونې سره کنټرولیږي. او دا په یو د لاندې شکلونو سره کېدي شي.

١-د قرض حسنه د نسبت کمول:

34- د خلکو د اړتیا په وخت کې د یو شي نه خرڅول او ساتل یې ددې لپاره چې قیمته شي او بیا یې په لوړه بیه خرڅ کړي

په اسلامي اقتصادي سیستم کې بانک بې سوده دی او بانك د ګټې او تاوان د شریکولو پر بنیاد ولاړ دی او له خلکو څخه پیسې د ګټې او تاوان د شریکولو پر بنا اخلي او نورو مراجعینو ته یې هم په همدغه بنیاد د مشارکت، مضاربت .. په ډول ورکوي .
ددې تر څنګ بانك د خپلې بودیجې یوه برخه د قرض حسنه په ډول مراجعینو ته ورکوي یعنې بې له سوده قرض، د انفلاسیون په وخت کې شاید د صنعتکارو لخوا د قرض حسنه غوښتنه زیاته شي ځکه دوی غواړي ډېره پانګه واچوي او شي په لوړه بیه خرڅ کړي، پدې وخت کې مرکزي بانك کولی شي نورو بانکونو ته ووایي چې د قرض حسنه نسبت کم کړي او پدې سره په معاشره کې د پیسو د عرضې اندازه کمیدی شي او د انفلاسیون د زیاتیدو مخنیوی کېږي.

٢-دګټې د اندازې (حد) بدلون: د ګټې د اندازې حد بدلول هغه ګټې ته وایي چې د بانك او د بانك د مشتري ترمینځ ویشل کېږي ددغه ګټې د نسبت بدلون هم د پیسو په عرضه او تقاضا باندې اثر کوي یعنې کله چې په ګټه کې د بانك برخه کمه وي خلك په بانك کې ډېرې پیسې اچوي او بانك د صنعت کارو لپاره ډېره پانګه برابرولی شي او که چیرې په ګټه کې د بانك برخه د پیسې ورکونکي د برخې په نسبت زیاته وي نو بیا ددې خلاف عمل کېږي.

٣-د ذخیرې نسبت، د پشتوانې نسبت (**Reserve Ratio**):

دا په اسلامي بانك کې د نورو بانکونو په شان کېږي یعنې هر بانك قانونا باید د خپلو ټولو پیسو څخه یوه معینه فیصدي مرکزي بانك ته د امانت په ډول وسپاري، مرکزي بانك د انفلاسیون په وخت کې دغه د پشتوانې نسبت زیاتولي شي چې په دې سره د بانکونو سره کمې پیسې پاتې کېږي او ډېرې پیسې نشي عرضه کولی او پدې سره انفلاسیون کمیدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-د آزاد مارکېټ عملیه:

په معاصر بانکي سیستم کې مرکزي بانك (په آزاد مارکېټ کې د دولتي اسنادو د پلورلو او اخیستلو په وسیله عرضه کنټرولوی شی Government Securities) مطلب دا چې حکومت خلکو ته د یو ټاکلي وخت لپاره اسناد ورکوي او په بدل کې پیسې ترې راټولوي او کله چې وخت پوره شي بیا خلك دغه اسناد بیرته حکومت ته ورکوي او حکومت ددوی پیسې سره له ګټې سره بیرته دوی ته سپاري، اسلامي مرکزي بانك هم دغه شان دولتي اسناد (Government Securities) او سکوك (اسلامي بانډ) ... مارکېټ تـه ایستلای شي خو دغه ټول به له سود څخه پاك وي په دې ډول هم انفلاسیون کنټرولېدی شي.

۵- د نقدو پیسو د ذخیرې د نسبت زیاتونه

په اسلامي بانکونو کې هم د نورو بـانکونو پـه شان هر بانك مکلف دی چې د ورسپارل شویو پیسو یو نسبت په نقده توګه له ځان سره وساتي تر څو د مراجعینو ورځنۍ تقاضا پوره کړی شي، بعضې وخت بانکونه له ځان سره کمې نقدې پیسې ساتي او کله داسې هم پیښیږي چې بانك ټولې پیسې پـه کـار اچولې وي او د مراجعینو کـوم چې لـه بانك څخه خپلې پیسې وباسي لپاره د بانك سره هیڅ روپۍ نه وي نو بانك په خپله ددې لپـاره قرض اخلي، د انفلاسیون په وخت کې مرکزي بانك د نقدو پیسو د ذخیري نسبت زیـاتولای شي او په دې سره د پیسو عرضه کمیـږي ځکه بانکونه مجبورېږي چې ډېرې پیسـې لـه ځانـه سره وساتي او ډېره قرضـه نشي ورکولای..... او دا د انفلاسـیون پـه کمـوالي کې مرسـته کوي

نوټ: له پورته ذکر شویو طریقو څخه په هره یـوه چې د پیسـو عرضـه کمه شي، تقاضا ورسره کمیږي او د تقاضا خط ښکته تـه نقل کـېږي او نرخونـه رالـویږي یعنې انفلاسیون کمیږي.او ددې علت دا دی چې د خلکو سره پیسې کمیږي او یا د پانګـه اچونې لپاره کمې پیسې پاتې کېږي

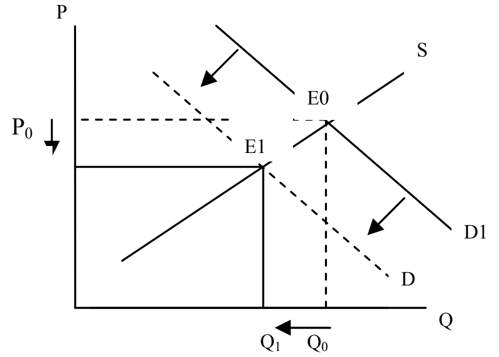

دوهم، مالي لار(**Fiscal Measures**):

مـالي پالیـسي یـا مـالي سیاست هـم د انفلاسـیون دکنټرولولـو یـوه مهمـه وسـیله ده، د انفلاسیون په وخت کې حکومت کولی شي خپل مصارف کم کړي یعنې خپله ټوله بودیجه مـصرف نکـړي (Surplus budget) پـه دغـه حالـت کـی بـه دحکومـت عایـد د هغـه لـه مصارفو څخه کم وي او دا دانفلاسیون د لاړیاتیدو مخنیوی کوي.

څرنګـه چې، AD=C +I+G+NX د حکومـت د مـصارفو (G) پـه کمیـدو سـره عمـومي تقاضا کمیږي او د تقاضا خط ښکته نقل کېږي او پدې ډول انفلاسیون کمیږي.

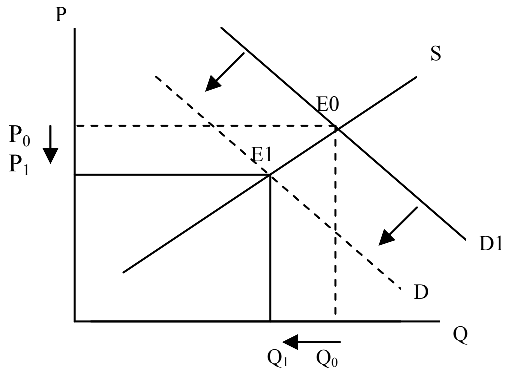

د انفلاسیون دکنټرولولو نورې لارې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نرخ ټاکل(Price Controle): د شريعت له نظره په عادي حالاتو کې حکومت په نرخ ټاکلوکي د مداخلې يا لاسوهنې حق نلري، خو په هغه وخت کې چې صنعتکار او يا سوداګر په مصنوعي ډول سره په احتکار او يا بلې ناروا لارې سره نرخونه اوچتوي پدغه حالت کې حکومت کولی شي د ځينو اړينو شيانو لپاره مناسبه بيه وټاکي.

د لومړنيو موادو ذخاير(Buffer Stocks):

ددې لپاره چې د نرخونو د زياتوالي مخه ونيول شي حکومت بايد د خلکو د اړتيا وړ شيان لکه خوراکي توکي او داسې نور ذخيره کړي او کله چې نرخونه زيات شي نو دغه شيان په ارزانه بيه مارکېټ ته وړاندې کړي او د نرخونو د جګوالي مخه ونيسي.

د احتکار شوو موادو مصادره يا په زور اخستنه:

حکومت کولی شي چې هغه کسان په زور مجبورکړي چې خپل ذخيره او احتکار شوي مواد بازار ته وباسي همدا راز حکومت د دوی دا ډول ما لونه ضبطولی او مصادره کولی هم شي تر څو نرخونو د نا مشروع جګوالي مخه ونيول شي.

اتم فصل

د اسلامي اقتصاد مهمې مسئلې

د نرخونو کنټرول يا ټاکل:

د نرخونو ټا کل ديته وايي چې حکومت پخپله په مارکېټ کې مداخله وکړي او د هغو شيانو نرخ وټاکي په کومو کې چې د ټولنې ګټه وي. نرخ ټاکنه په دوه ډوله ده:

1) د قيمتونو تثبيت (**Price ceiling**): او دا ديته وايي چې کله نرخونه په غير عادلانه ډول ډېر اوچت شي يا اوچت کړی شي، حکومت يو ټاکلی قيمت ټاکي او له هغې حد نه د لوړوالي اجازه نه ورکوي. مثلاً:که د اوړو نرخ د ځينو مفاد پرسته سوداګرو په وسيله په بې انصافه ډول لوړکړی شي، نو ددې لپاره چې حکومت د عوامو له حقوقو څخه دفاع کړې وي د اوړو لپاره يو ټاکلی نرخ ټاکي چې سوداګر بيا له هغه حد نه پورته اوړه نشي خرڅولی.

2) تر ټوله کمه بيه يا حد اقل قيمت (Price Flour): د نرخ کښتنی حد يا حد اقل قيمت ديته وايي چې له هغه نه په ټيټه د ټاکلي څيز د خرڅ اجازه نه وي او دا زياتره په زراعتي پيداوارو کې ټا کل کېږي او هدف يې دا وي چې بزګران تاواني نه شي او په راتلونکی کې هم همدغه زراعتي توکي وکري.

مثلا:که چيرې په کوم آباد کال کې ډېر غنم وشي نو د غنمو نرخ په مارکېټ کې رالويږي او بزګرانو ته ګټه نه پاتې کېږي او په راتلونکې کې نه غواړي چې بيا غنم وکري، نو ددې لپاره چې دوی د غنمو له کرلو څخه ډه ډه ونکړي، حکومت د غنمو لپاره يو حد اقل نرخ ټاکي او له بزګرانو څخه يې په همغه نرخ اخلي او په نورو مارکېټونو کې هم همغه نرخ وي، له هغه نه د کموالي مخنيوی کيږي او پدې سره بزګران ديته نه اړ کېږي چې په ټيټه بيه خپل پيداوار خرڅ کړي. په لاندې شکل کې د قيمتونو پورتنی او کښتنی حد ټاکل ښودل شويدی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

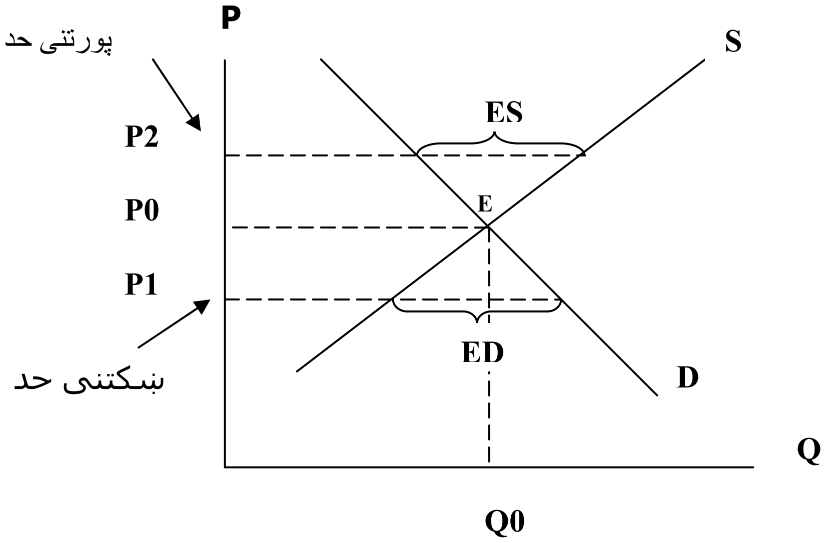

د ګراف تشریح: د نرخ ټاکل د حکومت په وسیله په ځنې حالاتو کې زیانمن تماميږي نو حکومت باید له اړتیا پرته قیمت تعیین نکړي، خو په ځنې حالاتو کې د مصلحت غوښتنه دا وي چې حکومت باید نرخ وټاکي.

د بیلګې په توګه یو وخت د مصر حکومت، دکورونو کرایه معینه کړې وه، تر څو عوام له کړاوونو سره مخامخ نه شي او دکرایې د لوړیدو مخه ونیول شي. خو د کرایې د جګوالي اصلي وجه د تقاضا زیاتوالی و او دغه پالیسۍ په کور جوړونکو باندې بد اثر وکړ او هغوی د نویو کورونو له جوړولو څخه ډه ډه وکړه، نو له همدې کبله په راتلونکو کلونو کې د مصر عوام دکورونو له کمبود سره مخ شول او حکومت مجبور شو چې دغه پالیسي ختمه کړي او دکرایې ټاکل د مارکېټ د قواوو (تقاضااو عرضه) ته پرېږدي.

غلط او بې مورده نرخ ټاکل د وسایلو د ناموثر ویش سبب ګرځي یعنې ددې پر ځای چې په هغو کارونو او شیانو کې ډېر وسا یل په کار واچول شي چې ټولنه ورته ډېره اړتیا لري، د قیمتونو د غلط تعیین په وجه عوام هغه توکي نه تولیدوي بلکې هغه شیان تولیدوي چې نرخ یې د حکومت له لوري نه وي ټاکل شوی او دوی ته په کې ډېره ګټه پاتې کېږي .

نرخ ټاکل داسلام له نظره:

نبي کریم صلی الله علیه وسلم به په خپله مارکېټ ته تشریف وړلو او د مارکېټ نظارت به یې کولو، تر څو خلك غیر شرعي کارونه ونکړي او په اخستنه او خرڅلاوکې له چا سره زیاتی ونشي. یو وخت د هغه مبارك په دوران کې نرخونه ډېر اوچت شول او خلك (اصحاب) پیغمبر (ص) ته راغلل او ورته یې وویل چې مونږ ته نرخ وټاکه؟ نبي کریم صلی الله علیه وسلم له نرخ ټاکلو څخه انکار وکړ. ددې حدیث عربي متن په لاندې ډول دی:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ غَلَا السّعْرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ الله صَلّى الله عَلَيْهِ وَسَلّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ الله سَعّرْ لَنَا فَقَالَ إِنّ الله هُوَ الْمُسَعّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرّزّاقُ وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى رَبِّي وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يَطْلُبُنِي بِمَظْلَمَةٍ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ (35)

ترجمه: له انس رضي الله عنه څخه روایت دی وایي: د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په وخت کې نرخ لوړ شو، اصحابو وویل: اې د الله رسوله صلی الله علیه وسلم مونږ ته نرخ وټاکه، ویې فرمایل: بیشکه تنګونکی او پراخونکی او د روزۍ ورکونکی الله (ج) دی او همدی نرخ ټاکونکی دی، هیله لرم چې له خپل پالونکي سره په داسې حال کې مخامخ شم چې له تاسو نه یو هم له مانه د ځاني او مالي تېري د بدلې غوښتونکی نه وي.

دا ویل چې الله (ج) نرخ جوړونکی او ټاکونکی دی دا معنی لري چې نرخ د طبیعي قدرت پوسیله ټاکل کېږي،د هر چا له قدرت څخه بهر دی او دا ځکه چې پیغمبر (ص) په دې باندې ډاډمن و چې هیڅ څوك په غلط ډول په تقاضا او عرضه باندې اثر نه پرېباسي ځکه چې اسلام احتکار ((انحصار)) او نورې غیر شرعي لارې چې په مصنوعي ډول نرخ اوچتوي سختې منع کړیدي او دا د حکومت وظیفه ده چې ددې مخنیوی وکړي. او که چیرې داسې نرخ وټاکل شي چې پلورونکي ته په کې ګټه پاتې نشي نو دا له هغه سره ظلم دی.

[35]- المصدر:سنن الترمذي، الكتاب: البيوع عن الرسول (ص) الباب، ما جاء في التسعير، رقم الحديث: ١٢٣٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نبي کریم(صلی الله علیه وسلم) څخه وروسته:

- په یاد ولرئ چې د پیرودونکي (اخستونکي) سره شاید د تجارتي توکېو په راکړه ورکړه کې ظلم وشي.
- حضرت عمر(رض) به پخپله د مارکېټ نرخونه څارل حتی په کلیو او بانډو کې به یې هم له نرخ څخه ځان خبرولو.
- حضرت عثمان (رض) به د جمعې په خطبه کې د نرخونو د حا لت څخه بحث کولو.
- داسې ویل شوي چې د امویانو د دوران په پیل کې د عراق حاکم هغو کسانو ته جزا ورکړې وه چې نرخونه به یې په بې انصافه ډول لوړ کړي وو.

ابن تیمیه:

ابن تیمیه د اسلام د غټو علماؤ له جملې څخه دی او د اقتصاد په برخه کې دده له نظریاتو څخه یوه مهمه نظریه د ثمن المثل نظریه ده.

د ابن تیمیه د ثمن المثل (مساوي قیمت) له نظریې څخه مطلب دا دی چې مساوي یا همجنس توکي (شیان) باید په مارکېټ کې یو قیمت ولري. په معاصر اقتصادکې دیته مشابه (Homogenous) توکي وایي او د دوی نرخ باید په مارکېټ کې یو شان وي. مونږ باید په یاد ولرو چې غیر همجنس شیان تردې قانون لاندې نه راځي، نو مونږ کولی شو چې بازاري یا تجارتي توکي په دوو برخو وویشو:

1) همجنس شیان (Homogenous goods) :

2) غیر همجنس شیان (Non homogenous goods)

ابن تیمیه د انحصار (مناپولی) غندنه کوله، کومه چې د نرخونو د زیاتوالي اهمه وجه ده او له حاکم څخه یې هیله کوله چې په مارکېټ کې په غیر مشروع ډول د نرخونو د زیات جګوالي مخنیوي وکړي او یو حد ورته وټاکي چې له هغه نرخونه اوچت نکړی شي. ځکه چې په داسې نا مشروع ډول د نرخونو زیاتوالی د یوه غریب سړي په ژوند باندې بد اثر

کوي او باید د هغه له حق څخه دفاع وشي.

ابن قیم الجوزي:

ابن قیم الجوزي د ابن تیمیه یو تکړه شاګرد او ملګری و، هغه د خپل استاذ (ابن تیمیه) د ثمن المثل د نظریې ملاتړ او تائید وکړ او ویې ویل چې غذایي توکي د یوه جنسیت لرونکي دي او انحصارګر باید مجبور کړی شي چې په یوه نرخ (د ورته یا مشابه شیانو په نرخ) سره یې خرڅ کړي او حکومت باید د نرخ د بې ځایه لوړوالي مخنیوی وکړي.

وروسته بیا ابن قیم د (قیمت ټاکلو) نظریې ته وسعت ورکړ او د غذایي موادو تر څنګ یې وسلې (کله چې وسله مشابه وي لکه یو شان غشي او توري) هم په کې شاملې کړې، او ویې ویل کله چې خلك وسلو ته اشد ضرورت ولري نو وسله پلورونکي باید مجبورکړی شي په یوه قیمت (مناسب) یې خرڅې کړي.

ابن قیم الجوزي وویل چې نرخ ټاکل شاید په مکمل ډول ښه او ګټور نه وي، خو کله چې کوم عرضه کونکی سوداګر په قصدي ډول بازار ته د شیانو عرضه کول بند کړي په دې وخت کې د حاکم لخوا نرخ ټاکل په مکمل ډول ښه دي، اما کله چې تاجر په مشروع ډول سره تجارت کوي او په کومه بله وجه لکه د نفوس د زیاتوالي یا د عرضې د کموالي او یا بل کوم سبب له امله نرخونه اوچت شي، پداسې حالت کې باید په بازار کې مداخلت ونه شي او پدې صورت کې قیمت ټاکل غیر مناسب دي. هغه دا رایه هم وړاندې کړه چې حاکم باید داسې پالیسي جوړه کړي چې د هغو عواملو په کلکه مخنیوي وکړي کوم چې د انحصار د مینځ ته راوړنې لامل ګرځي.

خلاصه:

د نبي کریم صلی الله علیه وسلم له پورتني حدیث څخه دا څرګندېږي چې نرخ باید ونه ټاکل شي او د نرخ ټا کل باید د مارکېټ قواوو (عرضه او تقاضا) ته پرېښودل شي، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې تر څنګ د هغو عواملو مخه باید ونیول شي چې د انحصار د مینځ ته راوړنې سبب ګرځي، لکه احتکار او داسې نور. څرنګه چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مارکېټ کې ددغه ډول غیر شرعي کارونو مخنیوی کړی و، نو ځکه یې نرخ نه ټاکه. د اسلام له نظره مونږ باید په مارکېټ کې د هغو عواملو مخه ونیسو کوم چې په بازار کې په قصدي او بې انصافه ډول سره قیمتونه جګوي، مګر که چیرې د دغو عواملو مخنیوی ممکن نه وي نو د لنډ مهال لپاره د نرخونو ټاکل روا دي مګر د اوږد مهال لپاره باید په مارکېټ کې د هغو غیر عادلانه او غیر شرعي لارو او عواملو مخنیوی وشي تر څو فعال مارکېټ قایم پاتې شي او په عادلانه ډول سره پیر و پلور صورت ومومي، د نرخ ټاکلو په صورت کې باید کوښښ وشي چې د تعا دل نرخ ته نژدې نرخ وټاکل شي.

۲) بیمه (انشورینس):

د انسانانو ټول فعالیتونه له کړاوونو او ربړو سره تړلي دي نو ددې لپاره چې د کوم یوه خطر مخنیوی وشي خلك بیمه کاروي یا په بل عبارت بیمه داسې یوه طریقه ده چې په هغې سره بیمه کړل شوی شخص یا کمپنۍ ته د یوې حادثې د تاوان معاوضه یا بدله ورکول کېږي.

بیمه دوه بنسټیز خواص لري:

1. له یوه شخص څخه بل سړي یا بل ګروپ ته د زیان یا تاوان (Risk) نقلول.
2. په مساویانه توګه دګروپ د ټولو غړو ترمینځ د تاوان شریکول.

بیمه ډېر پخوانی تاریخ لري داسې ثبوت شته چې (B.C ۳۰۰۰) قبل المسیح کلونو کې چینایي تجارانو د خطر (رسك) د شریکولو تخنیك کارولو (36).
له اسلام څخه وړاندې په عربو کې بیمې ته ورته کارونو رواج درلودچې له هغې جملې څخه ځینو د اسلام له راتګ څخه وروسته هم جواز وموند. معاصره بیمه په اورپا کې له صنعتي انقلاب څخه وروسته مینځته راغله. د اور بیمه د لومړي ځل لپاره په کال ۱۵۹۱

[36] Frank H.Knight ,"Risk ,Uncertainty ,and Profit" Houghton Mifflin, Boston-,A21

کې د اور د ټولنې چې د (Feuer Casses) په نوم یادیده جوړه شوه. د ژوندون د بیمې لومړۍ پالیسي په کال ۱۵۳۶ کې د جون په ۱۸ نیټه د لندن د بیمه ګرو (Underwriters) د یوه ګروپ لخوا جاري شوه.

د بیمه طبقه بندي د لاندې چارټ په وسیله ښودلای شو:

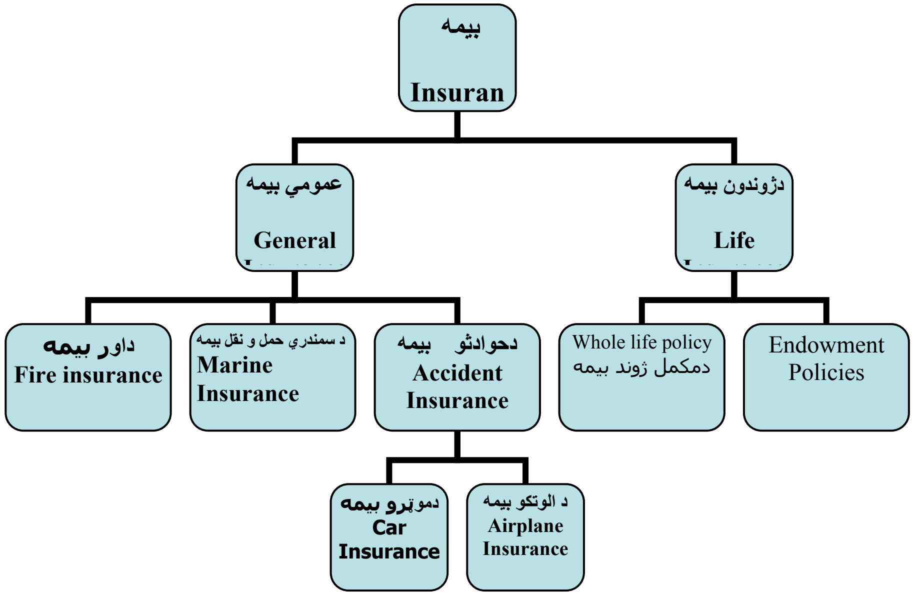

د بیمې دکار و بار مهمې موخې (اهداف) په لاندې ډول دي:

- دکور د مشر د ناڅاپي مړینې په صورت کې د وارثینو لپاره د ژوند د اړتیاوو برابرول.
- د کومې حادثې په صورت کې له اقتصادي تاوان څخه ځان ژغورنه.
- له دندې نه د تقاعد په صورت کې داړینو شیانو تهیه کول، د ماشومانو د زده کړې او واده لپاره د لګښت برابرول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- له مخکې نه د راتلونکي ناڅاپي مالي تاوان تدارك يا بند وبست.

بيمه داسلام له نظره:

د بيمې په اړه د اسلامي علماؤ له بحثونو او کنفرانسونو څخه دا جوتيږي چې د دوی په مينځ کې يو توافق شته او هغه دا چې د بيمې مفکوره (کانسفټ) او اهداف له اسلام سره تضاد نلري، ځکه چې دا په ټولنه کې يو له بل سره مرسته او همکاري تقويه کوي. د نبي کريم صلی الله عليه وسلم او د هغه د اصحابو کرامو له عملي ژوند څخه دا ثابتيدی شي چې شريعت د بيمې مخکې ذکر شوي اهداف منلي دي.

يوازينی اختلاف چې اسلامي علماء يې له اوسنۍ مروجې بيمې سره لري هغه دا دی چې په بيمه کې سود، غرر[غرر هغه وخت مينځته راځي کله چې عواقب يا انجام ديوه قرار داد يا سودا مبهم پاتې شي.] قيمار، جهالت او داسې نور عناصر وجود لري او دغه شيان د اسلام د اصولو خلاف دي او ضروري ده چې د بيمې له کار و بار څخه دغه غير شرعي عناصر لرې کړی شي، زيات شمير اسلامي علماء همدغه پورته نظر لري چې مشهور يې دا دي: مفتي محمد شفيع، مولانا مودودي، شيخ احمد ابراهيم، ډاکټر مصلح الدين او داسې نور.

د بيمی دکار و بار د ښه چلښت لپاره، اسلامي علماء وايي چې دا بايد د دوه اړخيزې همکارۍ (ضمانت) او دوه اړخيز مسئوليت په بنا تر سره شي، د بيمې لپاره لاسته راغلې پيسې بايد په داسې لارو چارو وګمارل شي چې شرعا جواز ولري لکه (مشارکت، مضاربت ....) تر څو د سود مخنيوی وشي. مخکې له دې څخه چې د بيمې په اړوند نور بحث وکړو لازمه ده چې لومړی د قرارداد اسلامي اصول وڅيړو، ځکه بيمه هم يو ډول قرارداد دی.

د قرارداد اسلامي اصول:

١- د څه په اړه چې قرار داد کيږي هغه بايد له اسلامي اصولو سره تضاد ونه لري: تر موضوع لاندې ماده يا خدمت بايد له اسلامي لارښوونو سره په تضاد کې نه وي او هر هغه شي چې داسلام له نظره ناروا دی د هغه پير و پلور او يا په هغه باندې قرار داد کول روا نه دي، لکه د شرابو، د خوګ د غوښې، فاحشې او داسې نورو پير و پلور چې دا ټول نارودای، نو که څوك له چا سره په دې قرار داد وکړي چې هغه به ورته شراب راوړي يا جوړوي دا ناروا عمل دی.

1. په قرار داد پورې د تړلې مادې موجوديت:

تر موضوع لاندې ماده بايد په فزيکي شکل وجود ولري او يا بايد خرڅونکی په دې قادر وي چې هغه خرڅ شوی توکی اخستونکي ته وسپاري. کومې معاملې چې په بې باورۍ مشتملې وي، د موجوديت په اړه يې د ناپيژندنې (جهل) او يا بل خطر موجود وي د اسلام له نظره دا ډول معامله منع ده. د دغسې معاملې بيلګې په لاندې ډول سره دي:

- ميوې د فصل په پيل او په ونه کې خرڅول پداسې حال کې چې کيفيت او جنسيت به يې وروسته څرګنديږي.
- د هغو ماهيانو خرڅول چې تراوسه په جاري اوبو کې دي.

په عمومي ډول زياتره اسلامي علماء په دې نظر دي چې د هر هغه شي خرڅول ناروا دي کوم چې وجود ونلري او دوی په لاندې حديث شريف باندې استدلال کوي:

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ عَلَى رَجُلٍ بَيْعٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ (37)

ترجمه: عمرو بن شعيب له خپل پلار له خپل نيکه څخه وايي: رسول الله(صلی الله عليه وسلم وفرمايل: نشته په سړي د هغه څه خرڅول چې نه يې لري.

له دغه قانون څخه يوازينۍ استثناء بيع سلم (دسلم خرڅلاو) دی په کوم کې چې اخستونکی پيسې له وړاندې نه په داسې حال کې ورکوي چې د هغه شي تسليمول به په

37- المصدر:النسائي، الکتاب: البيوع، الباب: ماليس عند البايع ، رقم الحديث: ۴۵۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ټاکل شوې نیټه کې وروسته کېږي. علماء بیع سلم تر هغو توکېو پورې محدودوي کوم چې معین یا ټاکل کېدی شي په شکل، جنسیت او مقدار سره، لکه قلم چې په بازار کې په هغه شان نور قلمونه هم وجود لري او یا موټر. او کوم شي چې خرڅول یې ناروا دي هغه څه دي چې وجود ونه لري لکه آس ټول اسونه مختلف دي او په جنسیت کې سره تو پیر لري.

ددغه حدیث په اړوند چې پورته ذکر شو(مه خرڅوئ هغه شي چې تاسې یې نه لرئ) علماؤ مختلف تعبیرونه وړاندې کړیدي چې لاندې ذکر کېږي: (38)

i. ،،مه خرڅوئ هغه څه چې تاسې یې نه لرئ،، دا معنی ورکوي چې کوم شي چې له تاسو سره د خرڅلاو په وخت کې وجود ونلري یا ستاسو په ملکېت کې نه وي هغه شي مه خرڅوئ، یوازینۍ استثناء بیع سلم ده چې مخکې ذکر شوه.

ii. د حدیثو علماء په عمومي ډول سره بیا په دې نظر دي چې دغه حدیث (مه خرڅوئ هغه څه چې تاسې یې نه لرئ) په یو خاص قسم شیانو (غیر مثلي شیانو) پورې اړه لري او هغه شیان یا تجارتي توکي چې مثلي دي او په مارکېټ کې پیداکېږي د هغې خرڅول جایز دي و لو که د خرڅلاو په وخت کې له پلورونکي سره نه وي ځکه دغه شیان په آسانۍ سره عوض کېدی شي او په مارکېټ کې وجود لري. امامي شافعي هم داسې ویل چې یو څوک کولی شي چې داسې یو شي خرڅ کړي چې ورسره موجود نه وي په دې شرط چې معین (ټاکلی)څیز نه وي ځکه د ټاکلیو شیانو برابرول نه شي یقیني کېدلی .

iii. ځینو نورو علماؤ بیا ددې حدیث تعبیر داسې کړی چې د هغه شي خرڅول منع دي کوم چې له پلورونکي سره وجود ونلري او پلرونکی په دې قادر نه وي چې هغه شي اخستونکي ته ورتسلیم (برابر) کړي .دغه نظریه د مالکي فقهاوو او ابن تیمیه ده، دوی وایي چې د حدیث شریف هدف یوازې د شي ملکېت ندی بلکې مراد یې په دې باندې د پلورونکي قدرت او توان دی چې نوموړی شي اخستونکي ته برابر او تسلیم کړي دوی

[38]- Islmic law of cotract and business taransaction د داکټر محمد طاهر منصور لیکلې کتاب ، پاڼه ۴۱-۴۰

وایي که د دغه حدیث هدف د خرڅلاو په وخت کې د شي ملکېت وای نو بیا بیع سلم او داسې ډېرې نورې معاملې تر دې حدیث لاندې راځی. او دا هم وایي چې ځنې وخت یو څوك د یوه شي مالك وي مګر په دې نه توانېږي چې هغه شي اخستونکي ته ورتسلیم کړي چې په دې صورت کې هم معامله یا سودا ونه شوه .

خلاصه:

۱- له پورته بحث څخه دا څرګندېږي چې له دغه حدیث شریف څخه اصلي هدف د پلورونکي قدرت دی چې هغه شي چې خرڅوي یې اخستونکي ته مهیاکولی او تسلیم کولی شي او که نه، نو که چیرې څوك ددې قدرت ولري چې یو شي چې فعلا ورسره وجود ونه لري اخستونکي ته مهیا کړي هغه کولی شي چې هغه شي وپلوري سره له دې چې د خرڅلاو په وخت کې ورسره موجود نه وي، د بیلګې په توګه دکور جوړونې کمپنۍ کولی شي مخکې له دې څخه چې کورونه جوړ شي کورونه وپلوري ځکه هغه کمپنۍ ددې توان لري چې کورونه جوړکړي.

2. له قرار داد څخه مطلوب اهداف باید د اسلامي اصولو یا د الله (ج) دحکم خلاف نه وي. د هغه هدف لپاره چې یوه معامله یا قراداد کېږي هغه اهداف باید له اسلامي شریعت سره په تضادکې نه وي د بیلګې په توګه که چاته دا معلومه وي چې یو سړی د یوه بل شخص د وژلو لپاره وسله اخلي په هغه سړي باندې وسله (ټوپك) خرڅول ناروا دي.

3. قرار داد باید د لاندنیو عناصرو څخه پاک وي:

* قمار
* غرر
* غبن فاحش: غبن فاحش د ډېر زیات تاوان معنی ورکوي چې د دوکې او یا غلطۍ ښودنې په وجه د قرار داد یا سودا یوه اړخ یا شخص او پارټۍ ته رسیږي. که چیرې د هغه شي قیمت چې پرې خرڅ شویدی او د مارکېټ د اصلي قیمت تر مینځ لږ توپیر وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیته غبن یسیر(لږ غبن) وایي او په عمومي ډول سره تجار په دې پسې نه ګرځي او ډېر د تشویش وړ نه دی په غبن یسیر سره قرار داد یا سودا نه فسخه کېږي.

- اکراه: اکراه دیته وایي چې په زور او جبر سره څوك مجبور کړی شي چې یوه معامله [خرڅلاو، او داسې نور تر سره کړي] دغه ډول معامله د اسلام له نظره ناروا ده.

د مروجې بیمې خلاف د اسلامي علماوو دلایل:

مروجه بیمه دغه لاندې غیر شرعي عناصر لري :

1. د غرر عنصر: د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د ډېرو احادیثو په رڼا کې هر هغه خرڅلاو چې غرر په کې شامل وي منع کړی شویدی. په بیمه کې د لوړې درجې غرر وجودلري. د غرر صفت په بیمه کې په څلور ډوله لیدل کېږي:

a. په موجودیت کې: غرر د جبران (معاوضې)د مبلغ موجودیت غیر یقیني (غیر معین)دی ځکه چې یوازې د حادثې د پیښېدو په صورت کې ورکول کېږي او هغه په خپله غیر معینه ده.

b. د مقدار غرر: دغه بیمه کړی شوی د قرار داد په وخت کې په دې نه دی خبر(نه پوهېږي) چې د حادثې د پیښېدوپه صورت کې یا د هغه د مال او ملکیت د خرابیدو په صورت کې به نوموړی څومره جبران تر لاسه کوي.

c. د جبران د ورکولو (تادیې) په اړوند غرر: په بیمه کې د جبران د ورکولو وخت نا معین او نا ټاکلی دی.

۲. د قمار عنصر: د بیمې په قرار داد کې بیمه کونکی هغه پیسې له لاسه ورکوي چې پدې مورد یې هغه د بیمې کمپنۍ ته ورکوي او په بل صورت کې یعنې که حادثه پیښه شي کمپنۍ ده ته د هغه مبلغ څو چنده ورکوي کوم چې ده کمپنۍ ته ورکړی دی. او دغه شیان بیمه قمار ته نژدې کوي .

۳. د سود عنصر: د بیمې د مخالفینو بل دلیل دا دی چې په بیمه کې په دوه ډوله سود شته دی: لومړی دا چې د بیمې کمپنۍ د بیمې په نامه اخستل شوې پیسې په حکومتي اسنادوکې چې سود ورکوي په کار اچوي . دوهم دا چې هغه مبلغ چې بیمه کونکی یې کمپنۍ ته ورکوي له هغه سره توپیر لری کوم چې نوموړی به یې د جبران په شکل تر لاسه کوي او د همدې توپیر له امله دا د سود تر عنوان لاندې راځي.

د بیمې دکار و بار دکنټرول اسلامي اصول:

1. (بیمه) باید په دوه اړخیزه ضمانت او همکارۍ بدله شي دکومو اهدافو لپاره چې بیمه په لومړیو وختونو کې جوړه شوه ډېر سپېڅلي وو او هغه دا چې که یوه غمیزه واقع شي د هغه تاوان یا ضرر به په مشترك ډول سره ګالل کېږي او یو کس به د هغه بوج ته یوازې نه پاتې کېږي، مګر د اوسنۍ بیمې سیستم داسې جوړشوی چې په هغه کې د بډایانو یو وړوکی ګروپ غواړي چې په دې نامه د ټولنې پیسې راجمع کړي او بیا دغه پیسې د خپلې شخصي ګټې په منظور وکاروي او خپل کار و بار ورباندې کوي. اسلامي بیمه باید یو له بل سره د مرستې په جذبه او یو له بل سره د دوه اړخیزې همکارۍ او ضمانت په بنا جوړه شي، که له چاسره مرسته کېږي هغه باید له هغه ګډ مالي حساب څخه وشي کوم چې په دې منظور جوړشویدی او هدف یې دګټې ګټل نه دي. د بیمې کمپنۍ دګټې په منظور د هغه مالي حساب پیسې په کار اچولی شي چې د پانګونې (Investment)په خاطر جوړ دی.

2. د پانګونې اسلامي طریقه باید وکارول شي: اسلامي بیمه کمپنۍ باید په هغو لارو کې پیسې وکاروي چې شریعت یې جواز ورکوي، له سود او غرر څخه پاکې وي، لکه مشارکت، مضاربت او داسې نور. معلومه ده چې اوسنۍ بیمه خپلې پیسې په سودي کار و بار کې کاروي او هم په کې د غرر او قمار عناصر لیدل کېږي چې دا شرعا ناروا دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکافل یا اسلامي بیمه:

اسلامي فقهاوو ددې لپاره چې د بیمې اسلامي عوض یا بدیل یې وړاندې کړی وي ډېر کار کړی او په دې اړوند له ډېرو کنفرانسونو او بحثونو وروسته دې نتیجې ته رسیدلي چې تعاوني شرکت د اوسنۍ غیر اسلامي بیمې ښه بدیل کېدلی شی.ځکه په دې سیستم کې ګټه په خپله د بیمې د پالیسۍ لرونکو تر مینځ شریکه وي، خو دغه وړاندیز په بیمه کې د شخصي سکتور رول محدودوي یا په بل عبارت شخصي سکتور ته پکې څه رول نه ورکول کېږي .

ځینو علماؤ ددغه مشکل د له مینځه وړلو په منظور د اسلامي بیمې د یو بل شکل وړاندیز وکړ چې هغه ته د تکافل سیستم (سکیم) وایي کوم چې د تبرع او مضاربت په عناصرو ولاړ دی. "تکافل" د مشترك ضمانت معنی ورکوی. د تکافل هدف د یو ګروپ یا یوې ډلې د غړو تر مینځ دوه اړخیزه(mutual) مرسته ده.یا په بل عبارت تکافل د ملکیت یا مال د زیانمن کېدو په صورت کې د یوه ګروپ د غړو تر مینځ د مشترك ضمانت یوه طریقه ده، دګروپ غړي په دې توافق کوي که چیرې یو د دوی څخه د څه ناورین یا حادثې ښکارکیږي، نو هغه ته به یو معین مقدار پیسې ورکول کېږي، ټول غړي د تکافل هڅه کوي چې له ضرورت مند سره مرسته وکړي. د تکافل غړي په کلني ډول سره یو معین مقدار پیسې کمپنۍ ته ورکوي دغه سهم (پیسې) بیا په دوو برخو ویشل کېږي، یو لوی مقدار ددغه پیسو د پانګونې حساب ته ځي او د اعانه ورکونکي یا د پیسو د مالك ملکیت پاتې کېږي. هغه بله برخه چې نژدې ۲-۵% پورې اعانه تشکېلوي د وقف حساب ته ځي او تبرع تصور کېږي.

د تکافل کمپنۍ دغه مجموعي پیسې د مضاربې په کار و بار اچوي او یا په بل داسې کار و بار چې شرعا جواز ولري لکه مشارکت او داسې نور او که څه ګټه وشي هغه د مخکني نسبت په حساب د پانګونې او د وقف له حساب سره یو ځای کیږي یعنې دګټې د۲څخه تر ۵% پورې د وقف حساب ته ځي او پاتې نورې د پانګونې حساب (سرمایه) ته.

د تکافل هدف شاید د ژوندون بیمه وي او یا د خطر په مقابل کې د ملکیت او مال بیمه کول (Risk insurance of property)، که چیرې مخکې له دې څخه چې د بیمې مودت ختم شي بیمه کړل شوی شخص مړشي د ژوندون د بیمې په صورت کې او یا د چا په ملکیت باندې کوم خطر(تاوان) راشي کوم چې بیمه کړی شویدی، نو په دې صورت کې به کمپنۍ نوموړي شخص ته هغه پیسې بیرته سپاري کومې چې هغه د پانګونې په حساب کې اچولې دي، سره له هغه ګټې چې په دغو پیسو شویده. او بل عنصر د وقف له حساب څخه به جبران کېږي تر څو اړتیا یې رفع شي او یا تر یوه معین حده د تاوان جبران وشي. څرنګه چې دغه کمپنۍ د پانګونې اسلامي طریقه کاروي نو دا د سود څخه پاکه بیمه ده، قیمار او غرر نشته پکې او که چیرې لږ شان ته غرر په کې وي هم هغه دومره حد ته نه رسیږي چې د تکافل د تحریم سبب شي .

د تکافل یا اسلامي بیمه (کمپنیو) [39]لست:

عربي هیوادونه:

نوټ:د لاندنیو کمپنیو له جملې څخه ځنې سره له دې چې پوره د تکافل کمپنۍ نه دي مګر بیا هم د تکافل له کار و بارسره تړاو لري، نو ځکه په دې لست کې شامل کړی شویدي .

هیوادونه Country(s)	کلونه Year(s)	کمپنۍ Company(s)
بحرین	*1992*	السلام اسلامك تکافل کو Al-Salam Islamic Takaful Co.

[39]- د تکافل دغه لست له لاندینی ویب پاڼې نه تر لاسه شوی:
http://islamic-finance.net/islamic-insurance/takaful-co..html

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحرين اسلامك انشورنس كو. Bahrain Islamic insurance co.	*1992*	بحرين
اسلامك انشورنس انڊ ري انشورنس كو. Islamic insurance and Re-insurance Co.	*1985*	بحرين
شركة التكافل الاسلاميه Sharikat Takaful al-Islamiyah	*1983*	بحرين
تكافل انٽرنشنل Takaful international	*1989*	بحرين
اسلامك انشورنس كو. پي ايل سي. Islamic insurance Co. Plc.	*n.d*	اردن Jordan
انٽرنشنل كمپنيءَ فار كواپريٽو انشورنس International company for cooperative insurance	*n.d*	كويت Kuwait
قطر اسلامك انشورنس كو. Qatar Islamic insurance Co.	*1994*	قطر Qatar
الامانه كواپريٽو انشورنس (الراجحي)	*1985*	سعودي عربستان

Al-Aman cooperative insurance (al-Rajihi)		S.Arabia
گلوبل اسلامك انشورنس كو. Global Islamic Insurance Co.	*n.d*	S.Arabia/Bahrain سعودي عربستان، بحرين
انٽرنشنل اسلامك انشورنس كو. International Islamic insurance co.	*n.d*	S.Arabia/UAE متحده عربي امارات، سعودي
اسلامك عرب انشورنس كو. Islamic Arab insurance co. (Dallah al-Baraka group)	1979	S.Arabia سعودي عرب
اسلامك عرب انشورنس كو. Islamic Arab insurance co. (IAIC)	n.d	S.Arabia/UAE متحده عربي امارات، سعودي
اسلامك كواپريٽو فار انشورنس اف انوسٽمنٽ انڊ ايكسپورٽ كريڊٽ Islamic corporation for insurance of investment and export credit	1995	S.Arabia سعودي عربستان
اسلامك انشورنس انڊ كو Islamic insurance and reinsurance Co.(IIRCO)	1985	S.Arabia/Bahrain بحرين، سعودي

(c) ketabton.com: The Digital Library

		عربستان
اسلامك انټرنيشنل انشورنس كو. (سلمت) Islamic international insurance Co. (salamat)	1985	S.Arabia/UAE متحده عربي امارات، سعودي عربستان
اسلامك تكافل انډ ريتكافل كو. Islamic Takaful and Re-Takaful Co.	1986	S.Arabia/Bahamas بحاماس، سعودي عرب
اسلامك تكافل ايند ريتكافل كو. (بحاماس) Islamic Takaful and Re-Takaful Co. (Bahamas)	1983	Bahamas بحاماس
اسلامك يونيورسل انشورنس Islamic universal insurance	n.d	S.Arabia/Bahrain بحرين، سعودي عربستان
نشنل كوآپريټو انس كو. National cooperative Ins Co. (NCCI)	1986	سعودي عربستان

تكافل اسلامك انشورنس كو. بحرين Takaful Islamic insurance Co.Bahrain	n.d	S.Arabia/Bahrain سعودي عربستان. بحرين
البركه انشورنس كو. Al Baraka insurance Co.	1984	سوډان
اسلامك انشورنس كو. Islamic insurance Co.	1979	سوډان
شيكن انشورنس كو. Sheikan insurance Co.	n.d	سوډان
دي نشنل ري انشورنس كمپني (سوډان) The national Re-insurance company (Sudan) Ltd.	n.d	سوډان
دي يونايټيډ انشورنس كمپني (سوډان) The united insurance company (Sudan) Ltd.	1968	سوډان
وطني كوآپريټو انشورنس كو.	1989	سوډان

(c) ketabton.com: The Digital Library

Watania co-operative insurance Co.		
بیستڼ لدت ایتهمین تونیس سعودي BEIT ladat Ettamine Tounsi Saudi (Best Re)	1985	Tunisia تو نس
الینس انشورنس Alliance insurance	1985	متحده عربي امارات
Oman insurance Co. عمان انشورنس کو.	1985	متحده عربي امارات
دي اسلامك عرب انشورنس کو. The Islamic Arab insurance Co.	1980	متحده عربي امارات

غیر عرب اسلامي هیوادونه

انشورنس اسلام تیب سینډي برهډ Insurance Islam TAIB sendirian Berhad (IITSB)	*1993*	Brunei بروناي
تبونګ امانه اسلام Tabung Amanah Islam	*1993*	Brunei بروناي

تکافل انډ ریتکافل کو Takaful and Re-Takaful Co.	*1993*	Brunei بروناي
تکافل اب برهډ Takaful Ab birhad	*1993*	Brunei بروناي
لایف تکافل Life Takaful (pte)	*1999*	بنګلدیش
جنرل تکافل General Takaful (pte)	*1999*	بنګلدیش
سیریکاټ تکافل اندونیشیا Syarikat Takaful Indonesia	*1999*	اندونیزیا
پي ټي اسورنسي تکافل کېلورګه PT Asuransi Takaful keluarga	*1994*	Indonesia اندونیزیا
پي ټي انسورنسي تکافل اموم PT asuransi Takaful Umum	*1994*	Indonesia اندونیزیا
پي ټي سریکاټ تکافل Pt Syarikat Takaful	*1994*	Indonesia اندونیزیا
تکافل انشورنس	*1994*	Indonesia

(c) ketabton.com: The Digital Library

Takaful asuransi		اندونيزيا
اسين ريتکافل انټرنيشنل Asian Re-Takaful international (L) Ltd. (ARýIL)	1997	Malaysia ماليزيا
اسين تکافل ګروف Asean Takaful group (ATG)	1996	Malaysia ماليزيا
سيريکټ تکافل ماليزيا بهډ Syarikat Takaful Malaysia Bhd.	1984	Malaysia ماليزيا
تکافل نيشنل بهډ Takaful national Bhd	1993	Malaysia متليزيا
احلاس سيګورته Ihlas sigorta As	1993	Turkey ترکيه

نهم فصل

په اقتصاد کې د حکومت رول

- **حکومت او د حکومت دندې:**

اسلامي حکومت: هغه حکومت ته ويل کيږي چې قدرت او سلطه پکې د الله (**جل جلاله**) وي، يعنې د الله تعالی دين پکې حاکم وي. په دغه حکو مت کې دالله (**جل جلاله**) رضا تر ټولو لوړ هدف، اسلامي شريعت اساسي قانون، ولس مشر د الله (**جل جلاله**) خليفه دی او وظيفه يې د الله (**جل جلاله**) د اوامرو پلي کول دي، ټول قوانين بايد د قرآن او احاديثو په رڼا کې جوړ شي.

اسلامي اقتصادي سيستم دکمونستي اقتصادي سيستم برخلاف يو آزاد سيستم دی خو دغه آزادي بې پولې نه ده بلکه د شريعت تر چوکاټ پورې محدوده ده، نوځکه پدې سيستم کې د حکومت رول لږ خو مهم دی، حکومت د اقتصادي بې عدالتۍ د له منځه وړلو او اقتصادي ثبات راوستلو په شان مهمې دندې په غاړه لري، د مثال په توګه حکومت وظيفه لري د انحصار (مناپولۍ) مخنيوی وکړي او داسې نور.

همدارنګه د ځينو عام المنفعه شيانو برابرول هم د حکومت کاردی، په ځانګړې توګه هغه دکومو لپاره چې شخصي سکتور زړه نه ښه کوي او يا ډېرو لوړو مصارفو ته اړتيا لري لکه د امنيت ساتنه، ښوونه او روزنه، ساينس او تکنالو ژي، بريښنا ....

له نبي کريم صلی الله عليه وسلم نه روايت دی!

حَدّثَنَا أَبُو خدَاشٍ وَهَذَا لَفْظُ عَلِيٍّ عَنْ رَجُلٍ منْ الْمُهَاجرِينَ منْ أَصْحَاب النّبِيِّ صَلّى الله عَلَيْه وَسَلّمَ قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النّبِيِّ صَلّى الله عَلَيْهِ وَسَلّمَ ثَلَاثًا أَسْمَعُهُ يَقُولُ الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْكَلَإِ وَالْمَاءِ وَالنّارِ [40]

---

[40]- المصدر: سنن ابي داود، الكتاب: البيوع، الباب: في منع الماء ، رقم الحديث: ۳۰۱۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: ابو خداش (رضي الله عنه) روایت کړی او دا لفظ د علي دی چې د نبي کریم (علیه السلام) له مهاجرو ملګرو څخه له یوه مهاجر نه یې روایت کړی وایي: له نبي کریم (ص) سره مې درې ځله په غزا ګډون کړی،اوریدل به مې چې فرمایل یې: مسلمانان په دریو شیانو: ورشو، اوبو او اورکې سره شریك دي.

له اور څخه مونږ د انرژۍ مفهوم اخستلای شو، ددې لپاره چې طبیعي زیرمې (ګاز، اوبه، تیل) ،انرژي (بریښنا ...) ټولو عوامو ته په عدل سره وویشل شي ددغو شیانو ملکیت باید له حکومت سره وي نه له شخصي سکتور سره ځکه په حکومت کې ټول خلك سره شریك دي او که د ضرورت په بنا شخصي سکتور ته ورکړل شي نو بیا باید د انحصار مخه ونیول شي او حکومت باید د عوامو حقوق خوندي وساتي او بیځایه د نرخونو د لوړوالي مخنیوی وکړي.

د امام غزالي د قول مطابق حکومتونه په څلور ډوله دي چې ټول په یوه وخت کې وجود لري:

I. حکومت العلیا(شریعة) :د شریعت حکومت هغه چې د خلکو په ظاهر او باطن دواړو باندې یې حکم چلیږي یعنې د خلکو باطن او ظاهر، خاص او عام دواړه د شرعي احکامو تر حکم او اثر لاندې دي.

II. د خلفاوو، شاهانو او یا امیرانو حکومت: دغه حکومت د ټولنې په عمومي مسائلو کې د لاس وهنې یا اداره کولو قدرت لري او ددې لپاره چې د یوه هیواد ادارې په ښه ډول سره وچلیږي قوانین جوړولی شي خو د دوی قدرت یوازې تر اجتماعي امورو پورې محدود وي او د خلکو په شخصي امورو باندې قدرت نه لري د دوی امرونه یا حکمونه په خاص او په عام دواړو باندې مشتمل دي مګر په ظاهر د خلکو نه په باطن باندې.

III. د علماوو حکومت: چې هغوی د انبیاوو (ع) وارثان دي، حکومت یې یوازې د خاصو خلکو پر باطن باندې دی او عام خلك د دوی تر حکم لاندې نه راځي او په ظاهر د خلکو یې هم حکم نشي عملي کېدلی.

IV. د داعیانو حکومت: ددوی حکومت یوازې په باطن د عامو خلکو مشتمل دی یعنې عام عوام ددوی تر اغیزې او اثر لاندې راځي .

ددې لپاره چې په یوه هیواد کې ښه او پیاوړی حکومت وجود ولري لاژمه ده چې دغه پورته ټول ذکر شوي حکومتونه او یا اشخاص موجود وي او یو له بل سره همکاري ولري او په ګډه سره د عوامو دسوکالۍ لپاره کار وکړي، که چیرې له دغو پورته ذکر شویو کسانو څخه کوم یو نه وي نو بیا په درست ډول سره حکومت نشي چلیدلی د بیلګې په توګه که علماء له مینځه لاړشي نو په عالمه طبقه باندې به اثر او حکومت له مینځه ولاړ شي او ګډوډې به رامینځ ته شي، نو لاژمه ده چې حکومت دغه ټول پورته ذکر شوي حکومتونه قبول کړي او له هغو سره د تفاهم له لارې د هیواد ادارې چارې پر مخ بوځي له بده مرغه په تیرو وختو نو کې زمونږ حکومتونو دغو مسایلو ته پام نه دی کړی او په یوازې سر ((حکومت د امیرانو)) سره یې د هیواد چلونې هڅې کړیدي او دغه نور حکومتونه (حکومت العلیا(الشریعة)،د علماؤ حکومت، او داعیانو حکومت) یې له پامه غورځولی و او د دوی دغه عمل زمونږ دګران هیواد افغانستان د تباهۍ سبب شویدی.

د حکومت دندې:

دحکومت مهمې دندې عبارت دي له:

1. د غریبۍ او بیکارۍ له مینځه وړل
2. د پیسو د حقیقي ارزښت ساتنه
3. د قانون (شریعت) عملي کول
4. د ټولنیز او اقتصادي عدالت تامینول
5. د امنیت ساتل او په عادلانه ډول د عاید ویش
6. نړیوالې اړیکې او قوي دفاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به په لنډ ډول د حکومت دغه پورته ذکرشوې دندې وڅیړو:

١ – د غریبۍ او بیکارۍ له مینځه وړل:

څرنګه چې اسلام پدې نظر دی چې د ټولو وسایلواصلي مالك الله (ج) دی، مال او ثروت مونږ ته د امانت په ډول راکړل شویدی، نو دا باید د الله تعالی د اوامرو مطابق وکارول شي، حکومت پدې کې اهم رول لري، د زکات ټولول او ویش د حکومت کاردی، حکومت باید د وسایلو په استعمال کې هغه کارونو ته اولویت حق ورکړي چې عوامو ته د کار ډېر شرایط برابرکړي او ټولنې ته ګټور وي، ددې هدف د تحقق لپاره حکومت دوه لارې لري:

لومړی پلان کول: حکومت باید داسې پلان جوړکړي ترڅو وسایل په هغه سکتورکې وکارول شي د کوم چې اړتیا او فایده چې ډېره وي او ددې تر څنګ د انفلاسیون مخنیوی هم وکړي.

دوهم د اقتصادي زیربنا برابرول: د هر هیواد د اقتصادي پرمختګ لپاره د فزیکي او ټولنیزې زیر بنا موجودیت اړین دی او بې لدېنه پرمختګ ناشونی دی، دغه فزیکي زیربنا لکه د سرکونوجوړول، ښوونه او روزنه،..... ډېرو لوړو مصارفو ته اړتیالري او شخصي سکتور ورته کمه پاملرنه کوي ځکه ګټه یې کمه ورته بریښي، نو دا زیر بنا باید حکومت برابره کړي.

۲-د پیسو د اصلي ارزښت ساتنه:

د نني عصر یو لوی مشکل د انفلاسیون مسلسل زیاتوالی او ددې په وجه د پیسو د اصلي ارزښت کمی دی، نو ددې مشکل د حل لپاره حکومت باید په خپلو اقتصادي پالیسیو کې له احتیاط څخه کار واخلي.

۳-قانون او نظم: د قانون عملي کول او د ټولنې امنیت ساتل د حکومت له اصلي دندو څخه دي، ترڅو چې په کومه ټولنه او هیوادکې نظم او قانون پلې شوی نه وي ترهغې پورې هلته اقتصادي پرمختګ مینځته نشي راتلی، په بې امنه هیواد کې څوك پانګه اچونې ته زړه نه ښه کوي. پانګه د هغه مرغه په شان ده چې همیش په هوا کې ګرځي او د ښه مناسب او پور امنه ځای په لټه کې وي او کوم ځای چې ورته ښه ښکاره شي هلته کېښني، نو حکومت باید داسې شرایط برابر کړي چې د پانګوالو توجه را جلب کړي . نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي :

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِنًى أَتَدْرُونَ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا قَالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّ هَذَا يَوْمٌ حَرَامٌ أَفَتَدْرُونَ أَيُّ بَلَدٍ هَذَا قَالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ بَلَدٌ حَرَامٌ أَتَدْرُونَ أَيُّ شَهْرٍ هَذَا قَالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ شَهْرٌ حَرَامٌ قَالَ فَإِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا (41)

ترجمه:له ابن عمر(رض) څخه روایت دی وایي چې نبي کریم (ص) په منی کې وفرمایل:آیا پوهیږئ چې داکومه ورځ ده؟ دوی وویل چې الله (ج) او رسول ښه پوهیږي، ویې فرمایل: دا حرامه ورځ ده، آیا پوهیږئ چې دا کوم ښار دی؟ دوی وویل چې الله (ج) او رسول یې ښه پوهیږي، ویې فرمایل: داحرام ښار دی،آیا پوهیږئ چې داکومه میاشت ده؟ دوی وفرمایل الله (ج) او د هغه رسول ښه پوهیږي ویې فرمایل: دا حرامه میاشت ده،او ویې فرمایل: پس الله پاك ستاسې وینې او ستاسو مالونه او ستاسوعزت او آبرو په یو او بل باندې داسې حرام کړي لکه ستاسو دغه ورځ، ستاسو په دغه میاشت کې ستاسو په دغه ښارکې .له دینه دا په ډاګه شوه چې د عوامو د ژوند او مال ساتنه د حکومت کار مسئولیت او دنده ده.

[41]- المصدر: صحیح البخاري، الکتاب: الادب ، الباب: قول الله تعالی یا ایهاالذین آمنوا لایسخر قوم من... ، رقم الحدیث: ٥٥٨٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-ټولنیز او اقتصادي عدالت:

د اسلام له نظره ټولوخلکو ته په یوه نظرکتل کېږي، د غریب او امیرترمینځ توپیر نشته قانون او حکومت ورته په یوه سترګه ګوري، نوځکه باید هیڅ تبعیض ونه شي او حکومت باید ټولو عوامو ته یوشان اساتتیاوې او دکار شرایط برابرکړي. او هم شخصي سکتور وځاري ترڅو دکارګرواو مصرف کونکو سره بې عدالتي ونشي

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي:

حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا وَاصِلٌ الْأَحْدَبُ قَالَ سَمِعْتُ الْمَعْرُورَ بْنَ سُوَيْدٍ قَالَ رَأَيْتُ أَبَا ذَرٍّ الْغِفَارِيَّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَعَلَيْهِ حُلَّةٌ وَعَلَى غُلَامِهِ حُلَّةٌ فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ إِنِّي سَابَبْتُ رَجُلًا فَشَكَانِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعَيَّرْتَهُ بِأُمِّهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ إِخْوَانَكُمْ خَوَلُكُمْ جَعَلَهُمْ اللهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ وَلَا تُكَلِّفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ فَأَعِينُوهُمْ (42)

ترجمه: معرور بن سوید وایي: ابوذر غفاري رضي الله عنه مې په داسې حال کې چې یوه نوې جامه (چپنه) یې اغوستې ده او یوه یې غلام اغوستې وه ولید ، نو ددې پوښتنه مو ترې وکړله، ویې ویل یوه سړي ته مې ښکنځلې وکولې، نو هغه له ما نه نبي کریم :صلی الله علیه وسلم ته شکایت وکړ، ما ته نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل: آیا د مور پیغور دې ورکړی؟ بیا یې وفرمایل: ستاسې وروڼه ستاسو چوپړیان دي، الله پاك ستاسې تر لاس لاندې ګرځولي، نو د چا چې خپل مسلمان ورور تر لاس لاندې وي له هغه څه نه چې دی یې خوري هغه ته هم ورکوي او له هغه څه نه چې اغوندي یې هغه ته هم وړواغوندي، او داسې کار مه ورته سپارئ چې په دوی زورور وي او که مو ورته وسپارلو بیا نو د هغه په سرته رسولو کې مرسته ورسره وکړی. له پورتني حدیث څخه دا څرګندیږي چې د اصغری تنخوا او دکار د ساعتونو ټاکل د اسلام له نظره جوازلري

[42]- المصدر: صحیح بخاري، الکتاب: العتق، الباب: قول النبي العبید اخوانکم فاطعموا مما تآکلون ، رقم الحدیث: ۲۳۵۹

۵- د امنیت تامین او په عادلانه ډول د عاید ویش:

د امنیت مهیا کول د اقتصادي پرمختګ لپاره لازمي شرط دی، په غیر عادلانه ډول د عاید ویشل د بې امنۍ او ګډوډۍ مهم عامل دی، د عاید غیر عادلانه ویش د غریب او امیر تر مینځ نفرت او کرکه پیدا کوي او غریب دې ته اړ باسي چې په نا مشروع لاره له امیرانو څخه مال تر لاسه کړي لکه غلا،قتل ...

داسلام مبارك دین په هر څه کې د عدل مراعاتولو حکم کوي د حکومت لپاره دا پکار ده چې په ټولنه کی د شریعت اوامر پلي کړي لکه د زکات راټولول، د میراث اسلامي قانون پلي کول، له حرامو څخه منع کول د غلا او رشوت مخه نیول .... ددغو کارونو د ترسره کولو په وسیله په ټولنه کې د غریب او امیر ترمینځ د عاید د لوی توپیر د مینځ ته راتګ او زیاتوالي مخنیوی کیدی شي.

۶- نړیوالې اړیکې او قوي دفاع:

یو اسلامي هیواد باید له نورو هیوادونو او نړیوالو سره ښې اړیکې ولري البته د اسلام تر قوانینو لاندې او ددې تر څنګ کفارو ته د اسلام ښه تصور وړاندې کړي او له کفارو او نورو سره دکړیو لوظنامو او تړونونو مراعات وکړي. مګر ددې تر څنګ باید د ملك ددفاع توان هم ولري لکه الله (ج) چې فرمایي:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ، ، (الأنفال59)

ترجمه: او تیاروئ (اې مومنانو) لپاره (د جنګ) ددغو (ماتوونکو د عهد یا د مطلق کفارو) څومره چې توانیږئ (جمع کولی شئ) تاسې له قوت (اسباب د جنګ) چې وویروئ تاسې په دغه (قوت اوتیاری) سره دښمنان د الله او دښمنان ستاسې او نورکسان بې له دوی نه چې نه پیژنئ تاسې هغوی الله عالم دی په (عداوت د) هغوی او هر هغه څه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفقه کوئ تاسې له يوه شي په لاره د الله کې (لپاره د دين) پوره (بدل د هغه) به درکړی شي تاسې ته حال دا چې پر تاسې به ظلم ونه کړی شي(د ثواب په لږوالي او د عذاب په ډيروالي) .

د اقتصادي پرمختګ لپاره د نړيوالو سره د ښو اړيکو ساتل اړين دي تر څو زمونږ سوداګر پدې وتوانيږي چې له بهرنيو هيوادونو سره په ښه توګه تجارت وکړی شي او هم نور هيوا دونه خصوصا اسلامي هيوادونه تشويق کړی شي چې زمونږ په هيواد کې پانګه واچوي تر څو عوامو ته دکار شرايط برابرکړی شو.

د حکومت د عايد سرچينې:

د يوه اسلامي حکومت د عايد لارې (سرچينې) په لاندې ډول دي:

1. زکات او عشر**:** زکات د اسلام څلورمه بنا ده، د زکات ورکول په هر بډای مسلمان باندې فرض دی، د زکات راټولول د حکومت دنده ده، له زکات نه د غريبې په له مينځه وړلو او عام المنفعه کارونو کې کار اخستل کېداې شي، عشر د ځمکې يا حاصل زکات دی.

2. عايد د طبيعي منابعو څخه: طبيعي منابع لکه معدن اوکان، د تيلو زيرمې او داسې نور

3. وقف او صدقه: د ملکيت يا مال وقف (خاص) کول دي ا لله تعالی ته او هغه پدې ډول چې خپل مال د الله (ج) په لاره کې د مصرف لپاره ورکړی شي او صدقه هم د الله (ج) د رضا لپاره د مال مصرف ته ويل کيږي او صدقه په دوه ډوله ده يو واجب صدقه (زکات)او دوهم ډول نفلي صدقه ده. د اسلامي حکومت په موجوديت کې صدقه بايد خليفه (بيت المال) ته وسپارل شي، د اسلامي حکومت د نه موجوديت په صورت کې څرنګه چې د عوامو سره دا ويره وي چې د دوی مال (صدقات ...) به د الله

(ج) د اوامرو مطابق ونه کارول شي دوی کولی شي چې په مستقيم ډول صدقات مستحقينو ته ورکړي.

4. جزيه، خراج او خمس: کله چې کوم غير مسلم د اسلامي حکومت اوامرو ته غاړه کيږدي حکومت د دوی د مال او ځان ساتلو دنده په غاړه لري لکه د نورو هيوادوالو په شان، حکومت له دوی څخه ددې په بدل کې ټکس (جزيه) اخلي. د جزيه په اړوند ا لله تعالی فرمايي:

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّه وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّه وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ. (التوبة28)

ترجمه: وجنګيږئ تاسې له هغو کسانو سره چې نه راوړي ايمان پر الله (ج) او نه په ورځې د آخرت باندې او نه حرام ګڼي دوی هغه چې حرام کړي دي الله (ج) او رسول د هغه او نه قبلوي دوی دين حق (اسلام) له هغو کسانو نه چې ورکړ شويدي دوی ته کتاب تر هغه پورې چې ورکړي دوی جزيه له لاسه حال دا چې دوی ذليل وي.

خراج:که د اسلا مي دولت لخوا دکفارو ځمکه فتحه شي او بيا دا ځمکه هغوی ته پريښودل شي چې د ټکس (ماليې) په بدل کې يې وکري، ديته خراج وايي. د لومړي ځل لپاره دغه پاليسي د حضرت عمر(رض) لخوا د سوريې او عراق په ځمکو کې عملي شويده،کله چې دغه سيمې فتحه شوې ځينو اصحاب کرامو غوښتنه وکړه چې دا بايد د غنيمت په ډول په مجاهدينو وويشل شي، مګر حضرت عمر (رض) دا ونه منله ځکه چې دومره زياته ځمکه مجاهدينو په موثر ډول نشوي کارولی نو ځکه يې د ماليې (خراج) په بدل کې د همغو ځای خلکو ته پريښوده.

خمس: د غنيمت او معدن (سره زر،سپين زر ..) پنځمه حصه بيت المال ته ورکول فرض دي او ديته خمس وايي، الله (ج) فرمايلي دي :

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّه خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّه وَمَا أَنزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْجَمْعَانِ وَاللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. (الأنفال**40**)

ترجمه: او پوه شئ بیشکه هر هغه شي چې په غنیمت واخستل تاسې له یوه شي نه نو بیشکه الله (ج) لره دی خمس د هغه او له پاره د رسول او له پاره د خپلوانو (د رسول الله او لپاره) د یتیمانو او مسکینانو او مسافرانو، که ایمان لرئ په الله (ج) او په هغو چې نازل کړیدي مونږ پر بنده خپل په ورځ د فیصلې کې هغه ورځ چې سره مخامخ شولې دواړه جمعې (ډلې) او الله (ج) پر هر شي باندې ښه قادر دی.

5. ټکس:که چیرې د حکومت لګښتونه یا بودیجه د پورته ذکر شوو منابعو څخه (زکات، عشر، خراج، جزیه، صدقات ..) پوره نشي، نو بیا حکومت د ضرورت په اساس ټکس لګولی شي.

6. د وارداتو ټکس یا عشور(Import duty): عشور د لومړي ځل لپاره د حضرت عمر(رض) لخوا ولګول شو په هغو تجارانو چې اسلامي خلافت ته به یې تجارتي مالونه راوړل، ځکه په هغه وخت کې ایران او روم په هغو مسلمانو تجارو چې د دوی هیوادونو ته یې تجارتي توکي وړل د واریدولو ټکس لګولی و، نو حضرت عمر(رض) متقابلا ددوی پر تجارو هم ټکس ولګولو. دا ټکس په کال کې یو ځل اخستل کېده.

7. د حکومت د عاید نورې لارې:که چیرې د حکومت اړتیاوې د پورته ذکر شوو منابعو په وسیله پوره نشي بیا حکومت قرض اخستلای شي خو دا پور به بې سوده وي، ځکه چې سود حرام دی، ددې تر څنګ حکومت د ځینو پروژو د تمویلولو لپاره د مشارکې او مضاربې اسناد یا سرټیفیکېټ او سکوک (اسلامي بانډ) هم مارکېټ ته عرضه کولای شي.

لسم فصل

داسلامي دولت مالي او پولي پالیسي

له مالي پالیسۍ (Fiscal Policy) نه هدف حکومتي مصارف او مالیه (ټکس) اخستنه ده. او په پولي پالیسۍ (Monetorary Plicy) یا پولي سیاست کې د پیسو چاپول او د هغې د ارزښت د ساتنې لارې چارې شاملې دي.

په اسلامي دولت کې د مالي پالیسۍ اهداف:

په غیر اسلامي هیواد کې مالي پالیسي ددې لپاره کارول کېږي تر څو د خلکو لپاره په دنیا کې عظمي مادي ګټې تر لاسه شي او د خلکو اخلاقي او روحي اړتیاوو ته توجه نه کېږي. د مالي پالیسي هدف دوسایلو ښه ویش،اقتصادي ثبات، اقتصادي وده (پر مختګ) او دعوایدو با انصافه ویش دی.

په اسلام کې مالي پالیسي د شرعي اهدافو[مقاصد شریعه: حفظ الدین ، حفظ العقل حفظ المال، حفظ النسل....] د تر لاسه کولو یوه وسیله ده . مالي او پولي پالیسۍ باید داسې جوړې شي چې د عوامو د مادي ښېګڼې تر څنګ د هغوی روحي او اخروي مفاد هم په کې خوندي وي. لنډه دا چې مالي پالیسي باید داسې جوړه شي چې د خلکو د اخروي ګټو په نظر کې نیولو سره سره د هغوی د دنیوي ژوند سطحه لاپسې ښه شي.

مالي پالیسي او د وسایلو ویش :

مالي پالیسي باید داسې جوړه شي چې د مادي او روحي (اخلاقي) اهدافو په لاسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړلو کې مثبت رول ولوبوي. لاژمي ده په یوه هیوادکې وسایل داسې استعمال او وکارول شی چې اسراف په کې ونشي او هم د راتلونکو نسلونو اړتیاوې په نظر کې ونیول شي. شخصي او حکومتي سکتور باید حلال یا روا شیان تولید کړي. دولت باید د عوامو اړینو (ضروري) شیانو ته لکه ښوونې، روغتیا ، سرکونو او داسې نورو عام المنفعه کارونو ته توجه وکړي. ددې تر څنګ باید دولت د هیوادوالو روحي روزنې ته هم پام وکړي.

د ابن خلدون په نظر هغه کارونه باید وشي کوم چې عوامو ته ډېره ګټه رسوي او داسې کار باید ونشي کوم چې له ګټې څخه یې تاوان ډېر وي. په ظاهره خو دغه خبره ډېره ساده معلومیږي مګر دا ډېره مهمه مسله ده، ډېر ځلې زمونږ حکومتونو داسې کارونه کړي چې له ګټې نه یې تاوان ډېر وي، د بیلګې په توګه د مطبوعاتو د آزادۍ تر عنوان لاندې په تلویزیون کې د داسې فلمونو او بدلو (سندرو) د خپرولو اجازه ورکول کیږي کوم چې زمونږ په ځوان نسل کې روحي او اخلاقي امراض خپروي او د هغې په نتیجه کې په ټولنه کې نا آرامي مینځته راځي او یا داسې مرضونه خپریږي چې بیا یې دولت دکنټرول وس نلري. همدا شان په بازار کې د نامشروع توکښو خرڅلاو در واخله.

مالي پالیسي او اقتصادي ثبات:

د کال ۱۹۳۰ د لوی اقتصادي زوال (رکود، بحران) څخه وروسته اقتصادي مالي پالیسي د اقتصادي ثبات په لاسته راوړلو کې اهم مقام تر لاسه کړیدی.معنی دا چې د تولیدي موثریت په ښه کولو او د عمومي تقاضا په منظمولو او ترتیبولو کې اهم رول لري. د ابن خلدون په نظر اقتصادي زوال هغه وخت مینځته راځي کله چې له دولت څخه عوامو ته د پیسو انتقال بند شي.

د روپیو (پولي واحد) د ارزښت یا بیه ثابت ساتل د انفلاسیو ن کنټرول او اقتصادي پرمختګ لپاره اهم ګڼل کیږي. د نرخونو ډیر جګیدل او ښکته کېدل دواړه د اقتصادي ثبات او پرمختګ لپاره ګواښ ګڼل کیږي .

ملي پالیسي او اقتصادي وده:

د اقتصادي ودې (پرمختګ) لپاره مالي سیستم باید داسې جوړ شي کوم چې عوام دکار کولو او سپما (Save)کولو څخه ډډه کولو ته ونه هڅوي، ډېر زیات ټکس لګول عوام د کار کولو او پانګونې (سرمایه اچونې) څخه منع کوي او پدې ډول د اقتصادي ودې (پرمختګ) په وړاندې خنډ ګرځي.

په مخ په وده (وروسته پاتې) هیوادونو کې مالي پالیسي د شتمنۍ په تولید او زیاتولو کې اهم رول لري. په اسلامي هیوادونو کې شتمني جوړول (Capital Formation) له هغې پانګونې (سرمایه ګزارۍ) څخه عبارت ده کوم چې د بشري قوې او مادي وسایلو په پرمختګ او وده کې او هم د عوامو په اخلاقي او روحي روزنه کې اغیزمنه واقع شي.

د مالي پالیسۍ هدف له ټولو وسایلو څخه عظمې کاراخستنه، خلکو ته دکار برابرول او د بیکارۍ له مینځه وړل ګڼل کیږي. احتکار په اسلام کې ناروا او زکات په هر مسلمان باندې چې صاحب د نصاب وي فرض کړی شوی چې دا ټول په اقتصادي پرمختګ کې اهم رول لري چې په راتلونکو کرښو کې به د زکات تر عنوان لاندې په تفصیل سره یادونه ورنه وکړو:

د اقتصادي پرمختګ لپاره ضروري ټکي:

وسایل له غیر ضروري شیانو څخه د سرمایه جوړونې (Capital formation) اویا په اقتصادي پرمختګ کې د اغیزمنې اقتصادي زیر بنا جوړونې خوا ته لیږدول.

پانګې اچونې ته باید ځانګړې توجه وشي او کومې فابریکې چې په اقتصادي پرمختګ کې اهم رول لوبوي په هغوی باندې باید تر ټولو کمه مالیه (ټکس) ولګول شي. او هم بهرنۍ پانګه اچونه او سرمایه اچونکي راجذب اوتشویق شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

I. د هیوا د له کانونو او معدنونو څخه په موثر ډول استفاده کول.

II. مالي پالیسي باید په داسې شکل جوړه شي چې د اقتصادي پرمختګ تر څنګ د عاید ویش په منصفانه او عادلانه توګه سره وشي. څکه مساوا ت (عدل، انصاف) د اسلام له بنسټیزو اصولو څخه دي. اسلام په عادلانه او با انصافه ډول ټولو خلکو ته د وسایلو او مواقعو د ویش امر کوي. اسلام په یو څو لاسونو کې د دولت د جمع کېدو مخالف دی [د دغه اهدافو د لاسته راوړلو لپاره د مالیاتو څخه کار اخستل کېدی شي]

د حضرت عمر (رض) څخه روایت دی چې فرمایي: که چیرې یو کال نورهم ژوندی پاتې شوم دولت (عاید) او وسایل به په داسې ډول وویشم چې غریب به له امیر سره برابر شي. د زکات په موثر ډول استعمال د غریب او بډای تر مینځ توپیر تر ډېره حده را کمولی شي.

په اسلامي **هیواد کې مالیه** (**ټکس**):

ټکس که راسا له چا څخه واخستل شي لکه د عاید مالیات هغه ته مستقیم ټکس وایي او که په غیر مستقیم ډول سره مثلا د نورو تجارتي توکېو د خرڅلاو د قیمت په صورت کې تر لاسه شي هغې ته غیر مستقیم مالیات وایي. له بل پلوه ټکس په دری ډوله دی تصاعدي مالیات، متناسب مالیات او تنازلي مالیات، زکات د متنا سب مالیاتو په ډله کې راځي. او دغه ډولونه په لاندي ګراف کې ښودلای شو.

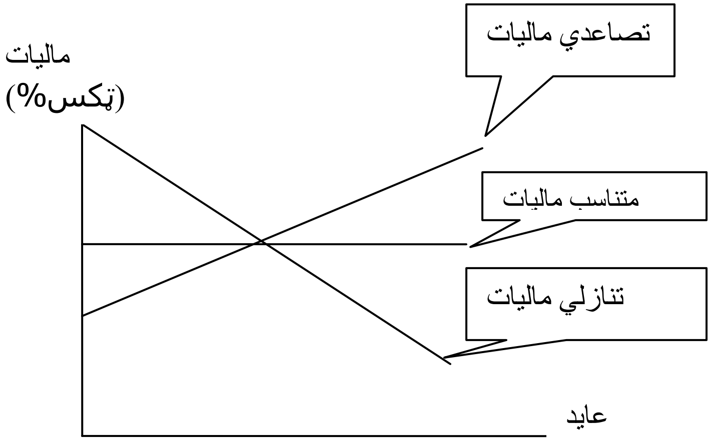

د مالیاتو په وسیله لاندې اهداف لاسته راوړل کېدی شي.

په پورته شکل کې مونږ مالیات په عمودي خط باندې کچه کوو او په افقي خط باندې عاید (در آمد) ښودل شویدی، په متناسبه مالیه کې د عاید په زیاتیدو او کمیدو سره په مالیه څه اثر نه پریوزي بلکه هغه معینه وي، په تصاعدي مالیاتي سیستم کې څومره چې د یوه سړي درامد (عاید) زیاتیږي په همهغه کچه په هغه باندې مالیه زیاتیږي .او په تنازلي مالیه کې ددې عکس خبره ده.

- د غیر ضروري شیانو د پیرودنې کمونه، یعنې د هغو شیانو پیرودل چې د صحت لپاره ګټور نه وي باید کم کړی شي، د بیلګې په توګه هیواد ته د سګریټو واریدول او خرڅلاو.

- د دولت د مصارفو او یا بودیجې برابرول، دا څرګنده ده چې هیواد د تل لپاره په پورونو او د بهرنیانو په مرستو سره نه شي چلیدلی نو مالیات د دولت د بودیجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابرولو یوازینۍ لار ده.

• له مالیاتو (ټکس) څخه د اقتصادي ثبات لپاره او هم د عمومي تقاضا د کنټرول او تنظیم په لاره کې کار اخستل کېدي شي.[امونږ کولی شو چې په وارداتو باندې لوړ مالیات ولګوو او په دې وجه خپل وادرات (طلب، تقاضا) را کمه کړو]

• په ټولنه کې د غریب او بډای تر مینځ د عاید د تفاوت د له مینځه وړلو(کمولو) په موخه حکومت کولی شي چې په در امد باندې تصاعدي مالیات ولګوي، یعنې څومره چې د یوه سړي درامد زیات وي په همهغه اندازه ور باندې زیاته مالیه ولګیږي.

په اسلامي هیوادکې د مالیاتي(ټکس) سیستم جوړونه

ټکس تر یوه حده تصاعدي کېدی شي خو له هغه نه پورته او زیات د اقتصادي پرمختګ مانع ګرځي. د ټکس د سیستم د جوړولو لپاره ځنې اړین اصول په لاندې ډول دي:

• ټکس باید د غیر ضروري شیانو پیرودل کم کړي پرته له دې نه چې په تولیدي پیداوارو باندې ناوړه اغیزه وکړي او باید په سرمایه جوړونه (Capital Formation) کې مرسته وکړي.

• لوړ ټکس باید د تحسیني او غیر مفیدو تجارتي توکېو په وارداتو او خرڅلاو باندې و لګیږي. د بیلګې په توګه په ډیش آنتن ، ویدیو، سګریټو او داسې نورو شیانو

لوړ ټکس غوره دی

• هغه کمپنۍ (سکتور) چې په اقتصادي پرمختګ کې اهم رول لوبوي باید کم ټکس ورکړي او یا د امکان په صورت کې له ټکس څخه معاف او ددې تر څنګ ورسره لاژمه مرسته هم وشي.

• د ټکس لګولو په وخت کې باید د خلکو مالي حالت په نظر کې ونیول شي، یعنې داسې ټکس ولګول شي چې عوام یې د ورکولو توان ولري. ډیر لوړ مالیات خلك دیته اړ کوي چې کم کار وکړي او خپله پانګه له هیواد څخه بهر ته نقل کړي، چې په دې سره د نورو مضرو اثراتو ترڅنګ د بیکارۍ کچه لوړیږي او دا د اقتصادي پرمختګ لپاره لوی ګواښ مینځته راوړي.

په اسلامي هیوادکې د حکومت لګښت:

د عوامو او ملت هوساینه د اسلامي دولت د لګښتونو یو هدف دی، حکومت خپلواك نه دی چې څرنګه وغواړي د بیت المال پیسې وکاروي، بلکې په هغو شیانو یې باید مصرف کړي چې د مقاصد شریعه په لاسته راوړنه او د عوامو د ژوند د سطحې په لوړ والي او هوساینه کې مفید او ګټور واقع کیږي.

د حکومت لګښتونه باید داسې وي چې د عامو خلکو د ژوند سطحه ورسره لوړه شي او هم عامه وسایل لکه ښوونه، روغتیا، دفاع او داسې نور برابر شي او ددې تر څنګ اقتصادي ثبات وساتل شي، د انفلاسیون په حالت کې حکومت ته ښایي چې خپل لګښتونه کم او د اقتصادي زوال په حالت کې یې لوړ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زكات

لكه څرنګه مو چې مخكې يادونه وكړه، زكات د اسلام دريمه بنا ده او د اسلامي مالي پاليسۍ د ملا د تير حيثيت لري. زكات په لغت كې پاكوالي او په اصطلاح كې ودې ته وايي .الله تعالی د زكات په اړوند داسې فرمايي:

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ(البقرة109)

ترجمه: او سم دروئ (اداكوئ له ټولو حقوقو سره) لمونځ او وركوئ زكات او هغه شي چې مخ كې ليږئ لپاره د ځانو خپلو له نيكۍ (لكه صلاه اوصدقه) وبه مومئ (ثواب د) هغه په نزد د الله، بيشكه چې الله په هغه شي چې كوئ يې تاسې ښه ليدونكی دی .

د زكات نه وركونكي جزا:

1) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مُثِّلَ لَهُ مَالُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ لَهُ زَبِيبَتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِلِهْزِمَتَيْهِ يَعْنِي بِشِدْقَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ أَنَا مَالُكَ أَنَا كَنْزُكَ ثُمَّ تَلَا لَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ الْآيَةَ [43]

ترجمه: له ابي هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی وايي رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل : چا ته چې الله پاك مال وركړ او ده يې زكات ور نه كړ، نو دغه مال به يې

---

[43]- المصدر:صحيح البخاري، الكتاب: الزكاة, الباب: اثم مانع الزكاة, رقم الحديث: 1315

د قيامت په ورځ د لغړ سري كمچه مار په څير چې دوه نيشونه به لري دده تر غاړه را تاو شي او له وښكيو نه به يې ونيسي بيا به ورته وايي زه ستا مال يم زه ستا خزانه يم، بيا يې دا آيت ولوست: يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ الْآيَةَ [44]

2) عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ جِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ فَلَمَّا رَآنِي مُقْبِلًا قَالَ هُمْ الْأَخْسَرُونَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ فَقُلْتُ مَا لِي لَعَلِّي أُنْزِلَ فِيَّ شَيْءٌ قُلْتُ مَنْ هُمْ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي قَالَ الْأَكْثَرُونَ أَمْوَالًا إِلَّا مَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا حَتَّى بَيْنَ يَدَيْهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَمُوتُ رَجُلٌ فَيَدَعُ إِبِلًا أَوْ بَقَرًا لَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهَا إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا كَانَتْ وَأَسْمَنَهُ تَطَؤُهُ بِأَخْفَافِهَا وَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا كُلَّمَا نَفِدَتْ أُخْرَاهَا أُعِيدَتْ أُولَاهَا حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ [45]

ترجمه: له ابي ذر رضي الله عنه څخه روايت دی وايي نبي كريم صلی الله عليه وسلم ته په داسې حال كې چې د كعبې شريفې په سيوري كې ناست ؤ راغلم، كله چې يې مخامخ ورتلونكی وليدم ويې فرمايل: دكعبې په پالونكي مې قسم چې همدوی تاوانيان دي، له ځان سره مې وويل ما له څه دي؟ كېدای شي زما په هكله څه را نازل شوي وي، نو ومې ويل مور او پلار مې له تا قربان څوك دي دوی؟ ويې فرمايل: د مالونو ډېروونكي، مګر هغه څوك نه چې خيراتونه وركوي تر دې پورې چې مخې، ښي اړخ او كيڼ اړخ ته يې وشيندي، بيا يې وفرمايل: زما دې قسم په هغه ذات وي چې زما نفس د هغه په لاس كې دی، نه مري يو سړی چې اوښان يا غوايان پريږدي او د هغه زكات يې نه وي وركړی، مګر دا چې دغه اوښان او غوايان به په ورځ د قيامت له هغه نه چې وو غټ او چاغ وي را به شي په پښو به يې پايمالوي او په ښكرو به يې وهي، كله چې پای ته ورسيږي، لومړنی به بيرته پرې را وګرځي تر څو چې د خلكو تر منځ فيصله وشي.

د زكات راټولول د حكومت دنده ده، په تيرو اسلامي ادوارو كې اسلامي زكات را

---

[44]- المصدر:صحيح البخاري، الكتاب: الزكاة, الباب: اثم مانع الزكاة, رقم الحديث: 1315

[45]- المصدر:سنن النسائي، الكتاب: الزكاة, الباب: التغليظ في حبس الزكاة, رقم الحديث: 2397

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولول د حکومت وظيفه وه، له بده مرغه چې په عباسي دور کې دوکه بازي شروع شوه، خلك په ويره کې شول چې حکومت شايد د زکات پيسې سمې ونه کاروي او ځينو علماو داسې فتوی ورکړه چې خلک يې په خپله مستحقينو ته ورکولی شي، له هغه څخه وروسته خلکو د زکات پيسې حکومت ته نه ورکولې او په خپله يې مستحقينو ته زکات ورکول شروع کړل.

په زور سره هم د زکات را ټولول جواز لري حضرت ابوبکر (رض) د زکات نه ورکوونکو خلاف جهاد وکړ، ترهغې پورې چې هغوی يې د زکات ورکولو ته اړ کړل.

په کومو شيانو کې زکات فرض دی او څومره؟

سره له دې چې د زکات اندازه مخکې ذکر شوه دلته يې يو ځل بيا په لنډه توګه تکرارو. اسلامي علماء په دې باندې متفق دي چې په پيسو باندې (2,5%) په کانونو او معدنونو (20%) د توليد يا پيداوار : په باراني مځکه (10%) او په غير باراني ځمکه (5%) د فابريکې په توليداتو هم (5%-10%) لګېدی شي

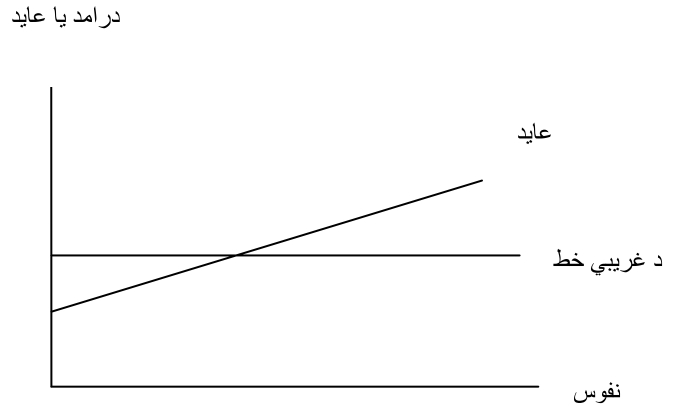

د اسلام له نظره نصاب د زکات د غريبۍ د خط (46) په وسيله ټاکل کېږي .ټول هغه خلك چې صاحب د نصاب وي يعنې عايد يې د ضروري اړتياوو له پوره کولو څخه زيات وي، هغوی ددغه غريبۍ له خط نه بر سيره راځي او زکات ورباندې فرض دی . د غريبۍ د خط ټاکل يا د هغه مقدار پيسو ټاکل چې د يوه سړي لومړنۍ اړتياوې رفع کولی شي په هر هيواد کې مختلف دي او د هغه هيواد په حالاتو او د نوموړي شخص په ضروریاتو پورې اړه لري.

خلک ټول درې طبقې دي:

i. يو هغه ګروپ خلك دي چې عايد يې د ژوند اړتياوې نشي پوره کولی دوی د زکات مستحقين دي

ii. هغه ګروپ خلك چې عايد يې د ژوند اړتياوې پوره کوي، خو بيا هم صاحب د نصاب نه وي، دا ډله نه زکات ورکوي او نه يې اخلي

iii. هغه خلك چې عايد يې له نصاب نه زيات وي دوی زکات ورکوي .

ا لله پاك په قرآنکريم کې د زکا ت آته مستحقين را ښودلي دي:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللهِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (التوبة**59**)

ترجمه: بې شکه همدا خبره ده چې صدقې (زکات صرفيږي) لپاره د فقيرانو او مسکېنانو او عاملانو پرهغه او هغوته چې الفت اچولی شي په زړونو د دوی کې (له

46- Poverty Line د عايد هغه اندازه چه د يوه شخص د ژوندي پای کيدو ضرورت رفع کولي شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام سره) او (صرفيږي) په (خلاصولو) د غاړوکې او پور وړو او په لاره د الله (ج) کې او مسافرانو (چې مال ورسره نه وي،(مقرره او لازم کړی شويده دغه) فريضه (زکات) له (جانبه) د الله (ج) او الله (ج) په هرڅه ښه پوه او د حکمت خاوند دی

اوس دا سوال پيداکيږي چې آيا دغه لست ته وسعت ورکول کېدی شي اوکه نه؟ او يا په بل عبارت آيا حکومت د زکات پيسې په نورو حکومتي کارونو کې لکه سړك جوړولو ... مصرف کولی شي او که نه؟

زيات شمير علماء پدې نظر دي چې دغه لست ته وسعت نشو ورکولای، ځکه چې په پورته آيت کې د زکات مستحقين ټاکل او تثبيت شويدي، امام شافعي(رح) استدلال کوي چې د لام تمليك په وجه (للفقراء...) مونږنشو کولی دې لست ته وسعت ورکړو ځکه لام التمليك ملکيت ښيي. مګر ځينې نور علماء بيا وايي چې دغه لست ته وسعت ورکول کېدی شي. هغوی وايي چې په في سبيل الله کې ټول نيك کارونه لکه ښوونځي اوسرك جوړول....او په عاملين کې د حکومت ټول کارکونکي شامل دي.

هغه کسان چې زکات ورکول ورته جوازنلري عبارت دي له والدين (مور او پلار)، خپل ماشومان او کفار، دا ځکه چې يو سړی نشي کولی چې د زکات څخه په خپله ګټه او کار واخلي، د والدينو او خپلې کورنۍ نفقه خو هسې هم پر سړي فرض ده او که چيرې يو سړی د خپلو ماشومانو او والدينو نفقه نشي برابرولی هغه صاحب د نصاب نه دی او پر هغه باندې زکات ورکول لازم نه دي. له دينه علاوه نورو خپلوانو ته نه يوازې دا چې زکات ورکول جواز لري بلکې بهتره هم دی.

زکات او اقتصادي ثبات:

په هر هيواد کې کله ښه اقتصادي حالت وي (اقتصادي رونق، دکار وکسب اوج چې په ښه اقتصادي حالت کې توليدات زيات، بيکاري کمه او عايدات يا درامد زيات وي بالعکس په خراب اقتصادي حالت کې (اقتصادي زوال يا رکود وي) توليدات کميږي، بيکاري زياتيږي او عايد ورسره ښکته کيږي . مونږ دغه اقتصادي حالات په لاندې شکل (دکار او کسب دور يا د اقتصادي فعاليت دور) ښودلای شو.

او ددې لپاره چې اقتصادي حالت اوسط وساتل شي (اقتصادي ثبات) او په لاندې شکل کې هغه په مستقيم خط باندې ښودل شوی مونږ د زکات څخه اغيزمنه استفاده کولی شو. له همدې وجې (د زکات سيستم) له امله ويلی شو چې اسلامي اقتصادي سيستم د غير اسلامي اقتصادي سيستم په پرتله ډير اقتصادي ثبات لري چې ستره وجه يې د زکات موجوديت او له سود څخه منع ده.

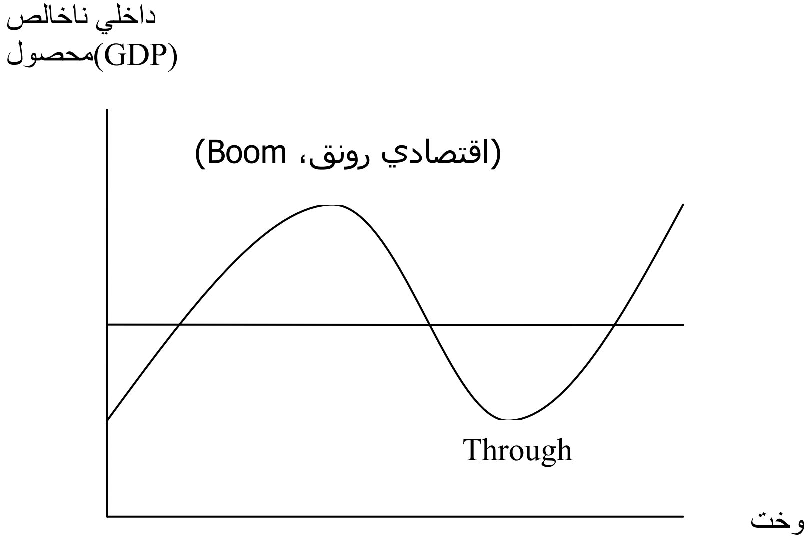

په پورتني شکل کې مونږ په اقتصاد کې د کار او کسب رول، يا د اقتصادي فعاليت رول (Business cycle) وينو.کله چې اقتصاد په رونق کې وي]دکار و بار اوج وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روزګار شرايط برابريږي (Boom)] عمومي تقاضا، توليدات او د وګړو لپاره د بيکارۍ سطحه ورسره ټيټيږي) او په عمومي ډول د خلکو د ژوند سطحه لوړيږي پدې حالت کې ډېر کسان د نصاب خاوندان کيږي او د زکات څخه لاسته راغلي پيسې يا بوديجه زياتيږي، خو په مقابل کې دومره غريبان نه پيدا کيږي چې دغه د زکات ټولې روپۍ ورباندې مصرف شي، نو حکومت کولی شي دغه زياتې او يا تفاضلې پيسې وساتي. او کله چې خراب اقتصادي حالت [اقتصادي بحران، اقتصادي رکود] مينځته راشي بيا نوموړې پيسې په کار واچوي. ځکه په خراب اقتصادي حالت کې عمومي توليدات کميږي، د بيکارۍ سطحه لوړيږي او د شيانو د اخستنې عمومي تقاضا کميږي [کله چې د شيانو د اخستنې عمومي تقاضا کمه شي، هغه کمپنۍ چې نوموړې تجارتي توکي توليدوي خپل توليد کموي او ډير کارګران له کاره ګوښه کوي چې دا د بيکارۍ مشکل نور هم زياتوي] . نو حکومت کولي شي چې هغه د زکات ذخيره شوې پيسې په غريبانو وويشي او پدې ډول عمومي تقاضا بيا پورته او دغه بد اقتصادي حالت (اقتصادي رکود يا تنزيل) له مينځه يوسي . خلاصه دا چې د زکات په وسيله موږ تر ډيره حده د اقتصادي ثبات په ساتنه او مينځته راوړنه کې بريالي کېدی شو.

نوټ: په غوره اقتصادي حالت کې د وګړو عايد (ګټه) زياته وي، نو ځکه د هغوی د لګښت فيصدي راټيټيږي[(MPC) Marginal Propensity to consume] کميږي بالمقابل په خراب اقتصادي حالت (اقتصادي رکود يا تنزيل)کې څرنګه چې د ډېرو وګړو عايد کميږي نو ډېر خلك د غريبۍ له کرښې نه د لاندې راځي ،که په دغه حالت کې د زکات ذخيره شوې پيسې غريبانو ته ورکړل شي نو عمومي تقاضا ورسره زياتيږي. بايد په ياد ولرو که چيرې د شتمنو خلکو څخه پيسې واخستل شي او غريبو يا نيستمنو خلکو ته ور کړل شي عمومي تقاضا ډېره ورسره لوړيږي ځکه نهايي ميل په مصرف (MPC) او متوسط ميل په مصرف (APC) دواړه لوړيږي.

ځنې خلك دا وايي چې د زکات پيسې غريبان له کار کولو څخه ډډې کولو يا سستۍ

او بيکارۍ ته هڅوي، ځکه دوی وايي چې په مفته د زکات پيسې رارسيږي نو کار کولو ته څه اړتيا؟ خو دغه وهم په ځای نه دی ځکه مسلمانان په دې عقيده دي چې د زکات پيسې يا دولت نا پاکي ده [د زکات ورکولو په وسيله خلك خپل مال پاکوي] نو ځکه زکات اخستونکي کوښښ کوي چې په خپله ډېر کار وکړي تر څو حلال رزق وګټي او ددې جوګه شي چې په خپله غريبو خلکو ته زکات ورکړي.

د زکات او ټکس تر منځ توپير:

- زکات د الله (ج) له اړخه په هر بډای مسلمان فرض دی، خو ټکس د حاکم له خوا په عوامو باندې لګول کيږي، معنی داچې زکات ديني وجيبه ده چې په ورکولو يې ثواب او په نه ورکولو يې عذاب دی.
- د زکات حد (کچه، اندازه) معينه ده، پداسې حال کې چې ټکس حاکم په خپله خوښه لګوي او هر څومره چې وغواړي حد يې لوړولی شي.
- .زکا ت دايمي دی، خو ټکس دايمي نه بلکې موقتي دی او د اړتيا په وخت کې د حکومت له خوا په عوامو لګول کيږي هغه هم هغه وخت کله چې د زکات په وسيله مشکل حل نشي.
- د زکا ت مستحقين الله پاك ټاکلي دي، خو ټکس حاکم په هر ځای کې چې وغواړي مصرفولی شي.

ماليه(ټکس):

په قرآنکريم کې د مالي چارو په برخه کې يوازې د دوو شيانو د اجباري ورکړې امر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شویدی: زکات پر مسلمان او جزیه پر کا فر باندې کوم چې د اسلامي حکومت تر حکم لاندې ژوند کوي. پدې برخه کې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم او لومړي خلیفه (رض) احکام تر همدغو دوو پورې محدود وو, حضرت عمر (رض) د زکات ترڅنګ خراج هم ولګولو. د ټکس مسئله له انفاق او صدقې سره تړلی شو، انفاق او صدقه په قرآنکریم کې ذکر شوی، انفاق تقریبا (۶۰) ځلې او زکات او صدقه تقریبا (۳۰) او (۱۵) وارې په قرآنکریم کی ذکر شویدي. نبي کریم صلی الله علیه وسلم مستقیم ټکس نه و لګولی، ځکه چې اړتیا ورته نه وه او د ضرورت (جهاد) په وخت کې او یا بل وخت چې به د وسایلو اړتیا وه نو صحابه کرامو (رض) ته به یې وویل چې دا وسایل برابر کړئ هغوی به په داو طلبانه ډول دا کار کولو.

اوس دا سوال پیداکیږي چې اسلامي دولت د زکا ت تر څنګ ټکس لګولی شي او که نه؟ نبي کریم صلی الله علیه وسلم په یوه حدیث کې فرمایلي:

، ،وفي ا موالکم حق معلوم للسائل والمحروم، ،

ترجمه: ستاسو په مالونو کی د سوال کونکي او بې برخې فقیر لپاره په فرض زکات سربیره نور حق هم شته

لدینه دا څر ګندیږي چې حکومت ټکس لګولی شي، امام غزالي په خپل وخت کې د حکومت لخوا د ډېر ټکس لګولو خلاف و، ځکه ده ویل چې دغه زیاتوالی د شریعت مطابق ندی، خو هغه وایي چې حکومت کولی شي د عوامو د ګټې پخاطر د زکات تر څنګ ټکس هم ولګوي او هغه په دوه حالتونو کې:

۱-دهیواد د د فاع او د عوامو د امنیت ساتلو لپاره.

۲-که چیرې اسلامي ټولنه د بډایانو (فیوډال، شتمنو) له اړخه له خطر سره مخ وي او یا که چیرې شتمن یا دولت مند په ټولنه کې د ورورګلوۍ فضا ګډوډوي.

لکه څرنګه مو چې مخکې وویل ټکس په دوه ډوله دی مستقیم او غیر مستقیم: غیر مستقیم ټکس ددې لپاره لګول کیږي چې د انفاق نړیوال هدف پوره کړی شي. مستقیم ټکس د لوړ عاید او پر دولت لرونکو خلکو لګیږي تر څو عاید په انصاف او عدل سره وویشل شي او د اسلام د انصاف او عدل اصل تطبیق شي. سره له دې چې دغه غیر مستقیم ټکس به په ځینو غریبو او بیوزلو عوامو بوج وي، خو بیا هم حکومت کولی شي چې د زکات او یا د حکومت له بودیجې نه له هغوی سره مرسته وکړي . په لاندې ګراف کې په ټولنه کې مستقیم او غیر مستقیم مالیات دواړه ښودل شویدي او دا په ډاګه شویده چې د زکات له بودیجې نه د حکومت له خوا له غریبانو سره د مرستې (انتقالي پرداخت) په وسیله پر غریبو او بیوزلو خلکو د غیر مستقیم ټکس مضر اثرات جبران کېدلی شي.

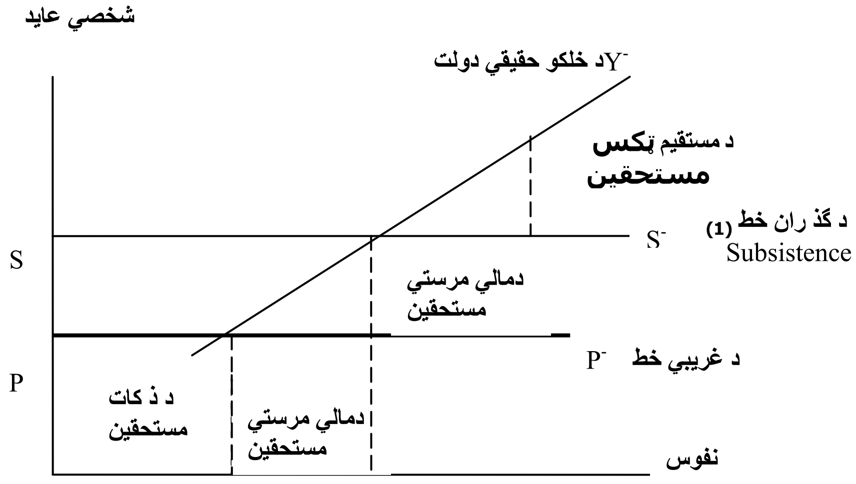

د زکات حد، سبسیډي،مالیاتو(ټکس)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(١) د گذران خط (Subsistence Line) د پیسو(عاید) هغه مقدار ښيي چې دومره د ژوند ضروري شیان پرې واخستل شي چې د یوه سړي د ژوندي پاتې کېدلو لپاره بس وي.

هغه خلك چې د غریبۍ له کرښې نه ښکته دي د زکات اخستلو مستحق دي او په دوی بانې ټکس (مستقیم ټکس) نه شته، هغه خلك چې عاید یې د غریبۍ له کرښې نه پورته وي مګر بیا هم د ژوند ټولې اړتیاوې نشي پوره کولی، دوی ته له حکومتي خزانې څخه مرسته ورکول کېدی شي (انتقالي پرداخت، سبسیډي)، او هغه کسان چې حقیقي دولت (حقیقي درآمد) یې د گذران خط (Subsistence Line) څخه پورته وي پر هغوی باندې مستقیم ټکس لګیږي.

اسلامي پولي پالیسي (Monetary Policy in Islam):

پولي پالیسي هم د مالي پالیسۍ په شان په اقتصادي پر مختګ او ثبات کې اهم رول لوبوي، د پولي پالیسۍ په سمې کارونې سره مونږ ډېر اقتصادي اهداف لکه د نرخونو ثبات، د عاید منصفانه ویش، د بیکارۍ له مینځه وړل او داسې نور لاسته راوړی شو. پولي سیاست د یوه هیواد د مرکزي بانك چې زمونږ په هیواد کې د افغانستان بانك په نوم یادیږي اداره کېږي.

مرکزي بانګ د پورته ذکر شویو اهدافو د لاسته راوړلو په خاطر ډېرې لارې یا طریقې لري، چې له دې جملې څخه ځنې داسې طریقې دي چې په سود ولاړې دي (دسود کچه کم وی یا زیاته)اسلامي بانك ته دا لارې نه دي خلاصې مګر ددې څخه علاوه نورې لارې چې سود په کې نه وي موجودې دي لکه: د بسپنې نسبت (Rserve Ratio)، د ګټې

شریکونې نسبت (Profit Sharing Ratio)، دقرض ورکونې نسبت (Lending Ration)، د بیا مالي کولو امداد نسبت (Refinance Ration)،او داسې نورې لارې شته چې په وسیله یې اسلامي بانك پولي سیاست په ښه او موثر ډول سره پر مخ بیولی شي، دا په دې معنی چې د سودي لارو په نه کارولو سره د اسلامي بانك موثریت او د پولي سیاست اداره کول نه زیانمن کېږي. په لاندې کرښو کې به د اسلامي بانك په وسیله د پولي سیا ست دکنټرول لارې تر څیړنې لاندې ونیسو:

- ## د بیا مالي امداد نسبت (**Refinance Ratio**):

د بیا مالي امداد نسبت: د مرکزي بانك له خوا تجارتي بانکونو ته د قرض حسنه، د یوه نسبت دوه وارې تادیه کولو ته وایي کوم چې بانك یې بیرته نشي ترلاسه کولای.

مثلا: که چیرې تجارتي بانکونو ته قرض حسنه ورکړی شی او څنې قرضونه بیرته واپس نه شي، نو مرکزي بانك ددغه تاوان یوه برخه نوموړي بانك ته ورکوي، د مرکزي بانك په وسیله ددغه نسبت بدلون د تجارتي بانکونو د لنډ مهالي قرض ورکونې په قدرت باندې اثر پریباسي.

- ## د قرض ورکونې نسبت (Lending Ration):

د پور ورکوونې نسبت، د قرض حسنه د هغې نسبت څخه عبارت دی چې تجارتي بانکونه په قانوني توګه مجبور دي چې کم ترکمه هغه ټاکل شوی مقدار قرض حسنه ورکړي او ددې کچه د مرکزي بانك لخوا ټاکل کېږي چې د هغو پیسو یو نسبت دی چې عوامو په بانك کې اچولې (Deman Deposti) وي، مثلا بانك د ټولو هغو پیسو چې په کې اچول شوي ٢٪ په لاژمي توګه په قرض ورکړي، دغه نسبت د مرکزي بانك لخوا ټاکل کېږي او په دې سره مرکزي بانك کولی شي چې په اقتصاد یا بازار کې د پیسو عرضه کنټرول کړی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ګټې شریکولو نسبت (Profit sharing Ratio)

د تجارتي بانک او پیسو کارونکي یا صنعتکار تر مینځ د ګټې ګډولو نسبت د مرکزي بانک په وسیله کنترول کېدی شي او پدې وسیلې سره مرکزي بانک د پیسو په تقاضا او عرضه باندې اثر پریباسي.

له دې څخه علاوه مرکزي بانك د مضاربوي بوديجې په زياتولو او يا كمولو سره كولي شي د خپلې بوديجي يوه برخه ګوښې کړي، کومه چې د نورو تجارتي بانکونو سره د مضاربوي پانګې په ډول سره كارول كېدی شي.

- مرکزي بانك كولی شي چې دګټې شریکونې بانډ (سکوك) مارکېټ ته وړاندې کړي او په دې وسیلې سره د پیسو تقا ضا او عرضه کنټرول کړي

ماخذونه

References

1. Quran karim [د قرانکریم کمپیوټري سافټویر]

د قرآنکریم د مبارکو آیتونو ترجمه له قرانکریم څخه [قرانکریم ترجمه او تقسیر په پښتو ژبه کې، چې د سعودي عربستان لخوا چاپ شویدی] اخستل شوې تر څو له غلطۍ او اشتباه څخه مخنیوی شوی وي

2. Sahahi Sitha (Ahadith) کمپیوټري سافټویر

3. IIE's Blueprint of "Islamic Financial System"؛

4. Dr,Tahir Mansory, "Islamic Law of Contract and Business Transactions"

5. Prof.Abdul Hameed Dar and Pro. Main Muhammad Akram "Islamic Economics"

6. Mivhael P.Todaro ,Stephen C. Smith "Economic Development"

7. Studies in the science of Islamic Economic, Abdurhaman Usri

۸- اسلام مین رباکې حرمت اور بلا سود بینکاري ، دکتور غازي، د نړیوال اسلامي پوهنتون (رئیس).

۹- د اسلامي اقتصاد تر نامه لاندې کنفرانسونو کې د مختلفو اقتصاد پوهانو لخوا وړاندې شوې مقالې

۱۰- د انټرنیټ ځنې ویب پاڼې . پای

و من الله التوفیق

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library